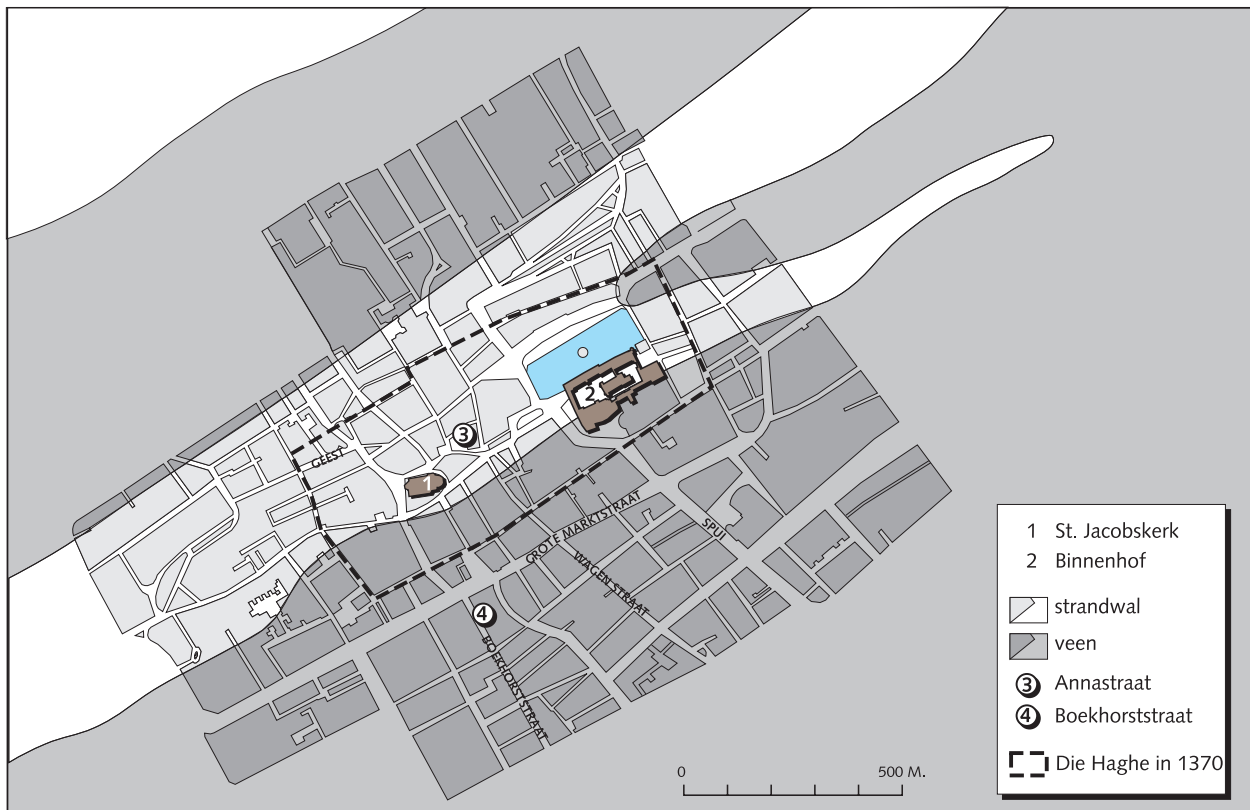

Laat- en postmiddeleeuws afval afkomstig uit zes vondstcomplexen te Den Haag

A. Carmiggelt
M.M.A. van Veen

HAAGSE OUDHEIDKUNDIGE PUBLICATIES - NUMMER 2

Den Haag 1995

1 Plattegrond van de binnenstad van Den Haag met de ligging van de opgravingslocaties Annastraat (3) en Boekhorststraat (4).

Uitgave: Gemeente Den Haag
 Dienst Stadsbeheer
 Afdeling Archeologie
 Informatie: Postbus 19 350
 2500 CJ Den Haag
 070 - 353 30 25

ISBN 90-75073-02-X

CIP-GEGEVENS KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK, DEN HAAG

Carmiggelt, A.

Laat- en postmiddeleeuws afval afkomstig uit zes vondstcomplexen te Den Haag / A. Carmiggelt, M.M.A van Veen. - Den Haag : Gemeente Den Haag, Dienst Stadsbeheer, Afdeling Archeologie. - (Haagse oudheidkundige publicaties ; nr. 2)

Met lit. opg.

ISBN 90-75073-02-X

Trefw.: archeologie ; Den Haag.

Inhoud

Inleiding	4
Vondstcomplex 1: Slootvulling Annastraat	7
Vondstcomplex 2: Afvalkuil Annastraat	12
Vondstcomplex 3: Beerkelder Boekhorstraat 16	14
Vondstcomplex 4: Beerkelder Annastraat 12	18
Vondstcomplex 5: Waterkelder Boekhorststraat 16	24
Vondstcomplex 6: Beerkelder Annastraat 10	29
Ceramische samenstelling van vondstcomplexen: datering en status	33
Noten	37
Literatuur	39
Bijlage 1: Inventarislijsten van vondstcomplex 2 t/m 6	43
Bijlage 2: Catalogus van ceramiek en glas	49

Inleiding

In 1991 vonden in het centrum van Den Haag twee opgravingen plaats, namelijk in de Annastraat en de Boekhorststraat.¹ De Annastraat is gelegen op het zand van de Haagse strandwal, terwijl de Boekhorststraat zich in het veen van de oostelijk hiervan gelegen strandvlakte bevindt.

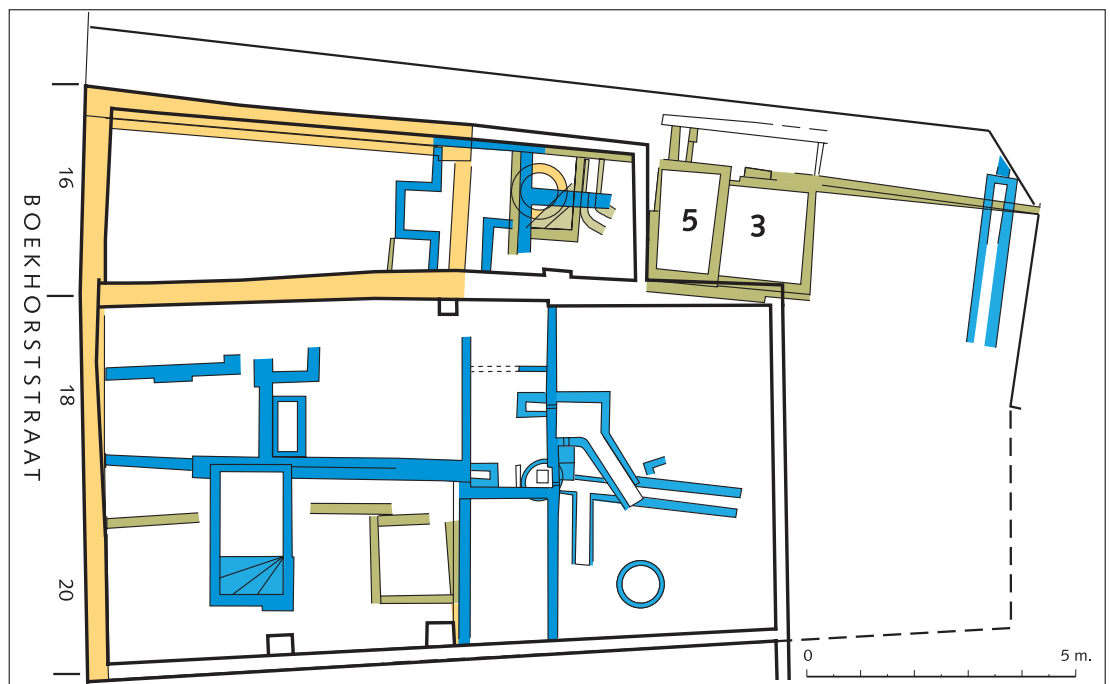
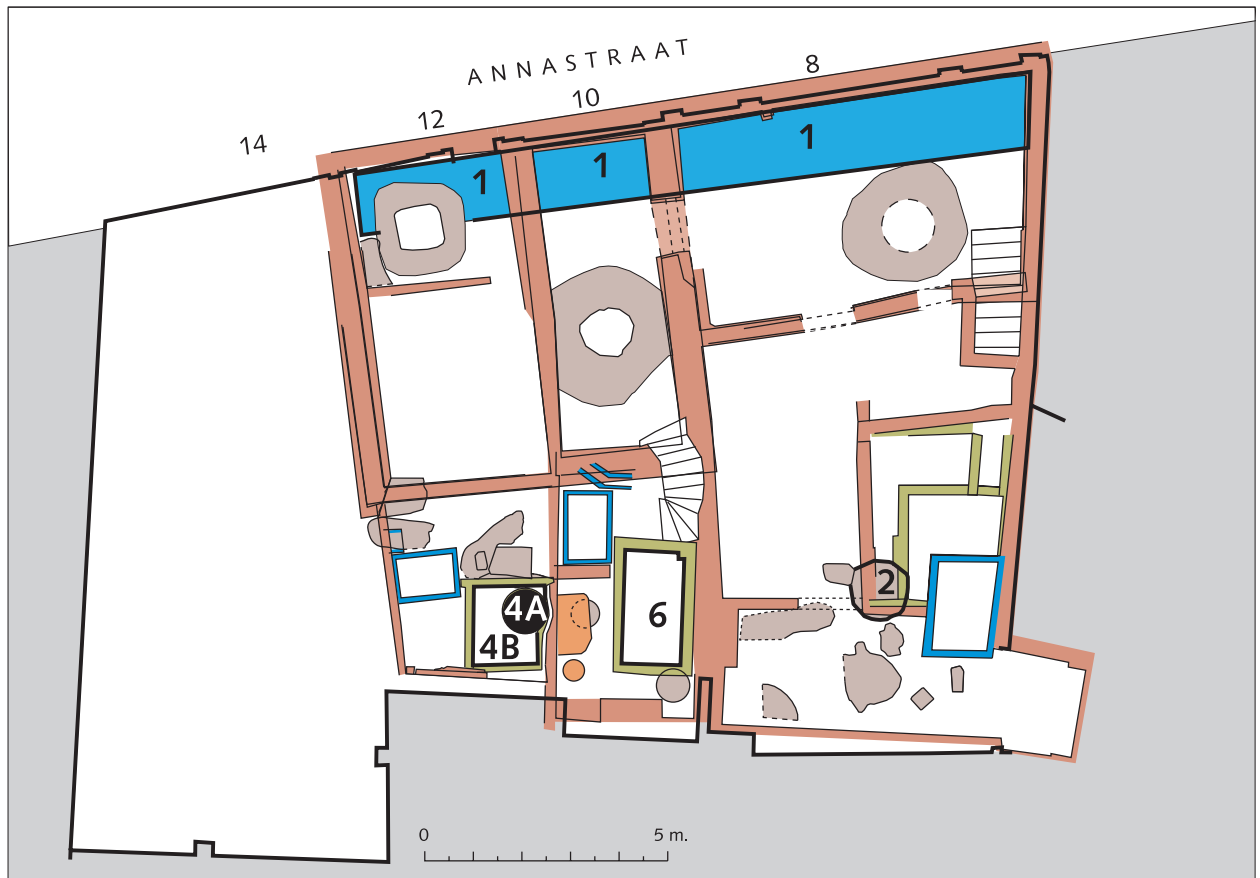
De oudste sporen die aan de Annastraat zijn opgegraven, zijn sporen van akkerland en een bijbehorend greppelsysteem uit de late ijzertijd en vroeg-Romeinse tijd. Hierboven ligt een akkerlaag uit het einde van de 13de en/of het begin van de 14de eeuw. Evenwijdig aan de straat werd een sloot aangetroffen, die gedempt bleek te zijn met bouwpuin, sintels en huishoudelijk afval. In de 15de eeuw verrijzen er huizen aan de Annastraat. Het muurwerk en de kelders van deze panden werden eveneens uitgebreid onderzocht. Op de achtererven van deze huizen werd een aantal afvalkuilen gevonden. Vanaf de 16de eeuw werden de panden verder uitgebreid. Het afval van de bewoners werd toen onder meer in inpandige beerkelders gegooid.

De bewoningssporen aan de Boekhorststraat zijn van jongere datum. De vroegste sporen dateren uit de 14de of het begin van de 15de eeuw en bestaan uit putten die gegraven zijn om turf te winnen. Na de turfwinning werd het land opgehoogd en in gebruik genomen als weiland, tuinbouwgrond en deels als boomgaard. Deze landerijen behoorden toe aan het St. Elizabethsconvent. Pas vanaf de 17de eeuw worden er, in het kader van de aanleg van een nieuwe stadswijk, huizen in dit deel van Den Haag gebouwd. Op het achtererf van deze panden bevonden zich onder meer beer- en waterkelders.

In deze publikatie zal nader ingegaan worden op de inhoud van zes vondstcomplexen uit genoemde opgravingen, te weten:

1. Slootvulling aan de Annastraat,	datering: XIVb/c
2. Afvalkuil aan de Annastraat 8,	datering: XV
3. Beerkelder aan de Boekhorststraat 16,	datering: XVIIc/d
4. Beerkelder aan de Annastraat 12,	datering: XVIa en XVIIId /XVIIIa
5. Waterkelder aan de Boekhorststraat 16,	datering: XVIIId/XVIIIa en XVIIIb/c
6. Beerkelder aan de Annastraat 10,	datering: XVIIIb/c

Bij de behandeling van het vondstmateriaal zullen de ceramische en glazen voorwerpen centraal staan. Daarbij zal gebruik gemaakt worden van en bijgedragen worden aan de uitbreiding van een reeds bestaand bestand m.b.t. de typologisering van dergelijke voorwerpen.² De publikatie is vooral gericht op de inventarisatie van het vondstmateriaal en minder op de (sociaal-economische) analyse hiervan. Dit laatste hangt samen met het feit dat er momenteel nog geen goed (landelijk en lokaal) referentiekader bestaat waaraan de vondstcomplexen getoetst kunnen worden. Bij de datering en interpretatie van de genoemde vondstcomplexen zullen, naast aardewerk en glas, uiteraard ook de overige vondstcategorieën aan de orde komen. In het laatste hoofdstuk zullen de vondstcomplexen onderling vergeleken worden, tezamen met enige andere uit Den

2 Opgravingsplattegrond van de Annastraat en de Boekhorststraat met de ligging van de in de tekst behandelde vondstcomplexen.

Haag, om de ontwikkelingen m.b.t. lokale ceramiekverhoudingen door de tijd heen vast te stellen. Ook over de toekenning van een sociaal-economische status aan vondstcomplexen zal een en ander gezegd worden. De publikatie wordt afgesloten met de inventarislijsten en de catalogus van ceramische en glazen voorwerpen afkomstig uit de behandelde Haagse vondstcomplexen.

Ten slotte enige opmerkingen over de opbouw van de hoofdstukken. Per hoofdstuk wordt één vondstcomplex besproken. Bij vondstcomplex 1 (slootvulling Annastraat) wordt gekeken naar het gewicht van de verschillende ceramieksoorten. Vanwege de aard van de context, het feit dat deze niet in het geheel opgegraven is, alsmede het fragmentarisch karakter van het aardewerk, is hiervoor gekozen. Bij de vondstcomplexen 2 t/m 6 wordt het aardewerk besproken aan de hand van het minimum aantal exemplaren (MAE). Bij deze vondstcomplexen wordt bovendien gekeken naar de functionele samenstelling van het aardewerk. Daarbij worden 7 functiecategorieën onderscheiden: voedselbereiding, tafelgerei, sanitair, medicinaal, verlichting, verwarming en voorraad. Ceramische voorwerpen die niet in te delen zijn bij een van deze functiegroepen (bijvoorbeeld siervoorwerpen of kinderspeelgoed) worden bij de berekening van de onderlinge verhoudingen niet meegeteld.

Bij de toekenning van een sociaal-economische status van een vondstcomplex op basis van de onderlinge verhoudingen van de ceramieksoorten, de kleipijpen en overige vondstgroepen wordt gebruik gemaakt van de volgende vier kwalitatieve begrippen: arm, doorsnee, welgesteld en rijk.³

Vondstcomplex 1: slootvulling Annastraat

Vondstomstandigheden

De sloot werd aangetroffen onder de keldervloeren en de voorgevels van de drie opgegraven panden aan de Annastraat over een lengte van 13.5 meter. De breedte bedroeg gemiddeld 1.4 meter (plaatselijk 1.9 meter). De bewaard gebleven diepte bedroeg gemiddeld 0.55 meter. De slootbodem bestond uit lichtbruin en vuilwit zand met spoelssporen. De vulling (waarin onder meer puin, sintels, as en houtskool werden aangetroffen) bestond uit donkergrijs-bruin, zeer humeus, zand met enkele veenkluiten. In een van de doorsneden was te zien dat de vulling vanaf de erfzijde (dus niet straatzijde) in de sloot gedeponeed is. De sloot werd opgegraven met de schop en deels met een troffel. Enkele grondmonsters werden genomen t.b.v. botanisch en zoölogisch onderzoek.

Ceramiek

In de vulling van de sloot langs de Annastraat werden fragmenten aangetroffen van steengoed, grijs- en roodbakkend aardewerk. Het grijsbakkend aardewerk was het minst vertegenwoordigd. Een (voorraad)kan was volledig te reconstrueren. Deze kan bezat een gedrongen hals met een worstoor op de rand en een lensvormige bodem met schulpvoeten. Fragmenten van dergelijke kannen van roodbakkend aardewerk werden eveneens in de slootvulling gevonden. Verder werden van grijsbakkend aardewerk fragmenten van een grape en van kommen aangetroffen. Een wandfragment was van een kamversiering voorzien. Van roodbakkend aardewerk werden fragmenten van verscheidene voorwerpen aangetroffen: grappen, kannen, bakpannen, voorraadpotten en kommen. De grappen zijn vergelijkbaar met het type *r-gra-2 en 3*. Ze zijn in het algemeen klein en bezitten twee of drie sterk geprononceerde draairingen op de hals en overgang schouder/buik. Bij de bakpannen komen drie typen voor: bakpannen met een eenvoudige ronde omgeslagen rand, met een omgeslagen, platte rand en met een golvende rand. De bakpannen hebben alle een massieve, platte steel. Van de kommen kon een exemplaar volledig gereconstrueerd worden. Het betreft een hoge kom die aan de binnenzijde spaarzaam en aan de buitenzijde volledig geglazuurd is (cat. no. 51). De kom bezit standvinnen en is voorzien van een gegolfde reliëfversiering. Dergelijke kommen, soms aangeduid met “mosterd- of honingpotjes”, zijn onder meer bekend uit Delft, Leiden, Schiedam en Ridderkerk.⁴ Ze zijn globaal rond het midden van de 14de eeuw te dateren (1325-1375). Van roodbakkend aardewerk werden verder enige fragmenten van vuurklokken en mogelijk een kaarsenbak en spaarpot gevonden. Opvallend is de vondst van een geknepen bodemfragment van roodbakkend aardewerk dat voorzien is van een paarskleurige engobe en duidelijk een imitatie vormt van een steengoed kan (cat. no. 47).

Het steengoed is voornamelijk uit Siegburg afkomstig en in mindere mate uit Langerwehe. Steengoed produkten uit laatstgenoemde plaats worden vanaf het midden van de 14de eeuw naar de Lage Landen geëxporteerd.⁵ De voorwerpen zijn regelmatig met een ijzerengobe bedekt, soms voorzien van zoutglazuur. De toepassing van zoutglazuur vindt rond het midden van de 14de eeuw plaats. Een randfragment van een Langerwehe-kan is aan de onderzijde van de kraagrand voorzien van een radstempelversiering in de vorm van een lijnen- of zigzag-motief. Dergelijke kannen worden globaal in de 14de eeuw gedateerd.⁶ Naast in Langerwehe werden soortgelijke kannen in het begin van de 14de eeuw ook in Zuid-Limburg vervaardigd.⁷

Het grootste deel van het steengoed is uit Siegburg afkomstig. Het bestaat voornamelijk uit kannen en drinkkommen. De kannen zijn alle van het type Janssen III (1340-1375).⁸ Bij de drinkkommetjes zijn meerdere vormen te onderscheiden. Onder andere zijn er fragmenten gevonden van het type Janssen VI (1325-1350).⁹ Een fragment van een drinkbekertje is voorzien van zoutglazuur en heeft een vlakke bodem. Dit bekertje is waarschijnlijk niet uit Siegburg afkomstig. Wanneer we naar de verhoudingen (gebaseerd op het gewicht!) van de verschillende ceramiegroepen kijken, krijgen we het volgende beeld:

Slootvulling Annastraat
(totaal gewicht: 30640 gr.)

grijsbakkend aardewerk:	11.7%
roodbakkend aardewerk:	38.5%
steengoed, Siegburg:	48.6%
proto-/bijna-/Langerwehe-steengoed:	1.1%

Wanneer de hierboven beschreven ceramische voorwerpen en de aardewerk-verhoudingen in acht genomen worden, kan de vulling van de sloot aan de Annastraat gedateerd worden rond het midden van de 14de eeuw. Het percentage steengoed is nog hoog en grijsbakkend aardewerk is nog aanwezig. Deze laatste bakselsoort verdwijnt vanaf het midden van de 14de eeuw snel in West-Nederland, waarna het roodbakkend aardewerk procentueel in vondst-groepen toeneemt en het aandeel van steengoed verminderd.¹⁰

Deze tendens in de tweede helft van de 14de eeuw is goed te volgen wanneer we de slootvulling van de Annastraat vergelijken met een slootvulling en een hierboven gelegen ophogingslaag langs het Spui (gegraven in 1344) in Den Haag.¹¹ De sloot en de ophogingslaag bevonden zich onder de voormalige panden Spui 140, 142 en 144. De huizen zijn aan het einde van de 14de eeuw gebouwd. Het pand

Spui 144 wordt voor het eerst vermeld in 1399 en vormt zodoende een *terminus ante quem* voor de genoemde sloot en ophogingslaag.¹²

Slootvulling Spui

(totaal gewicht: 1096 gr.)

grijsbakkend aardewerk:	7.5%
roodbakkend aardewerk:	52.0%
witbakkend aardewerk ¹³ :	0.4%
steengoed, Siegburg:	38.5%
proto-/bijna-/Langerwehe-steengoed:	1.6%

Ophogingslaag Spui (vòòr 1399)

(totaal gewicht: 17197 gr.)

grijsbakkend aardewerk:	1.5%
roodbakkend aardewerk:	67.5%
witbakkend aardewerk:	0.06%
steengoed, Siegburg:	23.7%
proto-/bijna-/Langerwehe-steengoed:	7.2%

Van roodbakkend aardewerk werden in de ophogingslaag (evenals in de slootvulling van de Annastraat) nog fragmenten van een vuurklok gevonden. De handgreep van deze vuurklok was schulpvormig ingeknepen. Een dergelijke versieringswijze van handgrepen van vuurklokken is van meer plaatsen bekend, onder meer van Schiedam, Leiden en 's-Hertogenbosch.¹⁴ Dergelijke vuurklokken worden doorgaans in de tweede helft van de 14de eeuw gedateerd. De vondstcomplexen aan het Spui kunnen gedateerd worden in de tweede helft van de 14de eeuw, waarbij opgemerkt moet worden dat de ophogingslaag op grond van stratigrafie en aardewerktypen en -percentages jonger is dan de slootvulling. Het verschil in datering tussen de slootvulling van de Annastraat (midden 14de eeuw) en de ophogingslaag Spui (eind 14de eeuw) blijkt niet alleen uit de verhoudingen van het aardewerk, maar ook uit de typen steengoed. Bestond het aandeel Siegburg kannen van de Annastraat geheel uit Janssen type III, uit de ophogingslaag aan het Spui komen type IVc ('Jacobakan') en V voor.¹⁵ Ook drinkschaaltjes van het type Janssen VIII (s1-dri-1) komen aan het Spui voor, terwijl deze in de slootvulling van de Annastraat ontbreken. Genoemde voorwerpen doen pas na het midden van de 14de eeuw hier hun intrede.

Overige vondstcategorieën

Naast het aardewerk werden in de sloot aan de Annastraat verscheidene andere zaken gevonden. Zo werden twee snorrebotten aangetroffen, waarvan een gemaakt was van een middenhandsbeentje van een varken en de ander van een deel van het kopskelet van een grote vissoort. Snorrebotten zijn doorboorde botten die aan een touw bevestigd werden dat rondgedraaid werd. Door het touw vervolgens strak te trekken, draaide het bot snel rond en veroorzaakte een zoe-mend geluid. Dit kinderspel wordt ook tegenwoordig nog wel gespeeld, hoewel men nu vaak een knoop i.p.v. en bot hiervoor gebruikt.¹⁶

Uit de slootvulling kwamen verder vier ijzeren sleutels. Eén bezit een ovaal-vormige greep, terwijl de overige drie een niervormige greep hebben. Laatstge-noemde exemplaren zijn typologisch gezien vroege voorbeelden van het optre-den van niervormige grepen bij sleutels. De stelen van de sleutels zijn rond en massief.

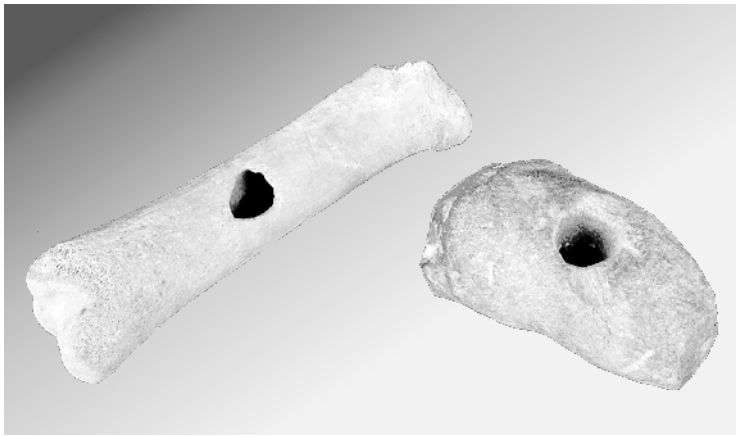
Ecologisch onderzoek

Het botanisch onderzoek van de slootvulling geeft vooral informatie over de slootvegetatie en de begroeiing van de naaste omgeving.¹⁷ De slootvegetatie lijkt onder meer bestaan te hebben uit zegge, zomprus en waterbies. In het monster werden ook zaden aangetroffen van de kleine brandnetel en melganzevoet, ter-wijl ook een knop van een wilg te voorschijn kwam.

Het botmateriaal uit het dempingspakket van de sloot bestond uit slacht- en consumptieafval, met één uitzondering, te weten een menselijk teenkootje. Er werden geringe hoeveelheden botten gevonden van kip, gans, een zwaanachtige, een kraai, hond, kat en vissen. Het merendeel van de botten was afkomstig van rund, schaap/geit, varken en paard.

soort	aantal	percentage
rund	96	50.8
schaap/geit	57	30.2
varken	17	9.0
paard	19	10.0
Totaal	189	

Uit de sloot kwam verder een aantal schelpen van mosselen, die eveneens onder-deel van het voedselpakket uitgemaakt zullen hebben.

3 Twee snorrebotten uit de slootvulling van de Annastraat.

4 Twee sleutels uit de slootvulling van de Annastraat.

Vondstcomplex 2: afvalkuil Annastraat

Vondstomstandigheden

Achter het pand Annastraat 8 werd de bodem van een ronde afvalkuil gevonden. De doorsnede bedroeg circa 1.5 meter en de kuil was ongeveer 0.4 meter diep. De bovenzijde van de kuil werd doorsneden door de hoek van een kelder muur. De vulling in het centrum van de kuil bestond uit donkerbruin sterk humeus zand, vermengd met as, houtskool en bot. Daaromheen bestond de vulling uit lichtbruin lichthumeus zand met slechts enkele scherven en puinfragmenten. Het spoor is leeggetroffeld en deels gezeefd.

Ceramiek

In de afvalkuil werden (fragmenten van) roodbakkerd aardewerk en steengoed gevonden. Het roodbakkerd aardewerk bestaat uit grappen, bakpannen en kommen. Van de grappen werden vijf complete exemplaren aangetroffen. Een tweerorig exemplaar is ovaalvormig en voorzien van een rij duimindrukken onder de rand (cat. no. 35). Bij twee grappen is een poot afgebroken. De roetaanslag op de breuk toont aan dat de potten desondanks nog wel benut zijn. Duidelijk is bij beide grappen het uit de potwand gevormde standvlakje te zien, dat als hechting heeft gediend bij het aanzetten van de poten.¹⁸ De twee complete bakpannen zijn van het type *r-bak-1/2a*. Van roodbakkerd aardewerk werd verder nog een wandfragment van een kom gevonden, die voorzien is van een in reliëf uitgevoerde schulpversiering.

Van steengoed werden fragmenten van drie kannen gevonden, waarvan twee niet uit Siegburg afkomstig zijn. Een exemplaar bezat een ijzerengobe, het tweede was van zoutglazuur voorzien. De produktieplaats is niet precies aan te geven, mogelijk betreft het Langerwehe, hoewel ook andere plaatsen hiervoor in aanmerking komen, zoals Raeren en Keulen.

In de 15de eeuw is m.b.t. steengoed een aantal ontwikkelingen te constateren, die ook bij een vergelijking van vondstcomplex 1 met 2 tot uiting komt. In de eerste plaats neemt het steengoed binnen het ceramiëkspectrum verhoudingsgewijs af. Verder worden Siegburg produkten geleidelijk aan vervangen door produkten uit andere plaatsen en neemt het aandeel van Siegburg schenkkannen af, terwijl drinkbekertjes en -schalen uit Siegburg nog wel veelvuldig voorkomen. In de afvalkuil aan de Annastraat werden fragmenten van ten minste drie drinkschaaltjes gevonden. Een exemplaar valt met zekerheid toe te schrijven aan het type *s1-dri-1* en kan gedateerd worden tussen ca. 1375-1475 (cat. no. 1). Het aantal kannen en drinkschaaltjes is daarmee gelijk (van beide drie exemplaren). De slootvulling aan de Annastraat (vondstcomplex 1) daarentegen levert een ander beeld op: 127 kannen tegenover 10 drinkschaaltjes/-bekertjes.

Van de 35 aangetroffen (fragmenten) van ceramische voorwerpen zijn er 29 van roodbakkerd aardewerk en zes van steengoed. De verhouding (in tegenstelling tot het voorgaande nu gebaseerd op het minimum aantal exemplaren (MAE)!) is als volgt:

roodbakkend aardewerk: 82.9%
 steengoed: 17.1%
 (totaal MAE: 35)

Een functionele indeling geeft het volgende beeld:

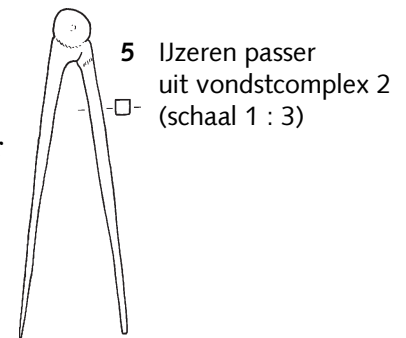
voedselbereiding: 60%
 tafelgerei: 40%
 (totaal MAE: 15)

Gelet op het gering aantal MAE zijn genoemde percentages m.b.t. de functionele indeling weinig zeggend.

Een exacte datering van de inhoud van de afvalkuil is moeilijk te geven. Stratigrafisch gezien moet de kuilvulling dateren van vóór de tweede helft van de 16de eeuw. De ceramiektypen en de onderlinge verhoudingen lijken een datering in de 15de eeuw te rechtvaardigen.

Overige vondstcategorieën

Uit de afvalkuil is een ijzeren passer afkomstig. Verder werd een koperen ring en een klein koperen verdikt ringetje gevonden, waarvan de functie onbekend is.

Ecologische gegevens

Een grondmonster ten behoeve van botanisch onderzoek uit de afvalkuil leverde enkele slecht geconserveerde zaden op van onder meer vijg, vlier en braam. Ook de pollen uit een coproliet werden bestudeerd. Vooral graspollen bleken dominant te zijn en lijken te wijzen op een open vegetatie. Het nadeel echter van coprolietenonderzoek is, dat het weinig zegt over de vroegere vegetatie in de directe omgeving van een vindplaats.

Naast graspollen werden ook pollen van rogge, haver en mogelijk tarwe aangetroffen en werden onder meer akkeronkruiden van zowel zomer- als wintergraan gevonden. Deze pollen kunnen een aanwijzing zijn voor de consumptie van pap. De afvalkuil bevatte betrekkelijk weinig botmateriaal. In totaal werden 70 botten verzameld. Deze waren afkomstig van vissen, vogels (o.a. kip), haas en konijn. De verhouding tussen de belangrijkste grote huisdieren is als volgt:

soort	aantal	percentage
rund	8	20.0
schaap/geit	30	75.0
varken	1	2.5
paard	1	2.5
Totaal	40	

Opmerkelijk is het hoge percentage schaa/geit. Ook eierschalen, mosselen en deels verkoolde botten werden in de afvalkuil aangetroffen.

Vondstcomplex 3: beerkelder Boekhorststraat 16

Vondstomstandigheden

De beerkelder van de Boekhorststraat 16 is gebouwd tegen een waterkelder aan (zie vondstcomplex 5), waarbij gebruik gemaakt is van de muur van deze waterkelder. De beerkelder heeft een afmeting van 1.6 x 2 meter. Het tongewelf is niet bewaard. De beerkelder had geen bodem en de vulling bestond uit een 0.5 meter dikke laag van beer, as, houtskool en veel aardewerk, glas en bot. De beerkelder is tijdens de opgraving leeggetroffeld, waarbij eveneens diverse grondmonsters zijn gezeefd.

Ceramiëk en glas

Het vondstmateriaal uit de beerkelder kan gedateerd worden in de tweede helft van de 17de eeuw, met een nadruk op het laatste kwart van deze eeuw. De belangrijkste ceramiëksoorten zijn roodbakkend aardewerk en faience.

Van roodbakkend aardewerk werden onder meer grapen, terrines, deksels, bakpannen en steelkommen aangetroffen. Een deel van deze produkten, hetgeen ook geldt voor de hierna te bespreken vondstcomplexen, is mogelijk afkomstig van het pottenbakkerscentrum Bergen op Zoom. De vorm en profilering van verscheidene aardewerk produkten komt sterk overeen met die bekend zijn uit deze plaats.

Aangezien we nog weinig weten van locale en regionale produktie is het ons inziens, op basis van alleen de uiterlijke vorm, nog niet mogelijk om tot een definitieve toekenning te besluiten.

Opvallend bij vondstcomplex 3 waren de relatief grote formaten van de ceramische voorwerpen. Vergelijken we bijvoorbeeld de afmetingen van de groep grapen/terrines en borden/schotels tussen dit vondstcomplex en die van de beerkelder Annastraat 12 (vondstcomplex 4), dan blijken beide vondstcomplexen qua afmeting van de voorwerpen statistisch significant verschillend te zijn bij $p = .05$ ¹⁹ Ook het aandeel van testen van de beerkelder de Boekhorststraat was groot.

Van roodbakkend aardewerk werden verder drie (fragmenten van) twee sluitpannen en zes slibversierde borden teruggevonden (cat. no. 58, 59 en 22). Eveneens van slib voorzien, aan de binnenzijde in de vorm van gedraaide siergroeven, is een oorkommetje (cat. no. 50). Vergelijkbare exemplaren uit het laatste kwart van de 17de en de 18de eeuw zijn bekend van de produktieplaats Gennep, waar aardewerk geproduceerd werd in een Nederrijnse traditie.²⁰ Van ongeglazuurd roodbakkend aardewerk werden eveneens fragmenten gevonden van ten minste een spreuwenpot en vijf bloem- of tuinpotten.

Van roodbakkend aardewerk werden fragmenten van ten minste 136 voorwerpen geborgen. Van witbakkend aardewerk (kleipijpen uitgezonderd) slechts 25 exemplaren. Tot deze categorie behoort ook een met koper-loodglazuur voorziene komfoor, waarvan we vooralsnog geen vergelijkbare exemplaren kennen (cat. no.72).

In totaal werden negen kleipijpen in de beerkelder gevonden. In onderstaande tabel zijn de merken weergegeven. De gemerkte pijpen zijn alle uit Gouda afkomstig en bezitten een langgerekt ketelmodel met dikke steel.²¹ Dit type is te dateren in de periode ca. 1675-1690.

gemerkte en geglaasde pijpen

<i>merk:</i>	<i>aantal:</i>	<i>datering</i> ²² :
IVK	2	1660/70-1705/15
gekr. hart	3	1660/75-1741/43
eikel	1	1660/70-1765
schenkkan	1	1675/85-1770
Subtotaal	7	

ongeglaasde pijpen

zijmerk:roos+	
kelkbladeren	1
geen merk	1
Subtotaal	2
Totaal aantal kleipijpen	9

(Fragmenten van) zes steengoed kruiken en een steengoed pispot kwamen uit de beerkelder te voorschijn. Drie baardmankruiken uit Frechen werden gevonden. Deze zijn te dateren in de tweede helft van de 17de eeuw. Een exemplaar was ruim 40 cm hoog en heeft als voorraadkruik gediend. De steengoed pispot (cat. no. 8) wordt vertegenwoordigd door een fragment met applique in de vorm van een afbeelding van een weelderig gekleed persoon met het randschrift ICH BRING DER HERZ UM FRUNTlichen KUS 1672.²³

De groep majolica bestaat uit zes schotels. Ze zijn aan de voorzijde van tینگlazuur voorzien en onbeschilderd. De faience produkten uit de beerkelder (minimum aantal exemplaren is 71) zijn voor het grootste gedeelte ook onbeschilderd. Slechts 14.8% (N=10) heeft een blauwkleurige beschildering. De beschildering is aangebracht op twee plooischotels, twee koppen, een sierflesje en twee overpotten (sierpotten). De vorm van een van de overpotten komt sterk overeen met een gedateerd exemplaar (1671) die elders in Den Haag gevonden is.²⁴ De onbeschilderde faience bestaat verder uit (plooi)borden en -schotels, zalfpotten, een deksel, een pispot, een kan, een vergiet en een scheerbekken

voorzien van twee ophanggaten. Van laatstgenoemd voorwerp bevindt een identiek exemplaar zich in het Haags Gemeentemuseum en kan gedateerd worden tussen 1675-1700.²⁵ Van porselein werd slechts één kom (cat. no. 115) in de beerkelder gevonden.

De onderlinge verhoudingen van de verschillende ceramieksoorten geeft het volgende beeld:

roodbakkend aardewerk(*)	54.3%
witbakkend aardewerk	10.3%
steengoed	2.9%
majolica	2.9%
faïence	29.2%
porselein	0.4%

(totaal MAE: 243)

(*)de bloem-/tuinpotten en spreeuwenpot zijn niet meegeteld.

Deze beerkelder lijkt, evenals die van de Annastraat (vondstcomplex 4B), toebehoort te hebben aan een doorsnee tot welgesteld huishouden.²⁶ Delen we het aardewerk naar functiecategorieën in, dan krijgen we het volgende:

voedselbereiding:	44.4%
tafelgerei:	40.7%
medicinaal:	2.7%
sanitair:	1.4%
voorraad:	0.5%
verwarming:	10.2%

(totaal MAE: 216)

In tegenstelling tot de inhoud van de beerkelder aan de Annastraat (vondstcomplex 4B), komen in die van de Boekhorststraat meer voorwerpen voor die gerelateerd kunnen worden aan voedselbereiding en zijn de formaten van het aardewerk kookgerei aanmerkelijk groter. Ook de functiecategorie verwarming (testen en komforen) is sterk vertegenwoordigd. Wat de verklaring hiervoor is, is vooralsnog onbekend. Daarentegen is de hoeveelheid glazen voorwerpen minder, evenals de kleipijpen (deze zijn in de Boekhorststraat echter verhoudingsgewijs wel van betere kwaliteit).

Van glaswerk werden (fragmenten van) karaffen, beker- en kelkglazen aangetroffen. Ook verscheidene typen flessen, zoals Spa-, medicijn en kelderflessen, kwamen te voorschijn. Een van de wijnflessen was voorzien van een glaszegel (cat. no. 135). Dit zegel bestond uit het wapen van Amsterdam met aan weerszijden twee leeuwen en de tekst *Carolus urbem sic nostram ceasar lustravit* ('Zo begun-

stigde keizer Karel onze stad'). Dergelijke flessen werden aan het einde van de 17de eeuw naar de Nederlanden geëxporteerd.²⁷ Ook een fragment van een urinaal bevond zich tussen het vondstmateriaal. Dergelijke voorwerpen werden door artsen gebruikt om aan de hand van urine een diagnose te stellen. Urinalen werden in de middeleeuwen maar ook lang daarna nog gebruikt en komen dan ook in gewone huishoudens voor.²⁸

Overige vondstcategorieën

In de beerkelder bevond zich naast glas en ceramiek voornamelijk bouwpuin. Ook werd een klein weefselfragment tussen het afval aangetroffen.

Ecologisch materiaal

De zaden uit vondstcomplex 3 waren slecht geconserveerd. Zaden van vijg, vlier, biet en herik waren te herkennen. Van de pollen uit twee coprolieten van honden waren grassen dominant. Ook pollen van haver en rogge werden aangetroffen. Naast eierschalen werden verder mosselen en oesters gevonden. Het botmateriaal was in geringe mate afkomstig van vogels (o.a. kip), vissen, een hond, een haas en een konijn. De verdeling tussen de grote huisdieren was als volgt:

soort	aantal	percentage
rund	75	51.7
schaap/geit	52	35.9
varken	16	11.0
paard	2	1.4
Totaal	145	

Vondstcomplex 4: beerkelder Annastraat 12

Vondstomstandigheden

De beerkelder van Annastraat 12 had een afmeting van 1.80 bij 1.80 meter en was voorzien van een tongewelf. Een van de muren had een enigszins golvend verloop, omdat er gebruik is gemaakt van een oudere, daaronder gelegen, ronde stenen put. Deze put is ten dele gehandhaafd. Onderin de put werd een kleine hoeveelheid aardewerk en glas aangetroffen uit de eerste helft van de 16de eeuw (vondstcomplex 4A) hetgeen afgedekt werd door een laag zand en puin. Daarboven bevond zich een beerlaag met vondsten uit het laatste kwart van de 17de en het eerste kwart van de 18de eeuw (vondstcomplex 4B). Deze beerlaag werd op zijn beurt afgedekt door een groen geverfde deksel gemaakt van grenehouten planken, waarop een kleine hoeveelheid subrecent afval was gestort. De beerkelder is uitgetroffeld en een aantal grondmonsters is genomen t.b.v. botanisch en zoölogisch onderzoek.

Ceramiek en glas

Vondstcomplex 4A

In het onderste deel van de beerput werden fragmenten gevonden van ten minste negentien ceramische voorwerpen. Het grootste deel bestond uit roodbakkend aardewerk (ten minste zestien exemplaren). Twee complete grappen (van het type *r-gra-8a en 8b*) werden aangetroffen, naast twee fragmenten van bakpannen. Ook een complete papkom met een massief oor werd gevonden die aan de binnenzijde van een sliblaag was voorzien (cat. no. 57).²⁹

Het steengoed bestond uit fragmenten van ten minste drie kannen. Een lichtbruinkleurig fragment met zoutglazuur was voorzien van een in reliëf opgelegde decoratie van eikebladeren en eikels. Dergelijke voorwerpen dateren uit de eerste helft van de 16de eeuw en zijn in Keulen vervaardigd.³⁰

De verhoudingen van de ceramieksoorten geeft het volgende beeld:

roodbakkend aardewerk:	84.2%
steengoed:	15.8%
(totaal MAE: 19)	

De functionele indeling is gebaseerd op slechts tien voorwerpen en daardoor niet veelzeggend:

voedselbereiding:	60%
tafelgerei:	40%
(totaal MAE: 10)	

Van glas werden fragmenten van ten minste acht voorwerpen gevonden. Een fragment van de voet met een omgeslagen holle rand van vermoedelijk een Stangenglas³¹ en twee berkemeiers waren herkenbaar (cat. no. 124). Deze berkemeiers kunnen eveneens gedateerd worden in de eerste helft van de 16de eeuw.

Vondstcomplex 4B

De ceramieksoorten uit de beerkelder bestaan uit rood- en witbakkend aardewerk, steengoed en faience. Het aardewerk en de overige vondstgroepen kunnen voornamelijk gedateerd worden in de periode 1675-1725.

Van roodbakkend aardewerk waren onder meer testen, steelkommen, grapen, kookkannen, een kop en een zalfpot gemaakt. Ook een spaarpot werd aangetroffen die aan de buitenzijde geheel met een mangaan-oxyde bedekt was. In totaal werden minimaal 26 voorwerpen van roodbakkend aardewerk gevonden.

Van witbakkend aardewerk werden scherven van ten minste drie, niet nader te bepalen, gebruiksvoorwerpen aangetroffen en een zalfpot. Daarnaast werd een fragment van een witbakkend (speelgoed?) miniatuur bordje gevonden. Dergelijke ongeglazuurde bordjes worden regelmatig in Den Haag aangetroffen. Ook twee pijparden beeldjes kwamen te voorschijn. Een exemplaar stelt een tuinpot, voorzien van een engelenkop, voor. De andere toont een persoon die op een zwaan zit.³² Vermoedelijk gaat het bij het laatstgenoemde beeldje om de mythologische voorstelling van Leda op de zwaan. Een vergelijkbaar exemplaar is ook bekend uit Den Bosch.³³

Naast deze speelgoed- of siervoorwerpen werden ook fragmenten gevonden van 141 kleipijpen. Slechts een klein deel (22 ex.) was geglaasd en van een merk voorzien. De overige pijpen waren ongeglasd. Vijf exemplaren hadden links een bijmerk in de vorm van het moriaanshoofd, 99 pijpen waren van 'groffe' kwaliteit en bezaten in de meeste gevallen vormmerken en 15 exemplaren hadden als zijmerk een vijfbladig roosmerk. Deze roos-pijpen zijn afkomstig uit dezelfde vorm; één exemplaar van laatstgenoemde soort pijpen was aan de achterzijde met een glazuurvlek besmeurd.

Gemerkte pijpen

geglasd

<i>merk:</i>	<i>aantal:</i>	<i>periode(*):</i>
Posthoorn	1	1660/70-1795
Wijnton, gekroond	1	1674-1860/61
gekr. AI	1	1660/65-1690/1703
gekr. HP(monogram)	1	1675/1685-1898
gekr. IB	2	1696-1855/59
gekr. WK(monogram)	2	1680/86-1698
gekr. PA	13	
IVK	1	1660/70-1705/1
Subtotaal	22	

ongeglasd

(bijmerk) Moriaanshoofd	5	1705/20-1764
l: Willem III op paard + WR r: staande leeuw met sabel	1	1689-1702
Subtotaal	6	

Ongemerkte pijpen

(enkel vormmerken)

geen versiering	99
Roosmerk, 6 bladig	2
Roosmerk, 5 bladig	13
Subtotaal	114

Totaal aantal kleipijpen 142

(*) Vanwege het ontbreken van een bijmerk in de vorm van het wapen van Gouda, dateren de pijpen van vóór 1739.

De pijpen dateren uit het laatste kwart van de 17de en eerste kwart van de 18de eeuw. De gemerkte pijpen zijn alle in Gouda gefabriceerd.³⁴

Van steengoed werden fragmenten van ten minste zes voorwerpen gevonden. Twee daarvan, kruiken afkomstig uit Westerwald, waren reconstrueerbaar. Ze zijn van een blauwkleurige beschildering voorzien en hebben opgelegde appliques. Ze zijn rond 1700 te dateren.

Van 'rood steengoed' is een fragment van een zeskantig theepotje aangetroffen met een in reliëf uitgevoerde decoratie in de vorm van een vlamme parel (cat.

no. 11). Aangezien het bij dit baksel feitelijk om zeer fijn gedraaid roodbakkend aardewerk gaat, is dit voorwerp ingedeeld bij de bakselgroep 'overige'. Dergelijke theepotjes werden aan het einde van de 17de eeuw vanuit het Chinese district Yixing naar de Nederlanden geëxporteerd en in Delft spoedig geïmiteerd. Het gevonden fragment kan gedateerd worden in het laatste kwart van de 17de of eerste kwart van de 18de eeuw.³⁵

Van majolica werden in de beerkelder vijf fragmenten van borden aangetroffen. Hoewel vanaf het tweede kwart van de 17de eeuw Hollandse majolica-producenten in toenemende mate overgingen op de vervaardiging van faïence, komt majolica ook nog aan het einde van de 17de en het begin van de 18de eeuw in Holland voor. Dergelijke produkten worden vaak als 'Fries' aangeduid, vanwege de produktie in plaatsen als Makkum en Harlingen, maar zullen ook nog in het gewest Holland vervaardigd zijn. Kenmerkend voor deze late majolica produkten is het gebruik van de 'sponstechniek'. Deze is ook toegepast bij de beschildering van twee borden uit de beerkelder, waarvan de ene is voorzien met een voorstelling van een ruiter en de ander met de afbeelding van een pauw.

Het merendeel van de ceramische voorwerpen is van faïence gemaakt (totaal 39 gebruiksvoorwerpen en één fragment van een beeldje). Naast borden, plooi-schotels en kopjes werden ook een zalfpotje en een pispot aangetroffen. Ook een fragment van een beeldje van een hond werd gevonden.³⁶ De voorwerpen zijn te dateren in het derde en vierde kwart van de 17de eeuw.

Slechts een kwart van de faïence produkten is beschilderd. Aan het einde van de 17de eeuw en het begin van de 18de eeuw overheersen onbeschilderde faïence produkten in vondstcomplexen, terwijl zeker vanaf het tweede kwart van de 18de eeuw beschilderde faïence produkten de voorkeur krijgen.³⁷ Vergelijken we bijvoorbeeld in dit kader de percentages (beschilderd: 25% en onbeschilderd: 75%) met die van een andere Haagse beerkelder uit het tweede kwart van de 18de eeuw, dan kan deze tendens geïllustreerd worden. In laatstgenoemde beerkelder betreft de verhouding beschilderd : onbeschilderd faïence namelijk 68.8% : 31.2%.³⁸ Jongere afvalcomplexen bevatten nog hogere percentages beschilderd faïence (zie bijvoorbeeld vondstcomplex 5B en 6).

De onderlinge verhoudingen (gebaseerd op minimum aantal exemplaren) van de ceramieksoorten is als volgt:

roodbakkend aardewerk	31.7%
witbakkend aardewerk	4.9%
steengoed	7.3%
majolica	7.3%
faïence	47.6%
overige (rood steengoed)	1.2%

(totaal MAE: 82)

Opvallend is het relatief hoge percentage steengoed en het ontbreken van porselein. De onderlinge verhoudingen van de ceramieksoorten en geglaasde t.o.v. ongeglaseerde pijpen, alsmede de glazen voorwerpen (zie hieronder) duiden op een vondstcomplex dat toebehoort heeft aan een doorsnee tot welgesteld huishouden.³⁹

Een verdeling van de ceramische gebruiksvoorwerpen in functionele categorieën toont het volgende beeld:

voedselbereiding:	15.2%
tafelgerei:	71.2%
medicinaal:	5.1%
sanitair:	1.7%
verwarming:	6.8%

(totaal MAE: 59)

Het relatief geringe percentage voedselbereiding wijst erop dat er voor een belangrijk deel in het huishouden aan de Annastraat in metalen voorwerpen gekookt zal zijn.

Van glas werden in totaal ten minste 57 exemplaren in de beerkelder gevonden. Naast (fragmenten van) flessen en karaffen kwamen uiteenlopende typen drinkglazen voor. Er werden roemers, kelkglazen, cilinderglazen en bekers aangetroffen. Het glaswerk toont verscheidene vormen die aan het einde van de 17de eeuw voorkwamen binnen de Haagse huishoudens.

Overige vondstcategorieën

Naast de hiervoor besproken vondsten werden in de beerkelder (vondstcomplex 4B) nog vier benen artefacten aangetroffen, te weten twee kokers voorzien van schroefdraad, een knoop en een heft. De kokers hebben mogelijk als naaiaccessoires gediend (opbergen spelden?). Vanaf de 18de eeuw is een toename van dergelijke voorwerpen uitgevoerd in bot of ivoor waarneembaar. Verder kwamen een messing staafje, gecorrodeerde (ondetermineerbare) munten of penningen, een spatelachtig voorwerp en een zinken plaatje te voorschijn.

Ecologisch onderzoek

Een beermonster bestemd voor botanisch onderzoek uit vondstcomplex 4B leverde weinig resten van granen op. Er werd één gemineraliseerde gerstekorrel gevonden en enige pollen van tarwe en boekweit. Het onderzoek van pitten en zaden bracht resten van aardbei, framboos, braam en sleedoorn aan het licht, die mogelijk deels in het wild verzameld zijn. Pitten van appel, kers, pruimen en bessen lijken te wijzen op verbouw van deze vruchten in tuinen en boomgaarden. Ook pitten van druiven en vijgen werden gevonden, die waarschijnlijk geïmporteerd zijn. Daarnaast werden hazel- en walnoten werden aangetroffen. Van groenten werden resten van venkel, postelein, komkommer en tuinboon gevon-

den. Eveneens bevonden zich pollen van de kruidnagel in het monster. Kruidnagel kan als specerij bij het bereiden van voedsel en als medicijn (tegen bijvoorbeeld kiespijn) dienst hebben gedaan.

Naast eierschalen en vliegpoppen werden ook de eieren van zweep- en spoelwormen aangetroffen. Beide zijn relatief veel voorkomende darmparasieten en worden vaker in beerputten gevonden.⁴⁰

Slechts 22 botten werden verzameld. Zeven daarvan behoorden aan een konijn toe. Twee fragmenten van zoogdierbotten waren niet determineerbaar, terwijl de overige toebehoorden aan rund en schaap/geit. Naast enkele visresten (niet gedetermineerd) werden mosselen en alikruiken gevonden.

soort	aantal	percentage
rund	6	46.2
schaap/geit	7	53.8
Totaal	13	

Vondstcomplex 5: waterkelder Boekhorststraat 16

Vondstomstandigheden

Nadat de beerkelder van het pand Boekhorstraat 16 buiten gebruik raakte, lijkt men het afval in een waterkelder te hebben gegooid. De waterkelder van het pand Boekhorststraat 16 had een afmeting van 1.2 x 2.2 meter. Het oorspronkelijke tongewelf was geheel ingestort. De kelder was opgebouwd uit ijsselstenen (16.5 x 7.5 x 3.5 cm) en was aan de binnenzijde bepleisterd. De kelderbodem bestond uit twee lagen bakstenen. De kelder werd oorspronkelijk gevuld via een gotensysteem dat deels werd teruggevonden. De vulling van de waterkelder werd opgegraven met schop en troffel en bestond uit zand, puin en huishoudelijk afval.

Tijdens de opgraving konden twee lagen worden onderscheiden. Deze werden gescheiden door een laag stenen die oorspronkelijk onderdeel hadden uitgemaakt van het tongewelf. De samenstelling van de lagen maakt duidelijk dat er sprake is van twee -in tijd gescheiden- deposities. Hieronder wordt de onderste en oudste afval laag aangeduid met vondstcomplex 5A en de bovenste en jongste met vondstcomplex 5B. Het is niet uitgesloten dat het onderscheid in beide lagen tot stand is gekomen op het moment dat het pand Boekhorststraat 16 enige tijd leeg stond. Uit archiefonderzoek is namelijk gebleken dat het betreffende perceel in 1742 onbewoond was.⁴¹

Ceramiëk en glas

Vondstcomplex 5A

Vondstcomplex 5A kan gedateerd worden aan het einde van de 17de en eerste helft van de 18de eeuw met een nadruk op het eerste kwart van laatstgenoemde eeuw. Het roodbakkend aardewerk maakt 27.3% van het ceramiëk uit (N=9) en bestaat uit (fragmenten van) kannen, grappen, een terrine, een steelkom en een bord met slibversiering. Van witbakkend aardewerk werden slechts drie exemplaren gevonden: een vergiet en twee deksels. 9.1% van de ceramiëk bestond uit witbakkend aardewerk. Hierbij werden 15 kleipijpen niet meegeteld, die een volgende verdeling laten zien:

gemerkte en geglaasde pijpen

<i>merk:</i>	<i>aantal:</i>	<i>periode:</i>
gekr. PA	2	(*)
gekr. ramshoofd	1	1700/10-1769(*)
Subtotaal	3	

ongemerkte en ongeglasde pijpen

groffe pijpen(met vormmerk)	10
6-bladige roos als zijmerk	2
Subtotaal	12

(*)= geen bijmerk in de vorm van het wapen van Gouda, datering vóór 1739.

Totaal aantal kleipijpen 15

Het merendeel van de ceramiek bestond uit faience produkten (60.6%). Borden, koppen en kommen werden aangetroffen. Van de faience produkten was 40% onbeschilderd en 60% beschilderd. Een faience theekopje bezit aan de onderzijde het merk van de Delftse plateelproducent Johannes Mersch. Dit merk werd tot aan zijn dood in 1686 in de Delftse plateelbakkerij 't Fortuyn gezet.⁴² Van porselein werd slechts één kopje gevonden. De ceramiekverhoudingen zijn als volgt:

roodbakkend aardewerk	27.3%
witbakkend aardewerk	9.1%
faience	60.6%
porselein	3.0%

(Totaal MAE: 33)

De samenstelling van het aardewerk (onder meer het geringe voorkomen van porselein, waar faience als substituut voor gebruikt lijkt te zijn), alsmede de kleipijpen (verhouding groffe en geglaasde pijpen) geven aan dat we te doen hebben met afval van een doorsnee huishouden.⁴³

De functionele indeling is als volgt:

voedselbereiding:	42.3%
tafelgerei:	57.7%

(Totaal MAE: 26)

De overige functiegroepen zijn niet binnen het aardewerk vertegenwoordigd. Het glaswerk bestaat uit (fragmenten van) flessen, drinkbekers en kelkglazen. Ook een glazen stop (van een karaf?, cat. no. 143) en een fragment van een urinaal werden geborgen.

Vondstcomplex 5B

De voorwerpen uit vondstcomplex 5B kunnen gedateerd worden met name in het tweede en in mindere mate in het derde kwart van de 18de eeuw. In totaal werden (fragmenten van) 34 ceramische produkten aangetroffen. Van roodbakkend aardewerk werden slechts vier voorwerpen gevonden, waaronder een (Nederrijns) bord met slibversiering, een schenkkkan en een aardbeien- of zachtfruitpotje met het wapen van Den Haag (cat. no. 20). Laatstgenoemd voorwerp kan gedateerd worden in het derde kwart van de 18de eeuw.⁴⁴ Gebruiksvoorwerpen van witbakkend aardewerk ontbreken; wel werd een pijp-paarden beeldje gevonden in de vorm van een pauw. Uiteraard ontbreken de kleipijpen niet. De volgende typen werden gevonden:

gemerkte en geglaasde pijpen

<i>merk:</i>	<i>aantal:</i>	<i>periode:</i>
gekr. 98	1	1728-1767 (^)
DR-monogram	1	1695/1715-1799(^)
gekr. W	1	1675-1940 (^)
gekr. ton	1	1674-1860/61 (*)
engel	1	1736-1760 (^)
anker	1	1675-1875/76 (*)
man op de kwakel	1	1700/15-1799 (^)
molen	1	1667-1870/80 (*) (#)
Subtotaal	8	

(^)= bijmerk in de vorm van het wapen van Gouda ontbreekt, datering vóór 1739.

(*)= bijmerk in de vorm van het wapen van Gouda, *alle* exemplaren zonder toevoeging 'S', datering na 1739/40.

(#)= het betreft hier een geheel gedecoreerde pijp met de voorstelling van het wapen van Pruisen en de tekst: koning v: Pruisen.⁴⁵

zijmerk/ ongeglaasde pijpen

wapen van Amsterdam	1	1691-1840
gekr. IG	1	1675/85-1694/1700
l: stippenmotief, r: 6-bladige ros	1	
Subtotaal	3	

Totaal aantal kleipijpen 11

Het merendeel van de ceramische produkten bestond uit faience. Borden, kommen, een kopje en een zalfpot werden gevonden. Het merendeel was beschilderd, namelijk 64.7%. Van porselein werden vijf kopjes, een kom en een bord

aangetroffen. In vondstcomplex 5B werden verder restanten gevonden van drie voorwerpen die uit Engeland geïmporteerd zijn, te weten een kopje van creamware en een kop en schotel van Engels steengoed.

De verhoudingen van de verschillende ceramieksoorten zijn als volgt:

roodbakkend aardewerk:	11.8%
faience:	52.9%
porselein:	23.5%
overige:	11.8%

(Totaal MAE: 34)

De samenstelling van de kleipijpen alsmede de aardewerkverhoudingen wijzen op het afval van een welgesteld huishouden.⁴⁶

Bij een functionele indeling blijkt dat vrijwel alle ceramische voorwerpen binnen de categorie tafelgerei passen:

tafelgerei:	92.9%
medicinaal:	3.6%
voorraad:	3.6%

(Totaal MAE: 28)

Slechts een glazen voorwerp bevond zich tussen het vondstmateriaal, te weten een beker van het type gl-bek-5 (cat. no. 125).

Totaaloverzicht vondstcomplex 5

Vondstcomplex 5 kan in zijn geheel gedateerd worden in de periode 1690-1770. Hieronder worden de percentages voor het gehele vondstcomplex m.b.t. ceramieksoorten en functiegroepen weergegeven.

roodbakkend aardewerk:	19.4%
witbakkend aardewerk:	4.5%
faience:	56.7%
porselein:	13.4%
overige:	6.0%

(Totaal MAE: 67)

voedselbereiding:	20.4%
tafelgerei:	75.9%
medicinaal:	1.9%
voorraad:	1.9%

(Totaal MAE: 54)

Overige vondstcategorieën

Uit de waterkelder kwamen verder een aantal gecorrodeerde (ondetermineerbare) munten of penningen en een messing knoopje(?) en vingerhoed te voorschijn.

Ecologische gegevens

Botanisch onderzoek van vondstcomplex 5 heeft niet plaatsgevonden. Het botanisch materiaal, vanwege het geringe aantal, is eveneens niet gedetermineerd.

Vondstcomplex 6: beerkelder Annastraat 10

Vondstomstandigheden

De beerkelder van Annastraat 10 had een afmeting van 2.80 x 1.60 meter en was voorzien van een tongewelf. Het gewelf was slechts ten dele intact. De beerkelder bezat geen bodem en was voor een derde gevuld met, van onderen naar boven, een beerniveau, een zandlaag, een beerniveau en een laag puin. De beerniveaus verschillen niet in samenstelling en datering.

Ceramik en glas

Van roodbakkend aardewerk werden in totaal (fragmenten van) twintig voorwerpen aangetroffen. Hieronder bevonden zich onder andere een kan en een miniatuur uitvoering hiervan, een Rijnlands bord met slibversiering, een deksel, een test en een grape. Van witbakkend aardewerk (N=10) werden onder meer een zalfpot, een kopje en vier pispotten gevonden. Van pijpen werd een beeldje met de voorstelling van Bacchus op het vat aangetroffen, naast verscheidene kleipijpen (zie de tabel hieronder).⁴⁷

gemerkte en geglaasde pijpen

<i>merk:</i>	<i>aantal:</i>	<i>periode:</i>
gekr. 47	1	1733-1825 *(S)(1)
gekr. 14	1	1696-1847 *(S)
gekr. 52	1	1733-1897 *(S)
gekr. 37	2	1732-1870/80*(S)
gekr. 60	1	1730-1803*(S)
gekr. 36	1	1719-1874(^)
gekr. 99	1	1719-1842/43(^)
gekr. 16	1	1719-1873(^)(2)
gekr. 9	1	1713-1828 (*)
gekr. HB	1	1739-1838 *(S)
gekr. MK	1	1675/85-1871/72*(S)
IDM	1	1700/09-1855/59*(S)
gekr. IN	1	1742-1753(^)
gekr. IH	2	1738-1740*(w.o.1 S)
gekr. TI	1	1690/1720-1800*(S)
TIP	1	1660-1670/80
man op de kwakel	1	1700/15-1799*(S)
engel	1	1736-1760(^)
gekr. tol	1	1725/30-1730/46
anker	2	1675-1875/76*(S)

<i>merk:</i>	<i>aantal:</i>	<i>periode:</i>
gekr. turfmand	3	1733-1897(1x2)(2x*)
fruitben	3	1725-1789(^)(3)(4)(5)
gekr. ton	1	1674-1860/61 (*)
leeuw in de Holl. tuin	1	1682-1940(*) (S)
drie kroontjes	1	1680/85-1789(^)
gekr. hoed	1	1710/25-1798(*) (S)
pijlenbundel	1	1720/36-1799(*)
kardinaalsmuts	1	voor 1724-1768(^)
driekoningenkaars	1	1715/1730-1755(^)
gekr. kind in de wieg	1	1734-1773(*)
rijksappel	1	(6)
Subtotaal	38	

(^) geen bijmerk in de vorm van het wapen van Gouda, datering vóór 1739.

(*) bijmerk in de vorm van het wapen van Gouda, datering na 1739/40.

(S) toevoeging van de letter 'S' bij het wapen van Gouda. (S= 'slegte' d.w.z. gewone kwaliteit pijpen).

(1)= op de steel bevinden zich de initialen G.V.F. Deze staan voor de pijpenmaker Gerrit van Florence (en mogelijk nog zijn weduwe). Gerrit van Florence zette zijn merk tussen 1763 en 1782 en zijn weduwe na 1782 tot 1789.

(2)= rondbodem; (3)= snoekebekpijp; (4)= op steel 'Nievelt'. Slaat op Jan Nieuwveld (1725-1782/1803)

(5)= schelp- of knorrenpijp; (6)= knolvormige pijpekop; datering ca. 1650.

gemerkte en ongeglasde pijpen

wapen van Zeeland	1	(5)
zijmerk: gekr. IS	1	1715/25-1774
zijmerk: DBN	1	(7)
zijmerk: twee klaverbladen	1	1731-1840
zijmerk: 4 bladige roos	1	(6)
zijmerk: IVH boven gekr. H	1	(8)
zijmerk: 6-bladige roos	1	
Subtotaal	7	

(7)= DBN is het merk van de Gorcumse pijpenmaker Dirk Barunet (1754-1785).⁴⁸

(8)= IVH is het merk van een onbekende 18de-eeuwse Gorcumse pijpenmaker.⁴⁹

ongemerke en ongeglasde pijpen

schelp- of knorrenpijp	2	
gladwandig	2	
Subtotaal	4	
Totaal aantal kleipijpen	49	

Van faience werd een minimum aantal van 26 voorwerpen gevonden. De faience produkten bestaan voornamelijk uit borden en koppen. Uitzonderlijk is de vondst van twee onderdelen van een miniatuur kaststel. In de 17de en 18de eeuw werden regelmatig porseleinen of faience vazen en bekers, vaak in een vijfdelige set, op kasten geplaatst. De gevonden miniatuur vaas en deksel met beker hebben als kinderspeelgoed of mogelijk in een poppenhuis dienst gedaan (cat. no. 95).⁵⁰ Ook kunnen ze als kaststel gediend hebben op kleine pronk- of hangkasten voor sieraardewerk en snuisterijen. Van het faience is 80.8% van de voorwerpen beschilderd.

Naast faience werden er produkten van porselein, creamware en industrieel aardewerk aangetroffen. Het betreft voornamelijk kopjes, hoewel van creamware ook een saus- of juskom werd gevonden.

Opmerkelijk is verder de vondst van een theepot gemaakt van rood steengoed. Deze pot, met op de zijkant een in reliëf uitgevoerde prunustak, is een kenmerkend export-produkt uit de eerste helft van de 18de eeuw. De theepot is vervaardigd in het district Yixing in de Chinese provincie Jiangsu. Op de onderzijde van de bodem bevindt zich een afdruk van een stempel met Chinese karakters. In spiegelschrift is hier het merk van de pottenbakkersfamilie Tsja aangebracht. De verhouding van de verschillende ceramieksoorten is als volgt:

roodbakkend aardewerk	25.6%
witbakkend aardewerk	12.8%
faience	30.8%
porselein	20.5%
overige	10.3%

(Totaal MAE: 78, excl. f-kas-1 en 2)

Het vondstmateriaal is voornamelijk te dateren in het tweede en derde kwart van de 18de eeuw (hoewel enkele oudere voorwerpen voorkomen) en lijkt afkomstig te zijn van een doorsnee huishouden.⁵¹ De functionele verdeling geeft het volgende beeld:

voedselbereiding:	5.5%
tafelgerei:	78.2%
medicinaal:	1.8%
sanitair:	7.3%
verwarming:	7.3%

(Totaal MAE: 55)

Het glaswerk bestond uit wijnflessen, medicinale flessen, kelk- en beker glazen.

Overige vondstcategorieën

In de beerkelder van de Annastraat 10 kwamen verscheidene voorwerpen van andere materialen te voorschijn. Een messing vingerhoed, naalden, een tinnen bikkel, pijparden en steengoed knickers en een potlood met metalen huls. Hoewel potloden al in de 17de eeuw voorkwamen, betreft het hier een exemplaar met een grafiet-klei vulling die pas na het midden van de 18de eeuw ontwikkeld is. Verder werd een werpkoot met inkervingen, een ivoren mesheft en een driedelige (naalden?-) koker gevonden.⁵² Ook kralen van glas en git, fragmenten van (ondetermineerbare) lakzegels, gecorrodeerde munten, een benen kam, een benen mesheft en een ovaal stukje parelmoer met fijne lijngraveringen werden aangetroffen. Daarnaast kwamen twee houten schuurborstels, waarvan de haren met koperdraad waren vastgezet, te voorschijn.

Ecologisch materiaal

In het botanisch monster werden pollen van rogge en boekweit aangetroffen. Verder werden pitten van aardbei, braam, vlier, appel, peer, kers, zoete en zure pruim, aalbes, kruisbes en moerbeï gevonden. Ook resten van druif en vijg werden aangetroffen. Van groenten en kruiden werden het voorkomen van rapenzaad, koriander, herik, zwarte mosterd en postelein middels zaden vastgesteld. Kervel, anijs en tuinboon werden als pollen in coprolieten waargenomen. Evenals in vondstcomplex 4B kwamen in vondstcomplex 6 ook pissebedden, vliegepoppen en eieren van zweep- en spoelwormen te voorschijn. Van de 31 botten waren er vijf niet determineerbaar en twee afkomstig van vissen. De overige behoorden toe aan schaap/geit, rund en varken:

soort	aantal	percentage
rund	16	66.7
schaap/geit	2	8.3
varken	6	25.0
Totaal	24	

Hoewel het aantal botten gering is, lijkt varken (i.t.t. schaap/geit) nu op de tweede plaats te komen.

Ceramische samenstelling van vondstcomplexen: datering en status

In dit hoofdstuk passeren de resultaten van het kwantitatieve onderzoek van het aardewerk van de hiervoor beschreven vondstcomplexen de revue. Ook zal beknopt ingegaan worden op de ontwikkeling van het aardewerk door de tijd heen en de mogelijkheden die ceramische voorwerpen ons bieden om aan vondstcomplexen een bepaalde sociaal-economische status toe te kennen. Kwantificering van aardewerk biedt de mogelijkheid om vondstcomplexen binnen een stad en tussen steden onderling te vergelijken. Deze studie is slechts een eerste aanzet om een beter beeld te krijgen van het voorkomen van aardewerk in Den Haag en de ontwikkelingen die hierbij in de tijd optraden.⁵³

De vroegste, hiervoor beschreven, vondstcomplexen zijn gekwantificeerd aan de hand van het gewicht van de verschillende aardewerksoorten. Dit leverde de volgende resultaten op:

vondstcomplex/ datering	grijsb. aw.	roodb. aw.	witb. aw.	steengoed
Annastr., sloot/ XIVb/c	11.7	38.5	-	49.7
Spui, sloot XIVc/d	7.5	52.0	0.40	40.1
Spui, ophog.laag XIVd(?)	1.5	67.5	0.06	30.9

De belangrijkste conclusies zijn dat het grijsbakkend aardewerk in de tweede helft van de 14de eeuw sterke teruggang vertoont en dat deze ceramieksoort vervangen wordt door het roodbakkend aardewerk. Ook de percentages steengoed nemen af. In Den Haag ontbreekt grijsbakkend aardewerk vrijwel volledig in 15de-eeuwse aardewerkcomplexen; het aandeel roodbakkend aardewerk daarentegen neemt toe, terwijl de percentages steengoed afnemen. Deze tendens zet zich in ieder geval t/m de eerste helft van de 17de eeuw voort (zie onderstaande tabel).

	1	2	3	4	5	6	7	8	9
%gb	-	-	-	-	-	-	-	-	-
%rb	82.9	84.2	71.8	54.3	31.7	27.3	27.7	11.8	25.6
%wb	-	-	9.9	10.3	4.9	9.1	8.5	-	12.8
%st	17.1	15.8	7.0	2.9	7.3	-	2.1	-	-
%majolica	-	-	9.9	2.9	7.3	-	-	-	-
%faience	-	-	-	29.2	47.6	60.6	51.1	52.9	30.8
%porselein	-	-	1.4	0.4	-	3.0	10.6	23.5	20.5
%overige	-	-	-	-	1.2	-	-	11.8	10.3
aantal	35	19	142	243	82	33	94	34	78
%besch. fa.	-	-	-	11.4	25	60	68.8	64.7	80
AWQ	-	-	0.28	0.75	1.56	2.66	2.36	9.98	3.0
%gegl. pijpen	-	-	0	77.8	15.5	20.0	84.1	72.7	77.6
% wp. v. Gouda	-	-	0	0	0	0	43.2	37.5	63.2
% toevoeg. 'S'	-	-	0	0	0	0	75.0	0	66.7
aantal pijpen	-	-	3	9	142	15	44	11	49
datering	XV	XVIA	XVIIa/b	XVIIIB	XVIIId / XVIIIa	XVIIId / XVIIIA	XVIIIB	XVIIIB/c	XVIIIB/c

Vondstcomplexen

1=vondstcomplex 2

2=vondstcomplex 4A

3=beerput Spui (ongepubliceerd)

4=vondstcomplex 3

5=vondscomplex 4B

6=vondstcomplex 5A

7=beerput Hof86 (Carmiggelt 1992)

8=vondstcomplex 5B

9=vondstcomplex 6

De in de voorgaande tabel weergegeven Haagse aardewerkcomplexen zijn gebaseerd op het minimum aantal exemplaren. Naast voornoemde tendenzen zien we vooral een toename van het aandeel van faience binnen vondstcomplexen vanaf het midden van de 17de eeuw. Deze produkten verdringen deels die van roodbakkend aardewerk, maar de afname van het roodbakkend aardewerk is mede te verklaren door de afname van de functiecategorie voedselbereiding door de tijd heen. Het is duidelijk dat de verhouding van ceramieksoorten een indicatie kan geven over de ouderdom van een afvalcomplex. Naast diverse andere indicatoren, zoals kleipijpen en andere vondstgroepen, geeft de verhouding tussen onbeschilderd : beschilderd faience ook een aanwijzing m.b.t. de ouderdom van 17de- en 18de-eeuwse vondstcomplexen. Tot in het eerste kwart van de 18de eeuw lijkt onbeschilderd faience meer voor te komen dan beschilderd faience, terwijl daarna de situatie juist tegengesteld is.

De verhoudingen van de verschillende ceramieksoorten geven onder meer ook aanwijzingen over de sociaal-economische status van de voormalige gebruikers van dat aardewerk. Op basis van een vergelijking van 106 ceramiekcomplexen heeft eerstgenoemde auteur in dat kader een aardewerk-welstands quotiënt voorgesteld.⁵⁴ Voor 17de- en 18de-eeuwse complexen is ook van belang om te kijken naar het voorkomen van porselein. Voor 17de-eeuwse complexen kan het voorkomen van (Chinees) porselein een aanwijzing voor status zijn, maar voor de 18de eeuw zeker niet. Dan is niet zo zeer het voorkomen van porselein, maar de kwantiteit ervan van belang. Bovendien dient dan ook gelet te worden op de aard van de porseleinen voorwerpen, m.a.w. maken alleen (thee/koffie)kommetjes deel uit van een afvalcomplex of bestaat dit ook uit grote kommen, borden etc.

Van groot belang, en zeker niet alleen voor de datering, zijn de kleipijpen. Ruwweg kunnen voor de 17de en 18de eeuw twee soorten kleipijpen onderscheiden worden, namelijk 'groffe'/ongeglaasde en geglaasde kleipijpen. De laatste soort was aanmerkelijk duurder dan de eerste, omdat er bij de afwerking een extra handeling door de pijpentremsters verricht moest worden. De verhouding groffe : geglaasde pijpen kan ons dus iets zeggen over de welstand van de voormalige gebruikers. Bij de Goudse pijpen na 1739/40 zijn in zekere zin drie kwaliteitssoorten pijpen te onderscheiden: 'groffe', 'fijne' en 'porceleijne' pijpen. De eerste zijn ongeglaasd, de tweede en derde soort zijn geglaasd, met dit verschil dat bij de 'porceleijne' pijpen de steel eveneens is geglaasd in tegenstelling tot bij de 'fijne' pijp.⁵⁵ De tweede en derde soort zijn te onderscheiden door het voorkomen van de letter 'S' als toevoeging bij het Goudse wapen dat als bijmerk na 1739 op de 'fijne' pijpen voorkomt ('S' staat voor 'slegte' d.w.z. gewone pijpen). Bij de beste kwaliteit pijpen ontbreekt deze toevoeging en bevindt zich na 1739 alleen het Goudse wapen op de zijkant van de hiel. Naast de verhouding groffe : geglaasde pijpen kan de verhouding fijne: 'porceleijne' pijpen dus ook iets zeggen over de status van een complex. Ook botanisch en zoölogische onderzoeksresultaten kunnen ons uiteindelijk informeren over de welstand van voormalige consumenten.⁵⁶ Bij de hier behandelde vondstcomplexen heeft het ecologisch onderzoek weinig informatie opgeleverd m.b.t. de welstand van de voormalige gebruikers. De botanische en zoölogische gegevens kunnen echter in een later stadium als vergelijkingsmateriaal dienen bij toekomstig paleo-ecologisch onderzoek in Den Haag of andere steden.

De hiervoor behandelde 17de- en 18de-eeuwse vondstcomplexen lijken, gebaseerd op de kwalitatieve statustoekenning in vier groepen, voornamelijk te bestaan uit afval dat afkomstig is uit doorsnee tot welgestelde huishoudens. Aanwijzingen voor echt arme of rijke huishoudens ontbreken in deze vondstcomplexen.

Noten

- 1 Voor een uitgebreid verslag van deze opgravingen, zie: Van Veen 1994. Dit verslag verscheen in de *VOM-reeks*, een uitgave van de Gemeente Den Haag, die vooral bestemd is voor de geïnteresseerde leek. De *Haagse Oudheidkundige Publicaties* zijn daarentegen bestemd voor vakcollega's.
- 2 Zie onder meer: Clevis en Kottman 1989, Clevis en Smit 1990, Thijssen (red.) 1991. We zijn H. Clevis en J. Kottman zeer erkentelijk voor hun bijdragen aan de vervaardiging van de catalogus.
- 3 Zie ook Carmiggelt 1994. Vooropgesteld moet worden dat de sociaal-economische toekenning van afvalcomplexen vooralsnog speculatief en problematisch van aard is. Op basis van genoemde typering zijn de 17de-/18de-eeuwse vondstcomplexen van de Anna- en Boekhorststraat veelal in te delen bij de categorie doorsnee tot welgesteld. Deze categorie is eerder ook wel aangeduid met de term: 'average+' (zie IJzereef 1989).
- 4 Delft: Bult 1992 (cat. roodbakkend aardewerk IHE 5/4.1); Leiden : Bitter 1992, p. 88, afb. 5 NOP; Schiedam: Hoek 1975, p. 528, fig. 40. Zie ook: Ruempol en Van Dongen 1991, p. 37.
- 5 Hurst e.a. 1986, p. 186.
- 6 Hurst e.a. 1986, p. 186-187 (91.271 en 272).
- 7 Bruyn 1965.
- 8 Janssen 1988, p. 326.
- 9 Janssen 1988, p. 326.
- 10 Carmiggelt 1994.
- 11 Magendans e.a. 1989, p. 237-239.
- 12 In 1399 verzekerde ene Hughe langhe Hannetgenszoon 4 pond op zijn huis en erf aan het Spui, d.w.z. het perceel Spui 144 (Algemeen Rijksarchief, *Kapittel St. Maria*, inv. no. 59, fol. 22v.)
- 13 Het betreft hier een fragment van vermoedelijk een bekertje voorzien van groen-geel loodglazuur. Dergelijke voorwerpen werden in de 14de en 15de eeuw in Langerwehe geproduceerd (zie Hurst e.a. 1986). Vergelijk ook Ruempol en Van Dongen 1991, p. 57 (datering: 1300-1375). In 's-Hertogenbosch komen dergelijke produkten voor in vondstcomplexen uit de periode ca. 1325-ca. 1450 (Janssen 1983, p. 206).
- 14 Schiedam: Hoek 1975, fig. 22-24; Leiden: Bitter 1992, p. 90; 's-Hertogenbosch: Janssen 1983, afb. 30.3. Ook zijn dergelijke voorwerpen eerder in Den Haag aangetroffen, zie: Magendans en Waasdorp 1985, p. 13.
- 15 Janssen 1988, p. 326.
- 16 Van Vilsteren 1987, p. 52.
- 17 Het botanisch onderzoek van de afvalcomplexen werd uitgevoerd door C. Vermeeren. Het zoölogisch onderzoek werd gedaan door R. van de Berg, waarvoor onze dank.
- 18 Van der Leeuw 1979, p. 119-121.
- 19 Berekening volgens Mann Whitney U-test. Voor borden/schotels: Annastraat 12: N=22; Boekhorststraat: N=19, p=.0154. Voor grappen/terrines: Annastraat N=5; Boekhorststraat N=28, p=.0210.
- 20 Mars 1991 (bijv. cat.no. 74).
- 21 Zie Duco 1982, p. 111, fig.b.
- 22 De 'datering' heeft betrekking op de periode dat bepaalde merken in de Goudse merkenboeken staan ingeschreven. De gegevens zijn ontleend aan Duco 1978 en 1982.

-
- 23 Dergelijke appliques zijn ook bekend van steengoed kannen, o.m. Van Gangelen 1988. Zie verder: Carmiggelt 1991 (cat. no. 1.14. Vergelijkbare pispotten worden regelmatig in contexten uit het laatste kwart van de 17de eeuw gevonden, o.m.: Clevis e.a. 1990, no. 11, Bult e.a. 1992, p. 183.
- 24 Carmiggelt 1991, cat. no. 1.13. Zie ook Clevis en Smit 1990, p. 208.
- 25 Baart e.a. 1990, cat. no. 107.
- 26 AWQ=0.75 (zie Carmiggelt 1994). Het complex scoort daarmee in de categorie B (doorsnee). Gezien de vroege datering wel aan de meer welgestelde kant ("average+").
- 27 Henkes en Stam, 1990, p. 244 (afb. 2.65).
- 28 Bartels 1984, p. 95.
- 29 Olivier 1994, p. 157.
- 30 Hurst e.a.1986, p. 209; Reineking-Von Bock 1976, cat. no. 262 en 265.
- 31 Zie Baumgartner en Krueger 1988, p.399-407.
- 32 Zie voor een afbeelding van de pijpen voorwerpen: Van Veen 1994, p. 21 (afb. 27) en p. 24 (afb. 35).
- 33 Graas 1983, afb. 16.
- 34 Dit geldt ook voor het merk PA dat, hoewel het niet voorkomt in Duco 1978 en 1982, wel vermeldt in de geactualiseerde merkenlijst van Van der Meulen 1994 (p. 43, 69, 76). Het merk komt voor vanaf het derde kwart van de 17de eeuw tot ten minste 1708.
- 35 Zie over dergelijke theepotten o.m.: Kallenborn. Een vergelijkbare theepot uit een beerput: Gangelen en Helfrich 1992, p. 311.
- 36 Voor een afbeelding: Van Veen 1994, p. 24 (afb. 34).
- 37 Baart 1986, p. 102 en 106.
- 38 Carmiggelt 1992, p. 32 en 43.
- 39 De vaststelling volgens het aardewerk welstands quotiënt (= 1.56) wijst op een welstandsklasse B/C (=doorsnee/welgesteld), zie Carmiggelt 1994.
- 40 Zie o.m. Poldermans en Vlijmen 1985.
- 41 Gemeentearchief Den Haag; Oud Archief, inv. no. 4763, no. 5491 (kohier personele quotisatie).
- 42 Lunsingh Scheurleer 1975, p. 142.
- 43 Carmiggelt 1994. AWQ= 2.66.(categorie B/C).
- 44 Graaf en Stam 1987.
- 45 De scherpe afdruk van de voorstelling lijkt erop te wijzen dat de pijp uit een nog weinig gebruikte mal komt. Zie voor een afbeelding: Van Veen 1994, p. 43 (afb. 77).
- 46 Carmiggelt 1994: AWQ=7.47 en scoort daarmee in welstandscategorie C.
- 47 Voor een afbeelding van het pijpen beeldje: Van Veen 1994, p. 29 (afb. 49).
- 48 Van der Meulen e.a. 1992.
- 49 Van der Meulen e.a. 1992.
- 50 Lunsingh Scheurleer 1984, p. 83-85.
- 51 AWQ= 2.91 scoort voor categorie B, zie Carmiggelt 1994.
- 52 Mc Gregor 1985, p. 186.
- 53 Voor een voorlopig landelijk beeld, zie Carmiggelt 1994.
- 54 Carmiggelt 1994.
- 55 Duco 1987, p. 44-47.
- 56 Zie hiervoor bijvoorbeeld: IJzereef 1989 en Bult e.a. 1992, p. 135-141.
-

Literatuur

- Baart, J.M., W. Krook en A.C. Lagerweij, 1986, 'Opgravingen aan de Oostenburgermiddenstraat' in: J.B. Kist e.a. (red.) *Van VOC tot Werkspoor. Het Amsterdamse industrieterrein Oostenburg*. Utrecht, p. 83-142.
- Baart, J.M., W. Krook en A.C. Lagerweij, 1990, 'Italiaanse en Nederlandse faience (1600-1700)' in: *Mededelingenblad Nederlandse vereniging van vrienden van de ceramiek* 138. p. 1-48.
- Bartels, K., 1984, 'Glas in Medizin und Pharmazie' in: *Glück und Glas. Zur Kulturgeschichte des Spessartglases*. München.
- Bartels, M., H. Clevis en F.D. Zeiler (red.), 1993, *Van huisvuil en huizen in Hasselt*. Kampen.
- Baumgartner, E., en I. Krueger, 1988, *Phoenix aus Sand und Asche. Glas des Mittelalters*. München.
- Bitter, P., 1986, 'Archeologisch bodemonderzoek in het bouwterrein van C&A Nederland aan de Haarlemstraat en Spijkerboorsteeg te Leiden' in: *Bodemonderzoek in Leiden 1985*. p. 85-152.
- Bitter, P., 1992, 'Keramikvondsten uit de Marktroute in Leiden' in: *Bodemonderzoek in Leiden 1990/1991*. p. 81-94.
- Bruyn, A., 1965, *De Middeleeuwse pottenbakkerijen in Zuid-Limburg*. Tongeren.
- Bruyn, A., 1979, *Pottersvuren langs de Vecht. Aardewerk rond 1400 uit Utrecht* (Rotterdam Papers III). Rotterdam.
- Bult, E.J. et al., 1992, *Archeologisch onderzoek tussen Oude Delft en Westvest*. Delft.
- Carmiggelt, A., 1989, 'Afval uit drie beerputten nabij het Gemeenlandshuis te Delft' in: *Hoogbeemraadschap van Delfland 1289-1989. Opstellen ter gelegenheid van een opmerkelijk jubileum*. Delft. p. 79-110.
- Carmiggelt, A., 1991, *Een beeld van een vondst. Haagse archeologische vondsten in particulier bezit*. (VOM-reeks 1991-4). Den Haag.
- Carmiggelt, A., 1992, *Tussen hof en herberg. Archeologisch onderzoek aan de zuidzijde van het Binnenhof in Den Haag*. (VOM-reeks 1992-1). Den Haag.
- Carmiggelt, A., 1994, 'MAE: Wat doen we ermee? Voorlopig verslag van de analyse van aardewerk uit laat- en postmiddeleeuwse vondstcomplexen in Nederland en België (1350-1800)' in: H. Clevis en J. Thijssen (ed.) *Assembled Articles I. Symposium on Medieval and Post-Medieval Ceramics Nijmegen 2 and 3 September 1993*. Nijmegen. p. 55-86.
- Clevis, H., 1993, 'Juggling Jacobakannen: a quantitative analysis of measurements' in: H. Clevis en J. Thijssen (red.) *Assembled Articles I. Symposium on medieval and post-medieval ceramics. Nijmegen 2 and 3 september 1993*. Nijmegen. p. 195-206.
-

-
- Clevis, H., en J. Kottman, 1989, *Weggegooid en teruggevonden. Aardewerk en glas uit Deventer vondstcomplexen 1375-1750*. Kampen.
- Clevis, H., en P. Kleij, 1990, 'Het Zwolse Celehuisje, hun bewoners en hun afval, 1550-1650,' in: *Zwols Historisch Tijdschrift* 7, 76-93.
- Clevis, H. en M. Smit, 1990, *Verscholen in vuil. Archeologische vondsten uit Kampen 1375-1925*. Kampen.
- Dorsman, W., 1983, 'Het glas uit de gracht van Cronesteyn' in: *Westerbeem* jrg. 33. p. 330-336.
- Duco, D.H., 1978, *Goudse pijpen. De geschiedenis van de pijpmakerij te Gouda van haar ontstaan tot beden, met een bijlage van de merken van het Goudse gilde en hun eigenaren* (voorlopige versie). Amsterdam.
- Duco, D.H., 1982, *Merken van Goudse pijpenmakers 1660-1940*. Lochem.
- Duco, D.H., 1987, *De Nederlandse kleipijp. Handboek voor dateren en determineren*. Leiden.
- Duco, D.H., 1992. *De tabakspijp als Oranjepropaganda*. Leiden.
- Gangelen, H. van, 1988 'Overige vondsten' in: P.H. Broekhuizen e.a. (red.) *Kattendiep Deurgraven. Historisch-archeologisch onderzoek aan de noordzijde van het Gedempte Kattendiep te Groningen*. Groningen.
- Graaf, R. de, en G. Stam, 1987, *Aardbeipotjes*. Vlaardingen.
- Graas, T.G.M., 1983, 'Pijpaarden beeldjes' in: H.L. Janssen (red.) *Van bos tot stad. Opgravingen in 's-Hertogenbosch*. p. 223-228.
- Groeneweg, G., 1992, *Bergen op Zooms aardewerk. Vormgeving en decoratie van gebruiks aardewerk gedurende 600 jaar pottenbakkersnijverheid in Bergen op Zoom*. Waalre.
- Henkes, H.E., en G.H. Stam, 1988, 'Gebruiksglas' in: P.H. Broekhuizen, A. Carmiggelt e.a., *Kattendiep Deurgraven. Historisch-archeologisch onderzoek aan de noordzijde van het Gedempte Kattendiep te Groningen*. p. 195-227.
- Henkes, H.E., en G.H. Stam, 1990, 'Glaszegels uit Nederlandse bodem' in: *Westerbeem* jrg. 39. p. 234-252.
- Henkes, H.E., en G.H. Stam, 1993, 'Glas' in: J.J. Lenting, H. van Gangelen en H. van Westing (red.) *Schans op de grens. Bourtanger bodemvondsten 1580-1850*. Sellingen. p. 351-402.
- Herpel, J.C., 1975 en 1979, *Het oude raadhuis van 's-Gravenhage*. Den Haag.
- Hoek, C., 1975, 'Schiedam. Een historisch-archeologisch stads onderzoek' in: *Holland* 7. p. 513-560.
-

-
- Hurst, J.G., D.S. Neal en H.J.E. van Beuningen, *Pottery produced and traded in North-West Europe 1350-1650*. Rotterdam.
- Janssen, H.L., 1983, 'Het middeleeuwse aardewerk: ca. 1200- ca. 1550' in: H.L. Janssen (red.) *Van bos tot stad. Opgravingen in 's-Hertogenbosch*. Den Bosch. p. 188-222.
- Janssen, H.L., 1988, 'The dating and typology of the earliest Siegburg stoneware in the Netherlands' in: D.R.M. Gaimster e.a. (red.) *Zur Keramik des Mittelalters und der beginnenden Neuzeit im Rheinland* (BAR International Series 440). p. 311-333.
- Jörg, C.J.A., 1983, *Oosters porselein Delfts aardewerk. Wisselwerkingen*. Den Haag.
- Kallenborn, E.A., 'Yixing steengoed op Kasteel Duivenvoorde te Voorschoten' in: *Antiek* jrg. 27, no. 10. p. 469-480.
- Laleman, M.C., P. Raveschot en R. van de Walle (red.), *De Sint-Pietersabdij te Gent. Het rijke leven van zieke monniken. Twee afvalputten uit de infirmerie 1600-1780*. Gent.
- Leeuw, S.E. van der, 1979, 'De technologische aspecten van hetaardewerk uit de Haarlemse oven' in: *Haarlems bodemonderzoek* 10. p. 55-126.
- Lunsingh Scheurleer, D.F., 1975, *Delfts blauw*. Bussum.
- Lunsingh Scheurleer, D.F., 1984, *Delft. Niederländische Fayence*. München.
- Magendans, J.R., en J.R. Waasdorp, 1985, *Landarbeiders en leerbewerkers in de late middeleeuwen* (VOM-reeks 1985, nr. 1). Den Haag.
- Magendans, J.R., en P.J.W.M. Schulten, 1987, *Onderdelen van het Spuikwartier* (VOM-reeks 1987-3). Den Haag.
- McGregor, A., 1985, *Bone, antler, ivory and horn*. Londen.
- McNulty, R.H., 1971, 'Common beverage bottles: their production, use and forms in seventeenth- and eighteenth century Netherlands. Part 1' in: *Journal of glass-studies* 13. p. 91-119.
- Mars, A., 1991, *Genneps aardewerk. Een 18de-eeuwse pottenbakkerij archeologisch onderzocht*. Gennep.
- Meulen, J. van der, 1994, *De "gecroonde roos" en andere pijpenmakersmerken van Gouda*. Leiden.
- Meulen, J. van der, J.P. Brinkerink en P. von Hout, 1992, *Tabakspijpenijverheid in Gorinchem*. Leiden.
- Olivier, S., 1994, *Bodemvondsten uit Goeree-Overflakkee*. Ouddorp.
- Reineking-Von Bock, G., 1976, *Steinzeug*. Keulen.
-

- Renaud, J.G.N., 1976, *Middeleeuwse ceramiek* (A.W.N.-monografie no. 3).
- Ruempol, A.P.E., en A.G.A. van Dongen, 1991, *Pre-industriële gebruiksvoorwerpen 1150-1800*. Amsterdam.
- Schimmer, J., 1979, 'Een 14e-eeuwse pottenbakkersoven in de Haarlemse binnenstad' in: *Haarlems Bodemonderzoek* 10. 7-53.
- Scholten, F., 1993, *Dutch majolica and Delftware (1550-1700) from The Edwin van Drecht Collection*. Amsterdam.
- Stoepker, H., 1986, *Graven naar het kasteel van Tilburg*. Waalre.
- Thijssen, J., 1991. *Tot de bodem uitgezocht. Glas en ceramiek uit een beerput van de 'Hof van Batenburg' te Nijmegen, 1375-1850*. Nijmegen.
- Veen, M.M.A. van, *Wonen op het zand en in het veen*. (VOM-reeks 1994-1). Den Haag.
- Vilsteren, V.T. van, 1987, *Het benen tijdperk. Gebruiksvoorwerpen van been, gewei, hoorn en ivoor 10.000 jaar geleden tot heden*. Assen.
- IJzereef, F.G., 1989, 'Social differentiation from animal bone studies' in: D. Serjeantson en T. Waldron (ed.), *Diet and Crafts in Towns. The evidence of animal remains from the Roman to the Post-medieval periods*. (BAR 199). p. 41-53.

Bijlage 1: Inventarislijsten vondstcomplex 2 t/m 6

Per vondstcomplex zijn de verschillende ceramiektypen en de aantallen weergegeven. Het achterste cijfer verwijst naar de betreffende afbeelding in de catalogus.

Vondstcomplex 2

roodbakkerd aardewerk

r-bak-1/2a	2	16
r-gra-	1	
r-gra-6a	1	29
r-gra-7b	2	30+31
r-gra-8a	1	32
r-gra-8b	1	35
r-kom-	2	
r-	19	
Totaal	29	

steengoed

s1-dri-	1	
s1-dri-1	2	1
s1-kan-	2	
s2-kan-	1	
Totaal	6	

Vondstcomplex 3

roodbakkerd aardewerk

r-bak-4	1		r-kom-?	1	50
r-bak-12	1	19	r-kom-30	1	52
r-blo-	3		r-kop-	1	
r-blo-1	2	21	r-kop-2	1	53
r-bor-	4		r-lek-1	2	56
r-bor-11	6	22	r-slu-1	1	58
r-dek-	13		r-slu-3	1	59
r-dek-4	2	25	r-stk-	3	
r-dek-7	3	26	r-stk-2	7	63
r-dek-8	1	27	r-stk-3	1	
r-gra-	23		r-ter-1	8	65
r-gra-8b	1	37	r-ter-2	1	66
r-gra-11b	2	39+40	r-tes-1	10	67
r-gra-12b	6	41	r-tes-	5	
r-gra-17b	1		r-schaal/schotel	2	
r-gra-39b	1	44	r-ver-2	1	68
r-gra-41	2		r-vuu-1	2	
r-kan-	4		r-	11	
r-kan-3	2		Totaal	137	(excl. een spreuwenpot)

witbakkend aardewerk

w-bek-	1		w-tes-	3	
w-dek	1		w-tes-1	1	
w-kan-	1		w-ver-	1	
w-kmf-3	1	72	w-ver-4	1	76
w-kom-	1		w-zal-1	1	78
w-kop-	1		w-	10	
w-lek-	2		Totaal	25	

majolica

m-bor-3	5	79+80
m-bor-1	1	
m-	1	
Totaal	7	

steengoed

s2-fle-5	1	
s2-pis-2	1	8
s2-kan-21	1	5
s2-kan-23	4	7
Totaal	7	

faience

f-bek-	1	
f-bor-	2	
f-bor-2	9	
f-bor-3	2	
f-bor-7	4	
f-bor-11	10	91
f-bor-14	1	93
f-dek-	1	
f-fle-	1	
f-kan-	1	
f-kan-3	1	94
f-kom-	2	
f-kom-1	4	
f-kom-4	2	96
f-kop-1	3	98
f-ove-1	2	102
f-pis-1	1	105
f-plo-3	13	107+108
f-plo-2	1	
f-ver-1	1	109
f-zal-1	1	110
f-zal-3	4	112+113
f-	4	
Totaal	71	

porselein

p-kom-2	1	115
Totaal	1	

glas

gl-bek-15	3	
gl-fle-	8	
gl-fle-8	1	135
gl-fle-18	2	140
gl-fle-31	2	141
gl-keel	5	
gl-pis-1	1	
gl-vaa-1	1	
Totaal	23	

Vondstcomplex 4A*roodbakkend aardewerk*

r-bak-	1	
r-bak-2a	1	17
r-gra-	1	
r-gra-8a	2	33
r-gra-8b	1	36
r-pap-4	1	57
r-	9	
Totaal	16	

steengoed

s2-kan-	2	
s2-kan-3	1	
Totaal	3	
glas		
gl-ber-1	2	124
gl-keel-	1	
gl-	5	
Totaal	8	

Vondstcomplex 4B*roodbakkend aardewerk*

r-gra-	2	
r-gra-11a	1	38
r-gra-17b	2	43
r-gra-41	1	45
r-kop-5	1	54
r-kop-11	1	55
r-spa-1	1	60
r-stk-1	1	61
r-stk-2	1	62
r-ter-1	1	64
r-tes-	3	
r-tes-1	1	
r-zal-1	1	70
r-	9	
Totaal	26	

steengoed (zie ook bij overige)

s2-fle-5	1	3
s2-kan-	3	
s2-kan-5	1	4
s2-kan-22	1	6
Totaal	6	

faience

f-bor-	4	
f-bor-2	10	84
f-bor-7	1	
f-bor-8	2	88+89
f-bor-11	1	90
f-kan-1	1	
f-kom-	1	
f-kom-3	1	
f-kop-1	3	98
f-kop-4	1	100
f-pap-1	1	
f-pis-1	1	104
f-plo-2	2	
f-plo-3	1	106
f-zal-3	1	111
f-	7	
Totaal	39	(excl. een f-bee-1, afb. 83)

witbakkend aardewerk

w-	3	
w-zal-	1	
Totaal	4	
en:(miniatuurbord)	1	

majolica

m-bor-	3	
m-bor-4	1	81
m-bor-5	1	82
m-	1	
Totaal	6	

overige

s3-the-3	1	11
Totaal	1	

glas

gl-bek-	5	
gl-bek-8	7	128
gl-bek-9	1	129
gl-bek-12	1	
gl-bek-15	1	131
gl-bek-18	1	
gl-bek-19	1	132
gl-fle-	5	
gl-fle-8	1	134
gl-fle-11	3	137
gl-kar-	3	
gl-ke-	2	
gl-ke-4	2	
gl-ke-13	1	
gl-roe-	1	
gl-roe-3	3	
gl-roe-5	1	
gl-scha-	1	
gl-vaa-1	1	144
gl-	16	
Totaal	57	

Vondstcomplex 5A

roodbakkend aardewerk

r-bor-11	1	23
r-gra-11b	1	
r-gra-17a	2	42
r-gra-17b	1	
r-gra-41	2	46
r-stk-2	1	
r-ter-1	1	
Totaal	9	

witbakkend aardewerk

w-dek-	2	
w-ver-2	1	75
Totaal	3	

faience

f-bor	2	
f-bor-2	3	
f-bor-8	1	88
f-kan-	1	
f-kom-	1	
f-kom-5	1	97
f-kom-3	1	
f-kop-1	2	98
f-kop-2	2	99
f-	6	
Totaal	20	

porselein

p-kop-1	1	
Totaal	1	

glas

gl-bek-	4		gl-fle-11	1	
gl-bek-6	1		gl-fle-37	1	142
gl-bek-12	1		gl-ke-	1	
gl-bek-15	1	130	gl-ke-1	1	
gl-bek-24a	1	133	gl-ke-6	1	
gl-fle-	6		gl-pis-	1	
gl-fle-4	1		gl-sto-	1	143
			gl-	2	
			Totaal	24	

Vondstcomplex 5B*roodbakkend aardewerk*

r-bek-1	1	20
r-bor-7	1	
r-bor-17	1	24
r-kan-	1	
Totaal	4	

porselein

p-bor-	1	
p-kom-3	1	116
p-kop-	1	
p-kop-	1	
p-kop-1	3	
p-	1	
Totaal	8	

faience

f-bor-4	2	85
f-bor-5	1	86
f-bor-8	1	
f-bor-13	1	92
f-bor	3	
f-kom-	1	
f-kom-2	2	
f-kop-1	1	
f-zal-1	1	
f-	5	
Totaal	18	

overige

iw-kop-1	1	122
s3-bor-1	1	9
s3-kop-1	2	10
Totaal	4	

glas

gl-bek-5	1	125
Totaal	1	

steengoed (zie onder overige)

Vondstcomplex 6*roodbakkend aardewerk*

r-bor-7	1	
r-dek-9	1	28
r-gra-8	1	34
r-kan-25	1	48
r-kan-26	1	49
r-tes-1	3	
r-vuu-4	1	69
r-	11	
Totaal	20	

witbakkend aardewerk

w-gra-19b	1	71
w-kop-3	1	73
w-pis-1	4	74
w-zal-1	1	77
w-	3	
Totaal	10	

faience

f-bor-	2	
f-bor-2	3	
f-bor-4	2	
f-bor-7	4	87
f-bor-8	1	88
f-kas-1	1	95
f-kas-2	1	95
f-kom-	1	
f-kop-1	3	98
f-kop-5	1	101
f-pap-1	1	103
f-plo-3	1	
f-	5	
Totaal	26	

overige

ir-kop-1	2	120
iw-jus-1	1	121
iw-kop-1	3	123
iw-	1	
s3-the-	1	14
Totaal	8	

porselein

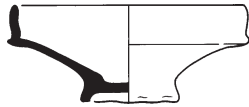
p-bor-1	2	114
p-dek-	1	
p-kop-1	10	117+118
p-	3	
Totaal	16	

glas

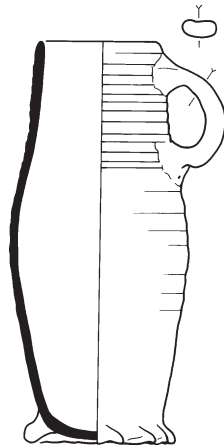
gl-bek	5	
gl-bek-6	2	126+127
gl-bek-8	1	
gl-bek13	2	
gl-fle-10	2	136
gl-fle-11	6	138+139
gl-ke-	2	
gl-	3	
Totaal	23	

Bijlage 2: Catalogus van ceramiek en glas

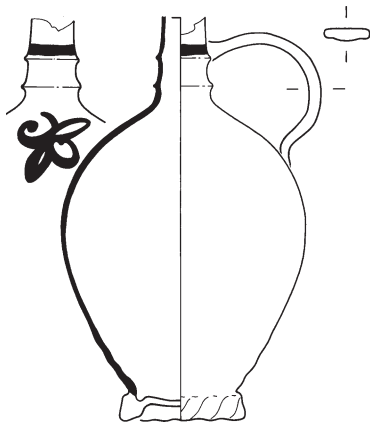
De catalogus is samengesteld volgens de methode zoals die gebruikt is bij onder meer vondstcomplexen uit Deventer en Kampen (Clevis en Kottman 1989 en Clevis en Smit 1990). Bij de dateringen staan de kleine letters voor kwart eeuwen en de hoofdletters voor halve eeuwen. Het aardewerk en glas is afgebeeld op schaal 1:4, tenzij anders vermeld.

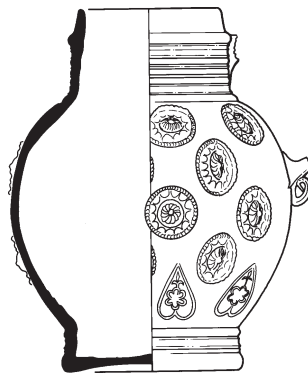
afbeelding: 1
 inventarisnummer: ann91-53.4
 vondstcomplex: 2
 typenummer: s1-dri-1
 datering: 15
 maten: 12.5/5
 baksel/kleur: steengoed, Siegburg
 glazuur:
 versiering:
 bodem: geknepen standing
 oor:
 diversen:
 functie/naam: drinkschaal
 literatuur:
 Clevis en Kottman 1989, p. 79
 Janssen 1983, p. 200

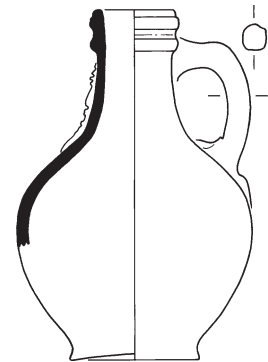
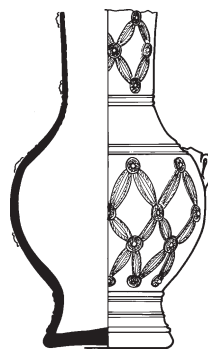
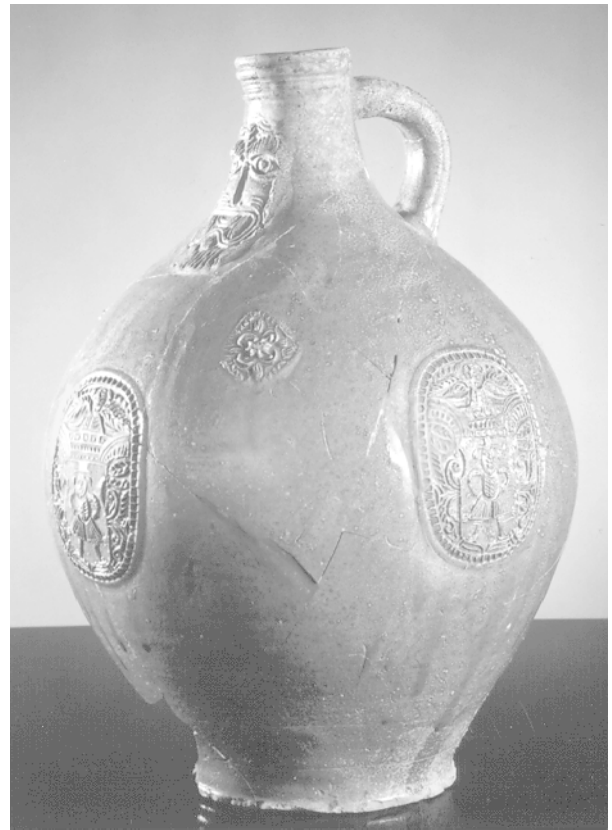
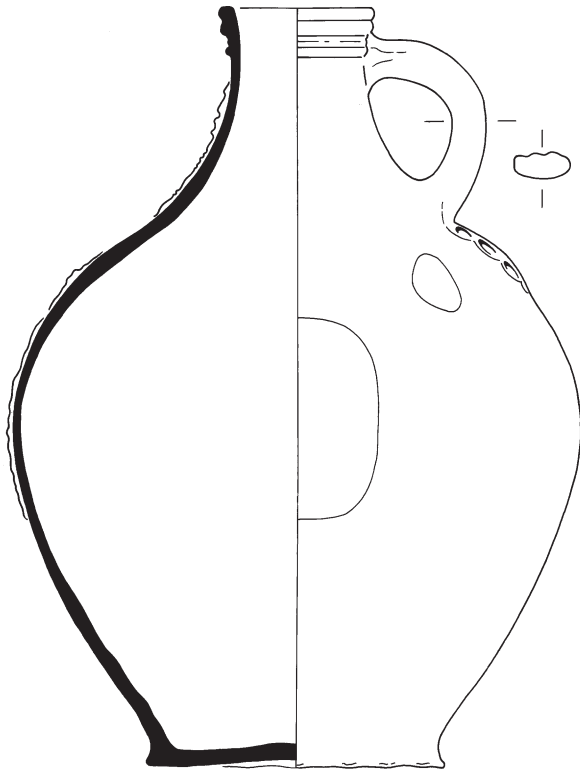
afbeelding: 2
 inventarisnummer: ann91-77.120
 vondstcomplex: 1
 typenummer: s1-kan-8
 datering: 14b/c
 maten: 9.5/21
 baksel/kleur: steengoed, Siegburg
 glazuur:
 versiering:
 bodem: geknepen standing
 oor: lintoor
 diversen:
 functie/naam: kan
 literatuur:
 Janssen 1988, type III
 Van Veen 1994, p. 14 (afb. 11)
 Clevis 1993, p. 201 (fig. 3)

afbeelding: 3
 inventarisnummer: ann91-209.12
 vondstcomplex: 4B
 typenummer: s2-fle-5
 datering: 17d/18a
 maten: 13/>21.5
 baksel/kleur: steengoed
 glazuur: zoutglazuur, grijs
 versiering: beschildering op schouder en hals
 bodem: standvlak
 oor: lintoor
 diversen:
 functie/naam: mineraalwaterkruik
 literatuur:
 Carmiggelt 1989, p. 98

afbeelding: 4
 inventarisnummer: ann91-209.13
 vondstcomplex: 4B
 typenummer: s2-kan-5
 datering: 17d/18a
 maten: 15/19
 baksel/kleur: steengoed, Westerwald
 glazuur: zoutglazuur, grijs, kobalt
 versiering: appliques en stempels
 bodem: standvlak
 oor: afgebroken
 diversen: kugelbauchkanne
 functie/naam: kan
 literatuur:
 Reineking-Von Bock 1976 (cat. no. 554)
 Van Veen 1994, p. 23 (afb. 32)

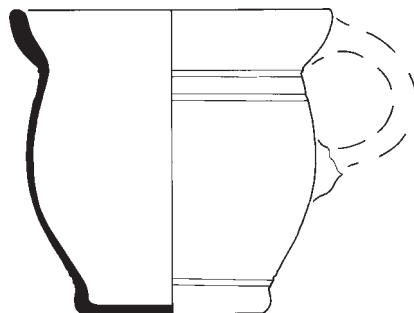

afbeelding: 5
 inventarisnummer: bkh91-35.38
 vondstcomplex: 3
 typenummer: s2-kan-21
 datering: 17B
 maten: 30/40
 baksel/kleur: steengoed
 glazuur: zoutglazuur
 versiering: baardman-applique;
 3 appliques man met engel
 bodem: standvlak
 oor: bandoor
 diversen: Frechen
 functie/naam: (baardman)kruik
 literatuur:
 Hurst e.a. 1986, p. 220-221
 Thijssen 1991, p. 62
 Van Veen 1994, p. 40 (afb. 69)

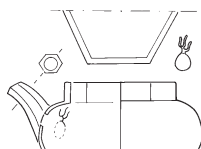
afbeelding: 6
 inventarisnummer: ann91-209.10
 vondstcomplex: 4B
 typenummer: s2-kan-22
 datering: 17d/18a
 maten: 10.5/
 baksel/kleur: steengoed, Westerwald
 glazuur: zoutglazuur, grijs, kobalt
 versiering: appliques
 bodem: standvlak
 oor: afgebroken (lintoor met krul)
 diversen: enghalskrug
 functie/naam: kan
 literatuur:
 Reineking-Von Bock 1976 (cat. no. 521)
 Bartels 1993, p. 52 (nr. 2)

afbeelding: 7
 inventarisnummer: bkh91-35.1
 vondstcomplex: 3
 typenummer: s2-kan-23
 datering: 17B
 maten: 12.5/18.5
 baksel/kleur: steengoed
 glazuur: zoutglazuur
 versiering: baardman-applique
 bodem: standvlak
 oor: worstoor
 diversen: Frechen
 functie/naam: (baardman)kruik
 literatuur:
 Hurst e.a. 1986, p. 220-221
 Van Veen 1994, p. 40 (afb. 70)

afbeelding: 8
 inventarisnummer: bkh91-43.5
 vondstcomplex: 3
 typenummer: s2-pis-2
 datering: 17c/d
 maten: 17/16.5
 baksel/kleur: steengoed
 glazuur: zoutglazuur
 versiering: applique met vrouw en
 tekst: ICH BRING DER HERZ LEBSTEN
 UM I FRUNTlichen KUS 1672
 bodem:
 oor:
 diversen: archeologisch niet compleet
 functie/naam: pispot
 literatuur:
 Carmiggelt 1991, p. 11 (1.14)
 Van Veen 1994, p. 41 (afb. 71)

afbeelding: 9
 inventarisnummer: bkh91-38.36
 vondstcomplex: 5B
 typenummer: s3-bor-1
 datering: 18B
 maten: 10/2.5
 baksel/kleur: engels steengoed
 glazuur: zoutglazuur
 versiering:
 bodem: standing
 oor:
 diversen:
 functie/naam: bord, schoteltje
 literatuur:
 Clevis en Smit 1990,p. 212

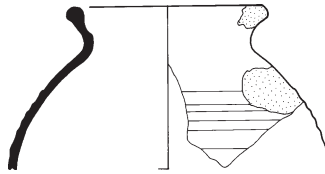

afbeelding: 10
 inventarisnummer: bkh91-38.12
 vondstcomplex: 5B
 typenummer: s3-kop-1
 datering: 18B
 maten: 6.5/3.5
 baksel/kleur: engels steengoed
 glazuur: zoutglazuur
 versiering:
 bodem: standing
 oor:
 diversen:
 functie/naam: kop
 literatuur:

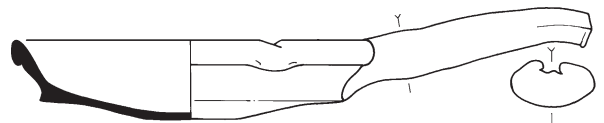
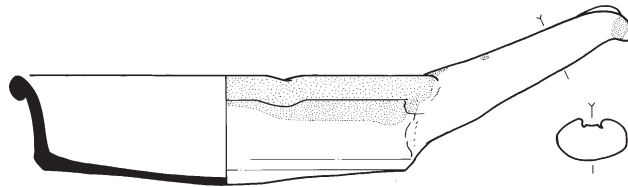
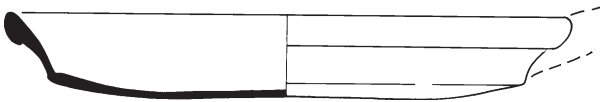
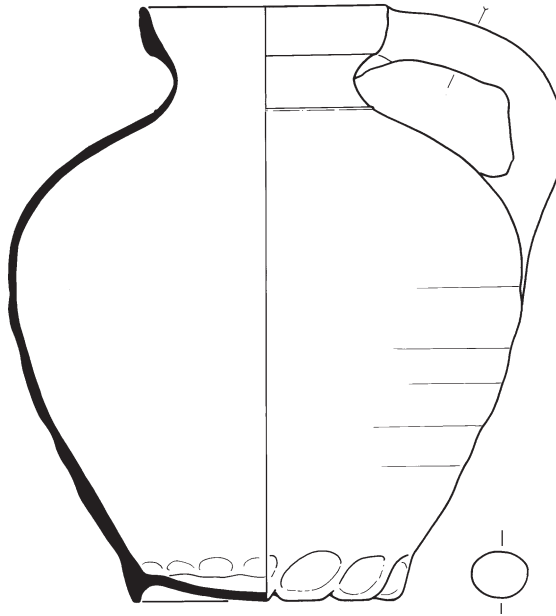
afbeelding: 11
 inventarisnummer: ann91-209.82
 vondstcomplex: 4B
 typenummer: s3-the-3
 datering: 17d/18a
 maten: 8.5(zonder tuit)
 baksel/kleur: rood steengoed
 glazuur:
 versiering: vlammeende parel in reliëf
 bodem: ontbreekt
 oor: ontbreekt
 diversen: zeshoekige tuit
 functie/naam: theepot/trekpot
 literatuur:
 Jörg 1983, p. 39(191-192)
 Van Veen 1994, p. 24 (afb. 36)

afbeelding: 12
 inventarisnummer: ann91-86.7
 vondstcomplex: 6
 typenummer: s3-the-4
 datering: 18A
 maten: 6.7/8
 baksel/kleur: rood steengoed(Yixing)
 glazuur:
 versiering: prunustak in reliëf
 bodem: standing
 oor: rond oor
 diversen: onderzijde bodem gemerkt
 met Chinese karakters, herkomst
 China, Yixing, binnenzijde kalkaanslag
 functie/naam: theepot/trekpot
 literatuur:
 Jörg 1983, p. 97
 Van Veen 1994, p. 28 (afb. 47 en 48)

afbeelding: 13
 inventarisnummer: ann91-74.50
 vondstcomplex: 1
 typenummer: g-
 datering: 14b/c
 maten: 17/
 baksel/kleur: grijsbakkend
 glazuur:
 versiering: geprononceerde
 draairingen
 bodem:
 oor:
 diversen:
 functie/naam: grape,pot
 literatuur: Schimmer 1979, p. 24

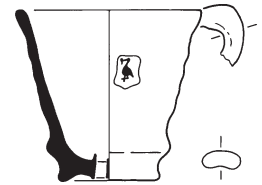
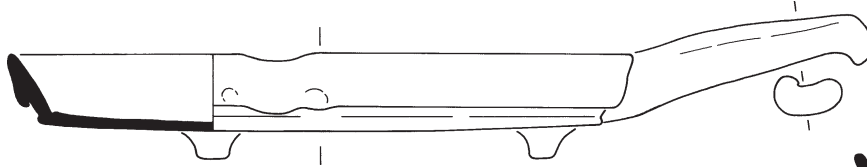
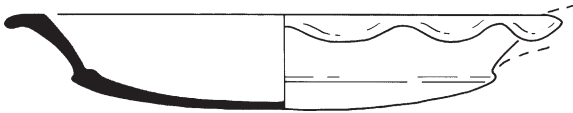
afbeelding: 14
 inventarisnummer: ann91-66.121
 vondstcomplex: 1
 typenummer: g-kan-6
 datering: 14b/c
 maten: 28/31
 baksel/kleur: grijsbakkend
 glazuur:
 versiering:
 bodem: standring, gelobd
 oor: worstoor
 diversen:
 functie/naam: kan
 literatuur:
 Magendans en Waasdorp 1985, p. 12
 Van Veen 1994, p. 14 (afb. 12)

afbeelding: 15
 inventarisnummer: ann91-75.36
 vondstcomplex: 1
 typenummer: r-bak-1/2a
 datering: 14b/c
 maten: 30/4.5
 baksel/kleur: roodbakkend
 glazuur: loodglazuur binnenzijde
 versiering:
 bodem: plat
 oor: platte steel
 diversen:
 functie/naam: bakpan
 literatuur:
 Bitter 1986, p. 110 (type 15)
 Clevis en Smit 1990, p. 175

afbeelding: 16
 inventarisnummer: ann91-53.3
 vondstcomplex: 2
 typenummer: r-bak-1/2a
 datering: 15
 maten: 22.5/5.8
 baksel/kleur: roodbakkend
 glazuur: loodglazuur, binnenzijde
 versiering:
 bodem: licht gebold
 oor: massieve steel
 diversen: schenklip 90 graden t.o.v.
 steel
 functie/naam: bakpan
 literatuur:
 Clevis en Smit 1990, p. 175
 Van Veen 1994, p. 20 (afb. 23)

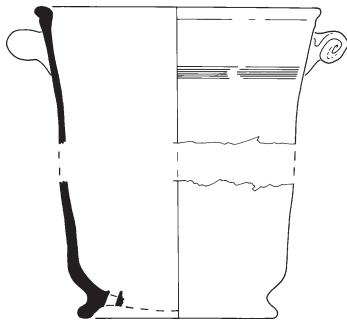
afbeelding: 17
 inventarisnummer: ann91-220.5
 vondstcomplex: 4A
 typenummer: r-bak-2a
 datering: 16
 maten: 19/4.2
 baksel/kleur: roodbakkend
 glazuur: loodglazuur, binnenzijde
 versiering:
 bodem: licht bollend
 oor: massieve platte steel, geknepen
 diversen: schenklip 70 graden t.o.v.
 steel
 functie/naam: bakpan
 literatuur:

afbeelding: 18
 inventarisnummer: ann91-65.30
 vondstcomplex: 1
 typennummer: r-bak-11
 datering: 14b/c
 maten: 29/5
 baksel/kleur: roodbakkerend
 glazuur: loodglazuur bodem
 versiering: golfrand
 bodem: lensvormig
 oor: steel ontbreekt
 diversen:
 functie/naam: bakpan
 literatuur:
 Renaud 1976, p. 73
 Hoek 1975, p. 517, 537

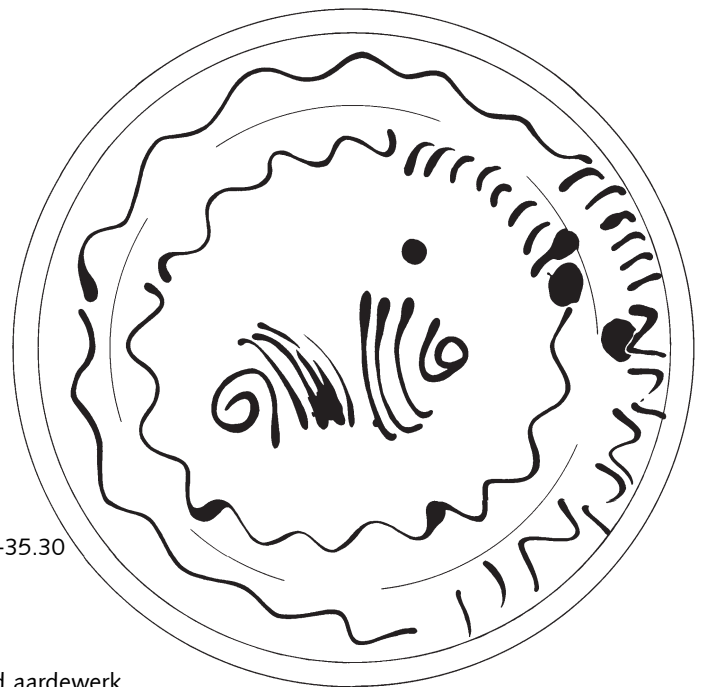
afbeelding: 19
 inventarisnummer: bkh91-43.1
 vondstcomplex: 3
 typennummer: r-bak-12
 datering: 17d/18A
 maten: 33/5.5
 baksel/kleur: roodbakkerend aardewerk
 glazuur: loodglazuur binnenzijde
 versiering:
 bodem: vlakke bodem; drie poten
 oor: rechte, platte steel
 diversen: schenklip 90 graden t.o.v. steel
 functie/naam: bakpan
 literatuur:

afbeelding: 20
 inventarisnummer: bkh91-38.30
 vondstcomplex: 5B
 typennummer: r-bek-1
 datering: 18c
 maten: 10/9
 baksel/kleur: roodbakkerend aardewerk
 glazuur: loodgl. binnenzijde
 versiering: stempel met wapen van Den Haag
 bodem: standring; lekgat in bodem
 oor: lintoor
 diversen:
 functie/naam: aardbeienpotje, zachtfruitpotje
 literatuur:
 Carmiggelt 1991, p. 52 (7.15)
 Graaf en Stam 1987

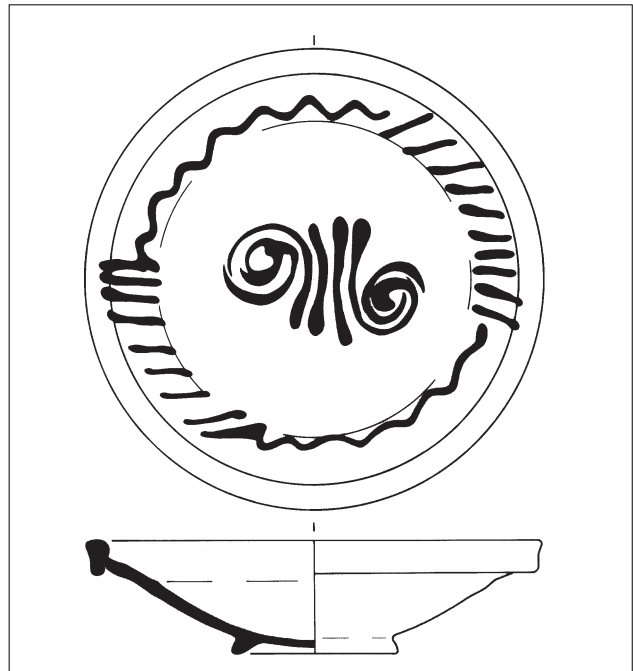

afbeelding: 21
 inventarisnummer: bkh91-35.16
 vondstcomplex: 3
 typennummer: r-blo-1
 datering: 17d/18a
 maten: 30/32.5
 baksel/kleur: roodbakkerend
 glazuur: buitenz. loodglaz.;
 binnenz. enkel op rand
 versiering: kamstrepen
 bodem: standring, gaten in bodem
 oor: massief kruloor, twee
 diversen:
 functie/naam: bloempot
 literatuur:
 Clevis en Kottman 1989, p. 92

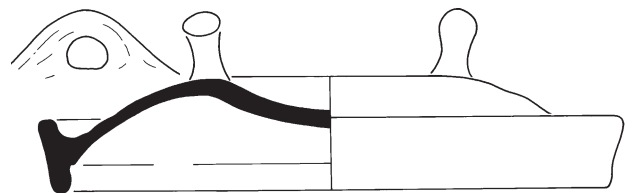
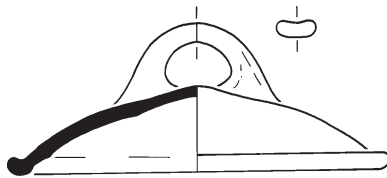
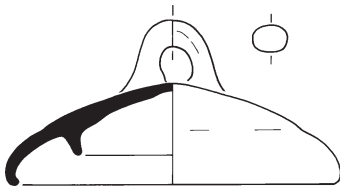
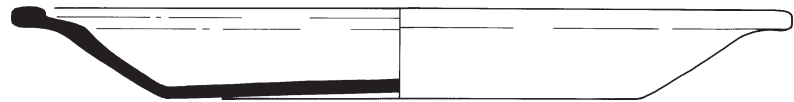
afbeelding: 22
 inventarisnummer: bkh91-35.30
 vondstcomplex: 3
 typennummer: r-bor-11
 datering: 17d/18a
 maten: 35/8
 baksel/kleur: roodbakkerend aardewerk
 glazuur: loodglazuur binnenkant
 versiering: ringeloor
 bodem: standring
 oor:
 diversen:
 functie/naam: bord
 literatuur:
 Van Veen 1994, p. 39 (afb. 64)

afbeelding: 23
 inventarisnummer: bkh91-42.5
 vondstcomplex: 5A
 typenummer: r-bor-11
 datering: 17d/18a
 maten: 25/5
 baksel/kleur: roodbakend aardewerk
 glazuur: loodglazuur
 versiering: slibmotieven
 bodem: standing
 oor:
 diversen: Nederrijns
 functie/naam: bord
 literatuur: Clevis en Smit 1990, p. 180

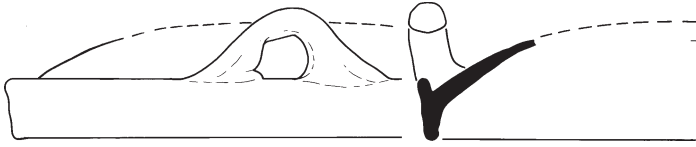
afbeelding: 24
 inventarisnummer: bkh91-38.41
 vondstcomplex: 5B
 typenummer: r-bor-17
 datering: 18
 maten: 41/5
 baksel/kleur: roodbakend aardewerk
 glazuur: loodglazuur
 versiering: vogel en geometrische mot.
 bodem: standvlak
 oor:
 diversen: slib, koperoxide (Rijnland)
 functie/naam: bord, schotel
 literatuur:
 Magendans en Waasdorp 1986, p. 37

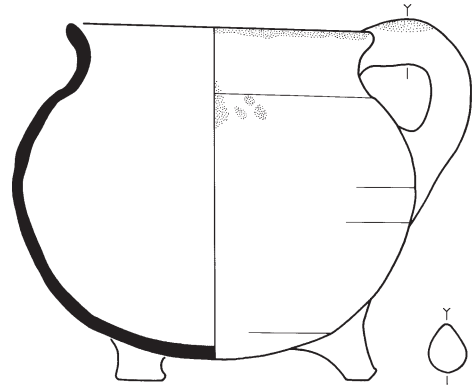
afbeelding: 25
 inventarisnummer: bkh91-35.9
 vondstcomplex: 3
 typenummer: r-dek-4
 datering: 17B
 maten: 18/8.5
 baksel/kleur: roodbakend aardewerk
 glazuur: loodgl. buitenzijde; binnen spaarzaam
 versiering:
 bodem:
 oor: worstoor
 diversen:
 functie/naam: doofpotdeksel
 literatuur:
 Clevis en Smit 1990, p. 180

afbeelding: 26
 inventarisnummer: bkh91-35.10
 vondstcomplex: 3
 typenummer: r-dek-7
 datering: 17B
 maten: 20/6.5(incl. oor)
 baksel/kleur: roodbakend
 glazuur: loodglazuur
 versiering:
 bodem:
 oor: geknepen/afgeplat worstoor
 diversen:
 functie/naam: deksel
 literatuur:
 Magendans en Schulten 1987, p. 12

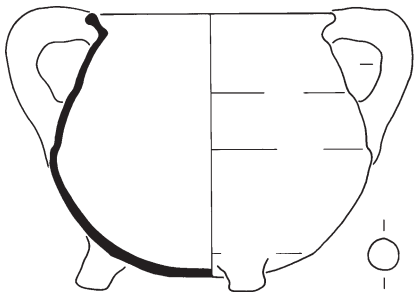
afbeelding: 27
 inventarisnummer: bkh91-35.18
 vondstcomplex: 3
 typenummer: r-dek-8
 datering: 17d/18
 maten: 31/9.3
 baksel/kleur: roodbakend aardewerk
 glazuur: loodglazuur
 versiering:
 bodem:
 oor: twee opstaande worstoren
 diversen: slijtagesporen boven- en onderkant rand en oren
 functie/naam: deksel stoofpot
 literatuur:
 Van Veen 1994, p. 39 (afb. 63)

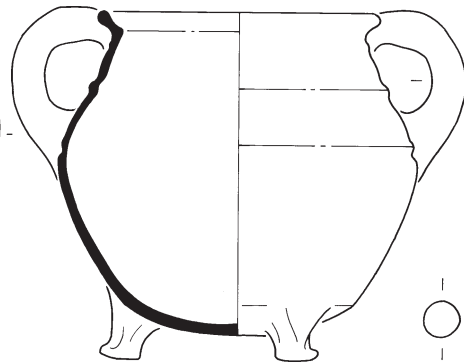
afbeelding: 28
 inventarisnummer: ann91-86.6
 vondstcomplex: 6
 typennummer: r-dek-9
 datering: 18
 maten: 28.5/
 baksel/kleur: roodbakend
 glazuur: loodglazuur buitenzijde
 versiering:
 bodem:
 oor: twee opstaande worstoren op
 rand
 diversen:
 functie/naam: deksel voor stoofpot/
 gortpan
 literatuur: Stoepker 1986, p. 90 (70c)

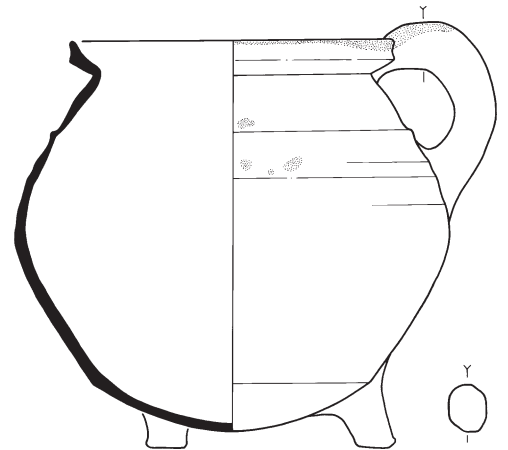
afbeelding: 29
 inventarisnummer: ann91-31.1
 vondstcomplex: 2
 typennummer: r-gra-6a
 datering: 15
 maten: 21.5/18.5
 baksel/kleur: roodbakend
 glazuur: loodglazuur, spaarzaam
 versiering:
 bodem: drie massieve poten
 oor: worstoor
 diversen:
 functie/naam: grape
 literatuur:
 Clevis en Smit 1990, p. 182
 Van Veen 1994, p. 20 (afb. 23)

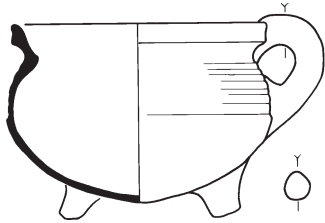
afbeelding: 30
 inventarisnummer: ann91-33.1
 vondstcomplex: 2
 typennummer: r-gra-7b
 datering: 15
 maten: 17/14.5
 baksel/kleur: roodbakend
 glazuur: loodglazuur, spaarzaam
 versiering:
 bodem: drie massieve poten
 oor: twee worstoren
 diversen:
 functie/naam: grape
 literatuur:
 Van Veen 1994, p. 20 (afb. 23)

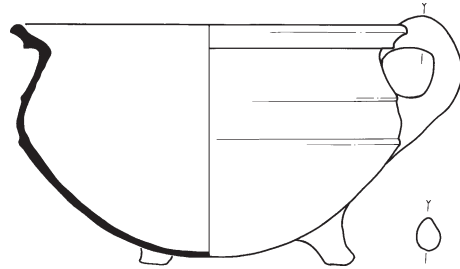
afbeelding: 31
 inventarisnummer: ann91-53.2
 vondstcomplex: 2
 typennummer: r-gra-7b
 datering: 15
 maten: 19/18.5
 baksel/kleur: roodbakend
 glazuur: loodglazuur, volledig
 versiering:
 bodem: drie massieve poten
 oor: twee worstoren
 diversen:
 functie/naam: grape
 literatuur:
 Clevis en Kottman 1989, p. 97
 Van Veen 1994, p. 20 (afb. 23)

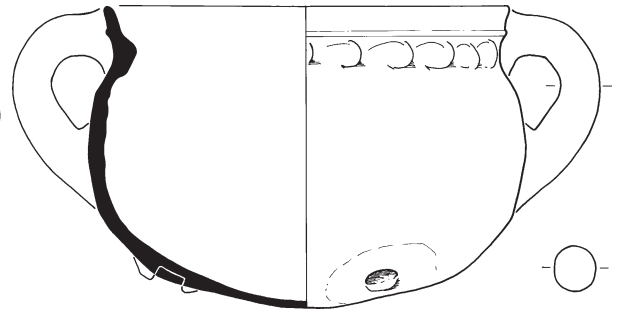
afbeelding: 32
 inventarisnummer: ann91-32.2
 vondstcomplex: 2
 typennummer: r-gra-8a
 datering: 15
 maten: 23/21.5
 baksel/kleur: roodbakend
 glazuur: loodglazuur, spaarzaam
 versiering:
 bodem: drie massieve poten
 oor: worstoor
 diversen: kalkaanslag binnenzijde
 functie/naam: grape
 literatuur:
 Thijssen 1991, p. 78
 Van Veen 1994, p. 20 (afb. 23)

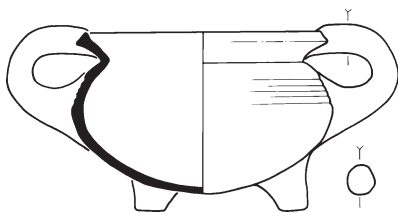
afbeelding: 33
 inventarisnummer: ann91-220.2
 vondstcomplex: 4A
 typennummer: r-gra-8a
 datering: 16
 maten: 14/10
 baksel/kleur: roodbakkend
 glazuur: loodglazuur
 versiering:
 bodem: drie massieve poten
 oor: worstoor
 diversen:
 functie/naam: grape
 literatuur:
 Clevis en Kottman 1989, p. 97

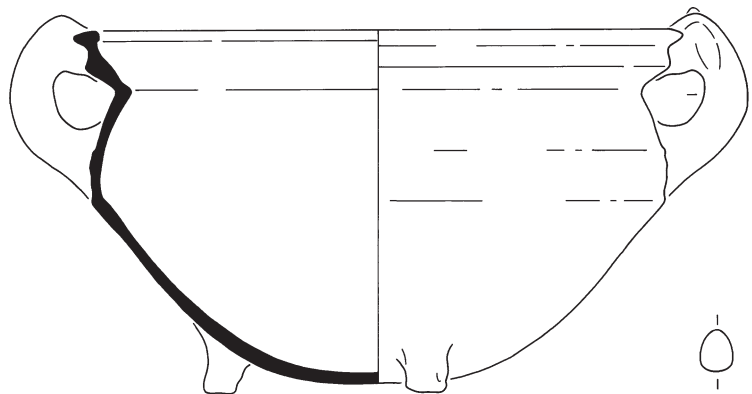
afbeelding: 34
 inventarisnummer: ann91-86.12
 vondstcomplex: 6
 typennummer: r-gra-8a
 datering: 17d/18
 maten: 21.5/12
 baksel/kleur: roodbakkend
 glazuur: loodglazuur
 versiering:
 bodem: drie massieve poten
 oor: worstoor
 diversen:
 functie/naam: grape
 literatuur:

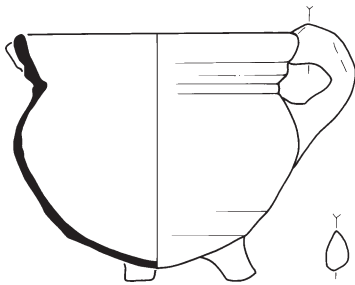
afbeelding: 35
 inventarisnummer: ann91-41.2
 vondstcomplex: 2
 typennummer: r-gra-8b
 datering: 15
 maten: 23.5/15
 baksel/kleur: roodbakkend
 glazuur: loodglazuur, volledig
 versiering: rij duimindrukken onder
 rand
 bodem: drie massieve poten,
 afgebroken
 oor: twee worstoren
 diversen: ovaalvormig
 functie/naam: grape
 literatuur:
 Clevis en Kottman 1989, p. 97
 Van Veen 1994, p. 20 (afb. 23)

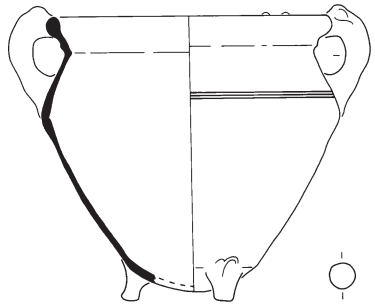
afbeelding: 36
 inventarisnummer: ann91-220.3
 vondstcomplex: 4A
 typennummer: r-gra-8b
 datering: 16
 maten: 13.5/9.5
 baksel/kleur: roodbakkend
 glazuur: loodglazuur
 versiering:
 bodem: drie massieve poten
 oor: twee worstoren
 diversen:
 functie/naam: grape
 literatuur:
 Clevis en Kottman 1989, p. 97

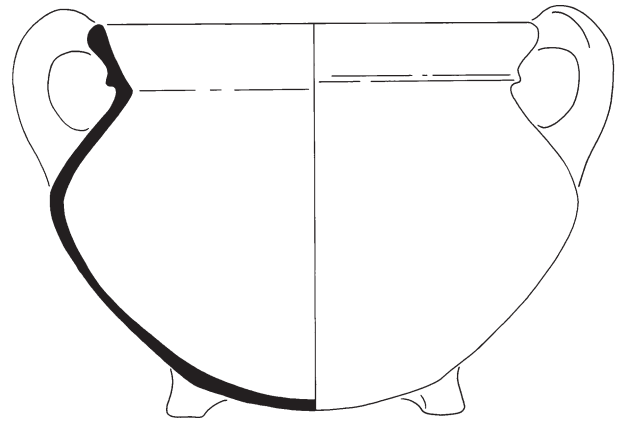
afbeelding: 37
 inventarisnummer: bkh91-35.52
 vondstcomplex: 3
 typennummer: r-gra-8b
 datering: 17B
 maten: 32/19
 baksel/kleur: roodbakkend aardewerk
 glazuur: loodglazuur
 versiering:
 bodem: drie poten
 oor: twee worstoren, geknepen
 diversen:
 functie/naam: grape
 literatuur: Clevis en Kley 1990, p. 87

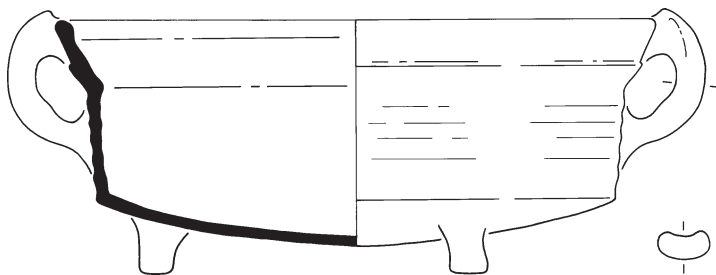
afbeelding: 38
 inventarisnummer: ann91-209.70
 vondstcomplex: 4B
 typennummer: r-gra-11a
 datering: 17d/18a
 maten: 15/13
 baksel/kleur: roodbakkerd
 glazuur: loodglazuur
 versiering:
 bodem: drie massieve poten
 oor: worstoor, geknepen
 diversen: schenklip t.o. oor
 functie/naam: kookkan
 literatuur:
 Clevis en Kottman 1989, p. 189

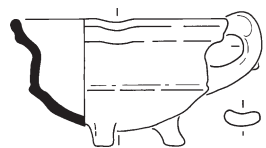
afbeelding: 39
 inventarisnummer: bkh91-35.66
 vondstcomplex: 3
 typennummer: r-gra-11b
 datering: 17B
 maten: 31/29
 baksel/kleur: roodbakkerd aardewerk
 glazuur: loodglazuur
 versiering: twee groeflijnen
 bodem: driepoot
 oor: twee worstoren
 diversen:
 functie/naam: grape, voorraadpot
 literatuur:

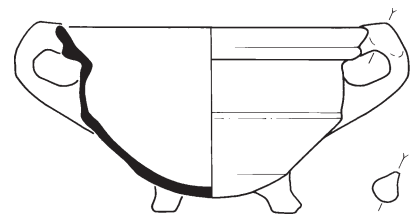
afbeelding: 40
 inventarisnummer: bkh91-35.68
 vondstcomplex: 3
 typennummer: r-gra-11b
 datering: 17B
 maten: 28/21
 baksel/kleur: roodbakkerd aardewerk
 glazuur: loodglazuur binnenzijde;
 buitenzijde deels
 versiering:
 bodem: drie poten
 oor: worstoren, twee
 diversen:
 functie/naam: kookpot;grape
 literatuur:

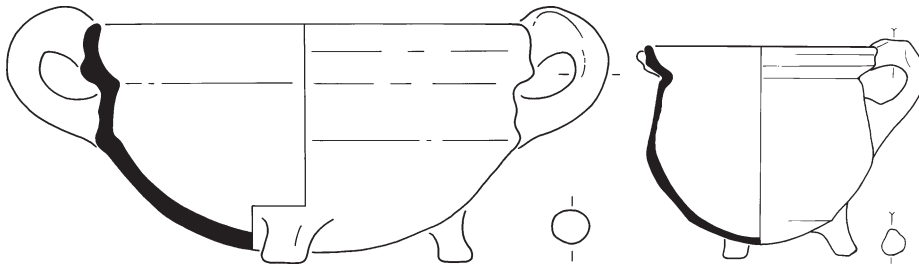
afbeelding: 41
 inventarisnummer: bkh91-35.64
 vondstcomplex: 3
 typennummer: r-gra-12b
 datering: 17d/18A
 maten: 32/>11
 baksel/kleur: roodbakkerd aardewerk
 glazuur: loodglazuur
 versiering:
 bodem: driepoot
 oor: twee lintoren
 diversen:
 functie/naam: grape
 literatuur:
 Clevis en Kottman 1989, p. 99

afbeelding: 42
 inventarisnummer: bkh91-42.4
 vondstcomplex: 5A
 typennummer: r-gra-17a
 datering: 17d/18A
 maten: 11/7
 baksel/kleur: roodbakkerd aardewerk
 glazuur: loodglazuur
 versiering:
 bodem: driepoot
 oor:
 diversen: binnenzijde koperoxide;
 schenklip 90 graden t.o.v. oor
 functie/naam: grape
 literatuur:
 Clevis en Kottman 1989, p. 100

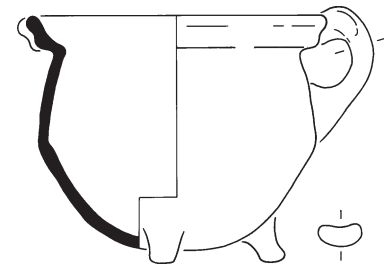

afbeelding: 43
 inventarisnummer: ann91-209.11
 vondstcomplex: 4B
 typennummer: r-gra-17b
 datering: 17d/18a
 maten: 17/10
 baksel/kleur: roodbakkerd
 glazuur: loodglazuur
 versiering: groene slib op bodem
 bodem: drie massieve poten
 oor: twee lintoren, geknepen
 diversen:
 functie/naam: grape
 literatuur:
 Clevis en Kottman 1989, p. 100

afbeelding: 44
 inventarisnummer: bkh91-35.131
 vondstcomplex: 3
 typennummer: r-gra-39b
 datering: 17B
 maten: 17/9
 baksel/kleur: roodbakend aardewerk
 glazuur: loodglazuur
 versiering:
 bodem: driepoot
 oor: twee worstoren
 diversen:
 functie/naam: grape
 literatuur:

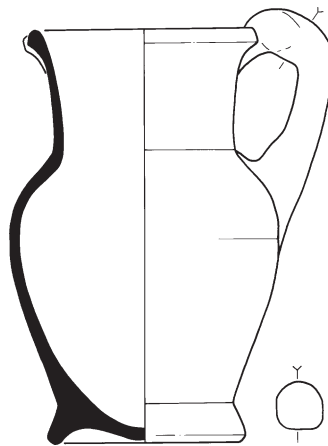
afbeelding: 45
 inventarisnummer: ann91-209.8
 vondstcomplex: 4B
 typennummer: r-gra-41
 datering: 17d/18a
 maten: 12/11
 baksel/kleur: roodbakend
 glazuur: loodglazuur
 versiering: gele slib op bodem
 bodem: drie massieve poten
 oor: lintoor, geknepen
 diversen: schenklip t.o. oor
 functie/naam: kookkan
 literatuur:
 Clevis en Kottman 1989, p. 101

afbeelding: 46
 inventarisnummer: bkh91-42.3
 vondstcomplex: 5A
 typennummer: r-gra-41
 datering: 17d/18A
 maten: 16/13
 baksel/kleur: roodbakend aardewerk
 glazuur: loodglazuur
 versiering:
 bodem: drie poten
 oor: lintoor
 diversen: koperoxide binnenzijde;
 schenklip t.o. oor
 functie/naam: grape
 literatuur:

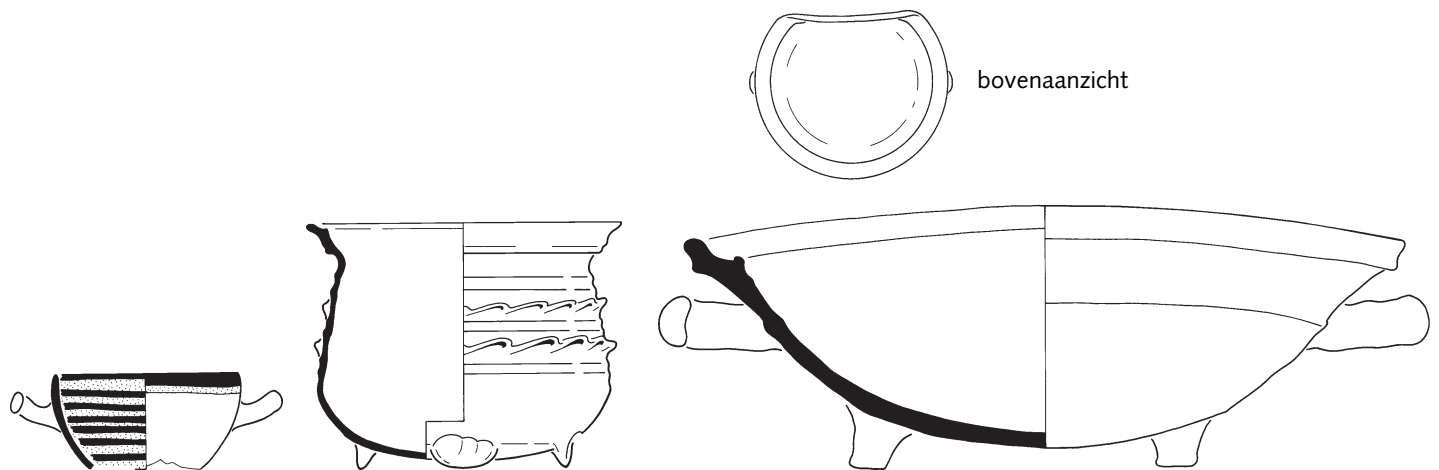
afbeelding: 47
 inventarisnummer: ann91-66.29
 vondstcomplex: 1
 typennummer: r-kan-?
 datering: 14b/c
 maten: 8/
 baksel/kleur: roodbakend
 glazuur: bruin-paarse engobe
 versiering:
 bodem: geknepen standing
 oor:
 diversen: imitatie steengoed
 functie/naam: kan
 literatuur: Bruyn 1979, p. 129

afbeelding: 48
 inventarisnummer: ann91-81.11
 vondstcomplex: 6
 typennummer: r-kan-25
 datering: 17d/18a
 maten: 14.4/22
 baksel/kleur: roodbakend
 glazuur: loodglazuur
 versiering:
 bodem: standing, glad
 oor: worstoor
 diversen: schenklip t.o. oor
 functie/naam: kan
 literatuur:
 Carmiggelt 1989, p. 92
 Van Veen 1994, p. 27 (afb. 41)

afbeelding: 49
 inventarisnummer: ann91-81.8
 vondstcomplex: 6
 typennummer: r-kan-26
 datering: 17d/18a
 maten: 5/7.5
 baksel/kleur: roodbakend
 glazuur: loodglazuur
 versiering:
 bodem: standvoet
 oor: lintoor, geknepen
 diversen:
 functie/naam: miniatuurkan
 literatuur:
 Van Veen 1994, p. 27 (afb. 41)

afbeelding: 50
 inventarisnummer: bkh91-35.134
 vondstcomplex: 3
 typennummer: r-kom-?
 datering: 17d/18A
 maten: 10/.
 baksel/kleur: roodbakend aardewerk
 glazuur: loodglazuur binnen en buiten
 op rand
 versiering: slibbanden binnenzijde
 bodem:
 oor: worstoor; mogelijk tweede oor
 diversen: Nederrijns
 functie/naam: oorkom
 literatuur: Mars 1991, p.124

afbeelding: 51
 inventarisnummer: ann91-66.43
 vondstcomplex: 1
 typennummer: r-kom-26
 datering: 14b/c
 maten: 16.5/13
 baksel/kleur: roodbakend
 glazuur: loodglazuur buiten;binnen
 spaarzaam
 versiering: schulpranden, twee
 bodem: standlobben
 oor:
 diversen:
 functie/naam: kom
 literatuur:
 Bult 1992 (5/4.1); Bitter 1992, p. 88
 Hoek 1975, p. 528;
 Ruempol en Van Dongen 1991, p. 37

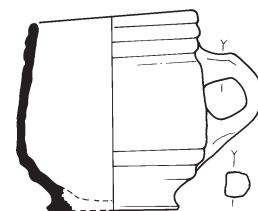
afbeelding: 52
 inventarisnummer: bkh91-35.79
 vondstcomplex: 3
 typennummer: r-kom-30
 datering: 17B
 maten: 36/15
 baksel/kleur: roodbakend aardewerk
 glazuur: loodglazuur
 versiering:
 bodem: drie poten
 oor: twee horizontale worstoren
 diversen: deels opgeklapte
 rechtopstaande wand
 functie/naam: kom
 literatuur:

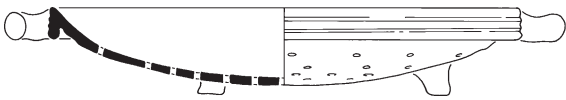
afbeelding: 53
 inventarisnummer: bkh91-35.72
 vondstcomplex: 3
 typennummer: r-kop-2
 datering: 17B
 maten: 13/8.5
 baksel/kleur: roodbakend aardewerk
 glazuur: loodgl; binnenzijde loodgl.
 met
 koperoxide
 versiering:
 bodem: standing
 oor: geknepen worstoor
 diversen:
 functie/naam: test
 literatuur:
 Magendans en Schulten 1987, p. 16

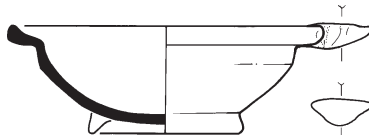
afbeelding: 54
 inventarisnummer: ann91-209.14
 vondstcomplex: 4B
 typennummer: r-kop-5
 datering: 17d/18a
 maten: 9/6
 baksel/kleur: roodbakend
 glazuur: loodglazuur
 versiering: ringeloor; gele slib
 bodem: standvlak
 oor: lintoor, geknepen
 diversen:
 functie/naam: kop
 literatuur:
 Clevis en Kottman 1989, p. 104

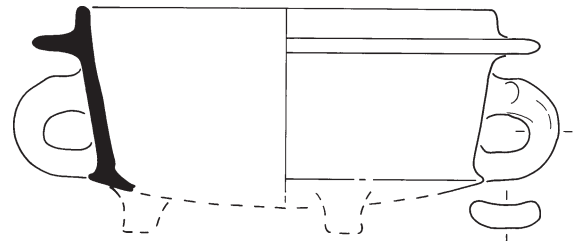
afbeelding: 55
 inventarisnummer: ann91-209.16
 vondstcomplex: 4B
 typennummer: r-kop-11
 datering: 17d-18a
 maten: 10/10.5
 baksel/kleur: roodbakend
 glazuur: loodglazuur; buitenzijde:
 mangaanoxyde
 versiering:
 bodem: standvoet
 oor: lintoor, geknepen
 diversen:
 functie/naam: kop
 literatuur:

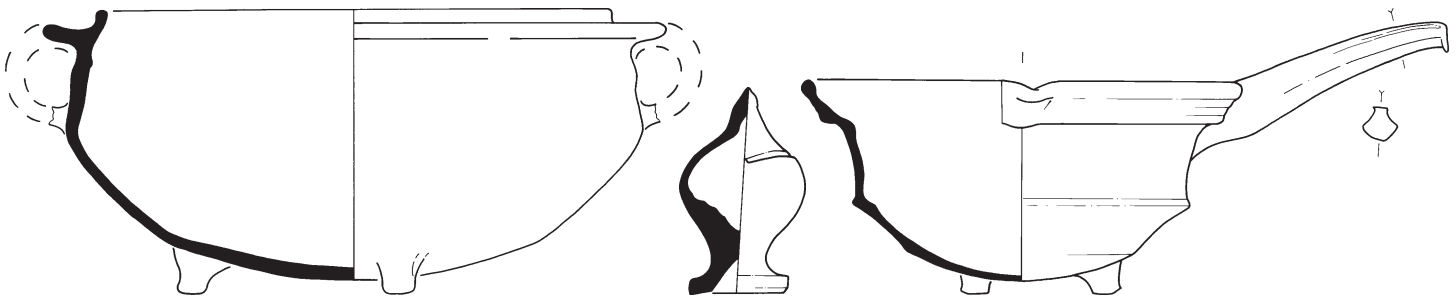
afbeelding: 56
 inventarisnummer: bkh91-35.34
 vondstcomplex: 3
 typennummer: r-lek-1
 datering: 17B
 maten: 50/8
 baksel/kleur: roodbakend aardewerk
 glazuur: loodglazuur
 versiering:
 bodem: driepoot
 oor: twee worstoren
 diversen:
 functie/naam: lekschaal
 literatuur:
 Thijsen 1991, p. 88
 Van Veen 1994, p. 39 (afb. 65)

afbeelding: 57
 inventarisnummer: ann91-220.1
 vondstcomplex: 4A
 typennummer: r-pap-4
 datering: 16
 maten: 16.5/5.5
 baksel/kleur: roodbakend
 glazuur: loodglazuur, binnenzijde
 versiering: binnenzijde bodem gele slib
 bodem: standring
 oor: nok
 diversen:
 functie/naam: papkom
 literatuur:

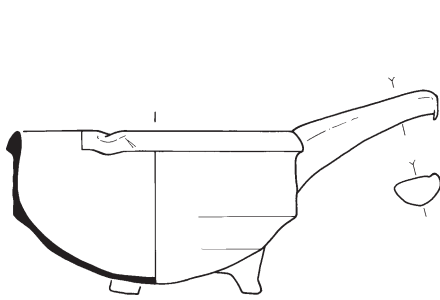
afbeelding: 58
 inventarisnummer: bkh91-35.49
 vondstcomplex: 3
 typennummer: r-slu-1
 datering: 17B
 maten: 27/ca. 11
 baksel/kleur: roodbakend aardewerk
 glazuur: loodglazuur
 versiering:
 bodem: driepoot
 oor: twee lintoren
 diversen:
 functie/naam: sluitpan, gortpan
 literatuur:
 Clevis en Kottman 1989, p. 107

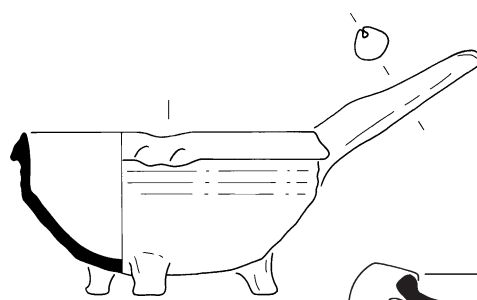
afbeelding: 59
 inventarisnummer: bkh91-43.6
 vondstcomplex: 3
 typennummer: r-slu-3
 datering: 17B
 maten: 29/15
 baksel/kleur: roodbakend aardewerk
 glazuur: loodglazuur
 versiering:
 bodem: bol, drie poten
 oor: twee oren
 diversen:
 functie/naam: sluitpan
 literatuur:

afbeelding: 60
 inventarisnummer: ann91-209.5
 vondstcomplex: 4B
 typennummer: r-spa-1
 datering: 17d/18a
 maten: 6.5/10.5
 baksel/kleur: roodbakend
 glazuur: loodglazuur donkerbruin (mangaanoxyde)
 versiering:
 bodem: holle, hoge standvoet
 oor:
 diversen:
 functie/naam: spaarpot
 literatuur:
 Van Veen 1994, p. 24 (afb. 35)

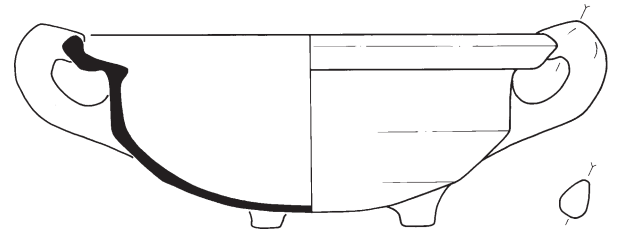
afbeelding: 61
 inventarisnummer: ann91-209.22
 vondstcomplex: 4B
 typennummer: r-stk-1
 datering: 17d/18a
 maten: 25/10.5
 baksel/kleur: roodbakend
 glazuur: loodglazuur binnenzijde
 versiering:
 bodem: drie massieve poten
 oor: geribde steel
 diversen: schenklip 90 graden t.o.v. steel
 functie/naam: steelkom
 literatuur:
 Clevis en Kottman 1989, p. 109

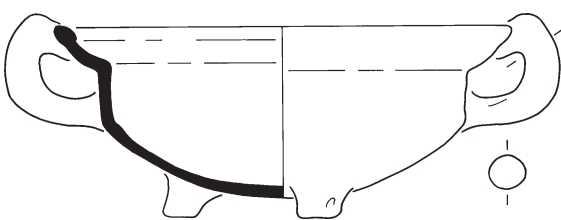
afbeelding: 62
 inventarisnummer: ann91-209.9
 vondstcomplex: 4B
 typennummer: r-stk-2
 datering: 17d/18a
 maten: 15.5/8.5
 baksel/kleur: roodbakkerend
 glazuur: loodglazuur
 versiering:
 bodem: drie massieve poten
 oor: platte afgeplatte steel
 diversen: schenklip 90 graden t.o.v. steel
 functie/naam: steelkom
 literatuur:
 Clevis en Kottman 1989, p. 109

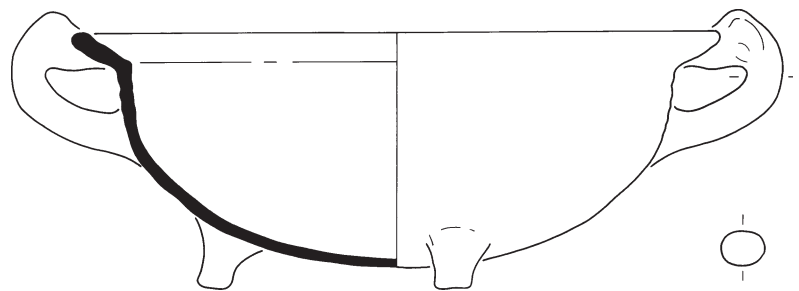
afbeelding: 63
 inventarisnummer: bkh91-35.20
 vondstcomplex: 3
 typennummer: r-stk-2
 datering: 17B/18a
 maten: 17/8.5
 baksel/kleur: roodbakkerend aardewerk
 glazuur: loodglazuur
 versiering:
 bodem: drie poten
 oor: rechte steel, sterk geknepen
 diversen: schenklip 90 graden t.o.v. steel
 functie/naam: steelkom
 literatuur:
 Clevis en Kottman 1989, p. 109

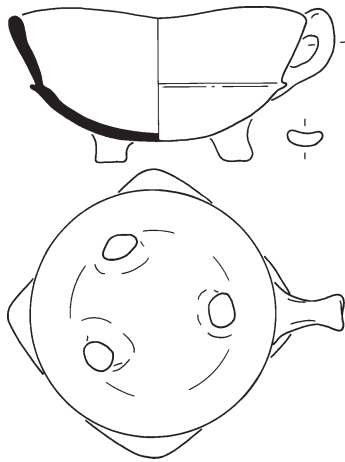
afbeelding: 64
 inventarisnummer: ann91-209.15
 vondstcomplex: 4B
 typennummer: r-ter-1
 datering: 17d/18a
 maten: 26/10
 baksel/kleur: roodbakkerend
 glazuur: loodglazuur
 versiering:
 bodem: drie massieve poten
 oor: twee worstoren
 diversen:
 functie/naam: terrine
 literatuur:
 Clevis en Kottman 1989, p. 110

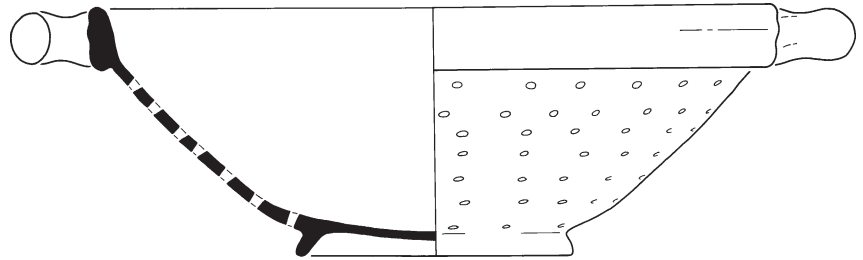
afbeelding: 65
 inventarisnummer: bkh91-35.45
 vondstcomplex: 3
 typennummer: r-ter-1
 datering: 17B/18a
 maten: 24/10
 baksel/kleur: roodbakkerend aardewerk
 glazuur: loodglazuur
 versiering:
 bodem: driepoot
 oor: twee worstoren
 diversen: dekselgeul
 functie/naam: terrine
 literatuur:
 Clevis en Kottman 1989, p. 110

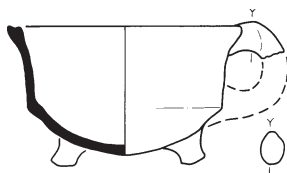
afbeelding: 66
 inventarisnummer: bkh91-35.46
 vondstcomplex: 3
 typennummer: r-ter-2
 datering: 17B
 maten: 34.5/13.5
 baksel/kleur: roodbakkerend aardewerk
 glazuur: loodglazuur
 versiering:
 bodem: driepoot
 oor: geknepen worstoren, twee
 diversen:
 functie/naam: terrine
 literatuur:
 Clevis en Kottman 1989, p. 110
 (zonder steel)

afbeelding: 67
 inventarisnummer: bkh91-35.14
 vondstcomplex: 3
 typenummer: r-tes-1
 datering: 17d/18a
 maten: 13/8.5
 baksel/kleur: roodbakend aardewerk
 glazuur: loodglazuur
 versiering:
 bodem: drie poten
 oor: lintoor
 diversen:
 functie/naam: test
 literatuur:
 Clevis en Kottman 1989, p. 111

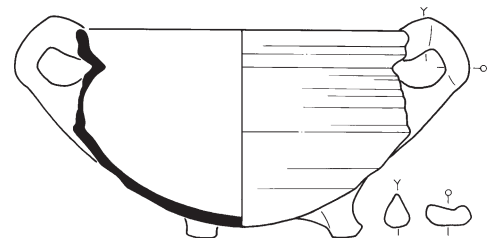
afbeelding: 68
 inventarisnummer: bkh91-35.51
 vondstcomplex: 3
 typenummer: r-ver-2
 datering: 17B
 maten: 37/14
 baksel/kleur: roodbakend aardewerk
 glazuur: loodglazuur
 versiering:
 bodem: standing
 oor: twee worstoren
 diversen:
 functie/naam: vergietkom
 literatuur: Thijssen 1991, p. 27

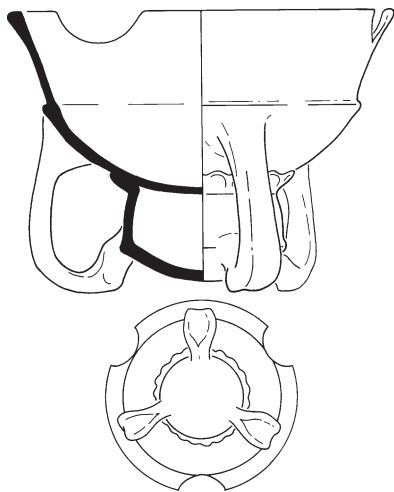
afbeelding: 69
 inventarisnummer: ann91-86.13
 vondstcomplex: 6
 typenummer: r-vuu-4
 datering: 17/18
 maten: 11.5/7.5
 baksel/kleur: roodbakend
 glazuur: geen
 versiering:
 bodem: drie massieve poten
 oor: worstoor
 diversen: ronde vorm
 functie/naam: vuurtest
 literatuur:
 Clevis en Kottman 1989, p. 111

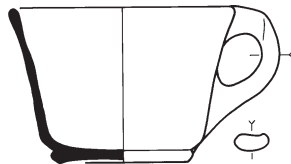
afbeelding: 70
 inventarisnummer: ann91-209.2
 vondstcomplex: 4B
 typenummer: r-zal-1
 datering: 17d/18a
 maten: 5/4
 baksel/kleur: roodbakend
 glazuur: loodglazuur binnenzijde
 versiering:
 bodem: standvlak
 oor:
 diversen:
 functie/naam: zalfpot
 literatuur:
 Clevis en Kottman 1989, p. 111

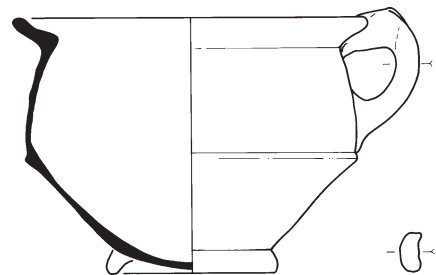
afbeelding: 71
 inventarisnummer: ann91-86.11
 vondstcomplex: 6
 typenummer: w-gra-19b
 datering: 17B/18A
 maten: 17/10.9
 baksel/kleur: witbakend
 glazuur: loodglazuur, vlekken
 koperoxyde
 versiering:
 bodem: drie massieve poten
 oor: twee samengeknepen worstoren
 diversen:
 functie/naam: grape
 literatuur:
 Clevis en Kottman 1989, p. 130
 Van Veen 1994, p. 26 (afb. 39)

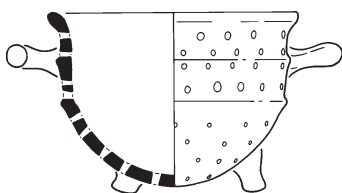
afbeelding: 72
 inventarisnummer: bkh91-35.25
 vondstcomplex: 3
 typennummer: w-kmf-3
 datering: 17B
 maten: 21/15
 baksel/kleur: witbakkend aardewerk
 glazuur: loodgl. met koperoxyde
 versiering: kleiband met indrukken
 bodem: drie standoren
 oor: drie bandoren
 diversen: onderzijde gesloten rond
 reservoir(?)
 functie/naam: komfoor
 literatuur:
 Van Veen 1994, p. 40 (afb. 68)

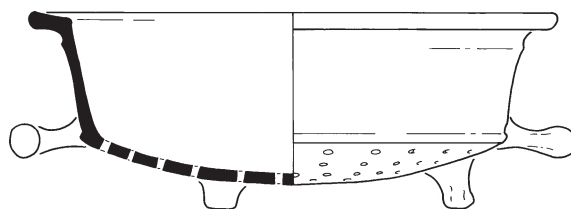
afbeelding: 73
 inventarisnummer: ann91-86.10
 vondstcomplex: 6
 typennummer: w-kop-3
 datering: 17B/18A
 maten: 12.5/8.5
 baksel/kleur: witbakkend
 glazuur: loodglazuur
 versiering: koperoxyde buitenzijde
 bodem: standvoet
 oor: lintoor
 diversen:
 functie/naam: kop
 literatuur:
 Clevis en Smit 1990, p. 199
 Van Veen 1994, p. 26 (afb. 39)

afbeelding: 74
 inventarisnummer: ann91-86.5
 vondstcomplex: 6
 typennummer: w-pis-1
 datering: 17B/18
 maten: 19/13
 baksel/kleur: witbakkend
 glazuur: loodglazuur
 versiering:
 bodem: standing
 oor: lintoor, geknepen
 diversen:
 functie/naam: pispot
 literatuur: Thijssen 1991, p. 97

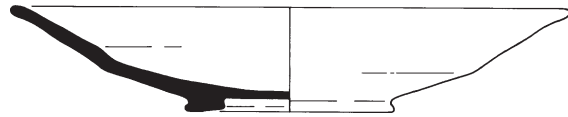
afbeelding: 75
 inventarisnummer: bkh91-42.6
 vondstcomplex: 5A
 typennummer: w-ver-2
 datering: 17d/18a
 maten: 13.5/9.5
 baksel/kleur: witbakkend aardewerk
 glazuur: loodglazuur
 versiering:
 bodem: driepoot
 oor: twee worstoren
 diversen:
 functie/naam: vergietkom
 literatuur: Clevis en Smit 1990, p. 200

afbeelding: 76
 inventarisnummer: bkh91-35.36
 vondstcomplex: 3
 typennummer: w-ver-4
 datering: 17B
 maten: 28/10.5
 baksel/kleur: witbakkend aardewerk
 glazuur: loodglazuur
 versiering:
 bodem: drie poten
 oor: twee horizontale worstoren
 diversen:
 functie/naam: vergiet
 literatuur:

afbeelding: 77
 inventarisnummer: ann91-86.4
 vondstcomplex: 6
 typennummer: w-zal-1
 datering: 17d/18B
 maten: 7.5/6.2
 baksel/kleur: witbakkend
 glazuur: loodglazuur binnenzijde
 versiering:
 bodem: standvlak
 oor:
 diversen:
 functie/naam: zalfpot
 literatuur: Thijssen 1991, p. 101

afbeelding: 78
 inventarisnummer: bkh91-35.6
 vondstcomplex: 3
 typennummer: w-zal-1
 datering: 17B
 maten: 4.5/4
 baksel/kleur: witbakkend aardewerk
 glazuur: loodglazuur binnenzijde
 versiering:
 bodem: standvlak
 oor:
 diversen: roze/wit baksel
 functie/naam: zalfpot
 literatuur:

afbeelding: 79
 inventarisnummer: bkh91-35.82
 vondstcomplex: 3
 typennummer: m-bor-3
 datering: 17d
 maten: 30/5.5
 baksel/kleur: majolica
 glazuur: tin- en loodglazuur
 versiering: geen
 bodem: standing met ophanggat
 oor:
 diversen: proenen
 functie/naam: bord
 literatuur:

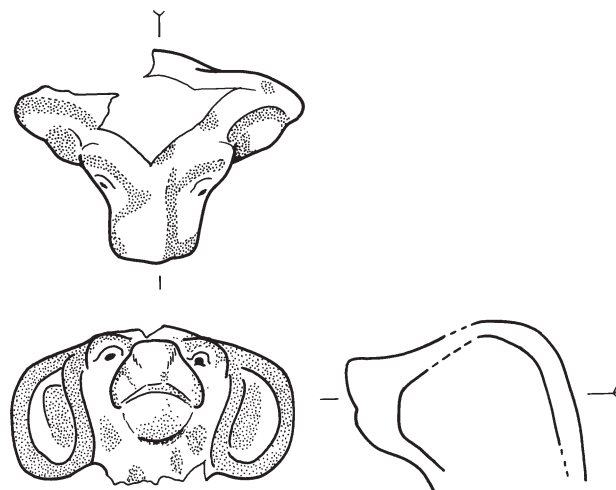
afbeelding: 80
 inventarisnummer: bkh91-35.115
 vondstcomplex: 3
 typennummer: m-bor-3
 datering: 17d
 maten: 36/6.8
 baksel/kleur: majolica
 glazuur: tin- en loodglazuur
 versiering: geen
 bodem: standing met ophanggat
 oor:
 diversen: proenen
 functie/naam: bord
 literatuur:

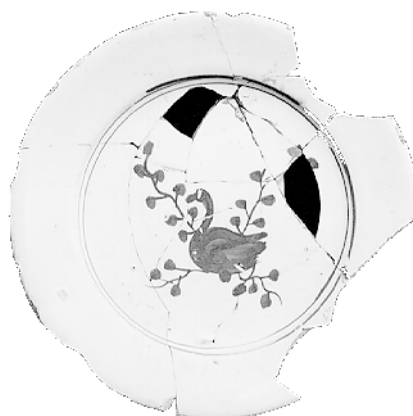
afbeelding: 81
 inventarisnummer: ann91-209.20
 vondstcomplex: 4B
 typennummer: m-bor-4
 datering: 17d
 maten: 22/3.8
 baksel/kleur: majolica
 glazuur: tin- en loodglazuur
 versiering: blauwkl. beschild.; schutter
 bodem: standing met gat
 oor:
 diversen:
 functie/naam: bord
 literatuur:
 Clevis en Kottman 1989, p. 114
 Van Veen 1994, p. 23 (afb. 31)

afbeelding: 82
 inventarisnummer: ann91-209.17
 vondstcomplex: 4B
 typennummer: m-bor-5
 datering: 17d/18a
 maten: 22/4.2
 baksel/kleur: majolica
 glazuur: tin- en loodglazuur
 versiering: blauwkl beschild.;pauw
 bodem: standing
 oor:
 diversen: sponstechniek
 functie/naam: bord
 literatuur: Carmiggelt 1991 (3.14)
 Van Veen 1994, p. 23 (afb. 31)
 Clevis en Kottman 1989, p. 115
 (hier foutief m-kom-1 genoemd)

afbeelding: 83
 inventarisnummer: ann91-209.28
 vondstcomplex: 4B
 typennummer: f-bee-1
 datering: 18
 maten: ./4.5
 baksel/kleur: faience
 glazuur: tinglazuur, lichtblauw
 versiering: blauwkl. beschild.
 bodem:
 oor:
 diversen: hondkop
 functie/naam: beeld
 literatuur:
 Van Veen 1994, p. 24 (afb. 34)

schaal 1:2

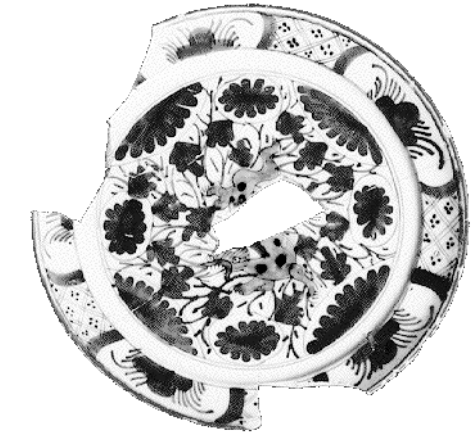
afbeelding: 84a
 inventarisnummer: ann91-209.18
 vondstcomplex: 4B
 typennummer: f-bor-2a
 datering: 17c
 maten: 21/3
 baksel/kleur: faience
 glazuur: tinglazuur
 versiering: blauwkl. beschild;
 vissersvrouw
 bodem: standvlak
 oor:
 diversen:
 functie/naam: bord
 literatuur:

afbeelding: 84b
 inventarisnummer: ann91-209.19
 vondstcomplex: 4B
 typennummer: f-bor-2a
 datering: 17c
 maten: 21/3
 baksel/kleur: faience
 glazuur: tinglazuur
 versiering:
 bodem: standvlak
 oor:
 diversen:
 functie/naam: bord
 literatuur:

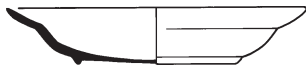
afbeelding: 84c
 inventarisnummer: ann91-209.21
 vondstcomplex: 4B
 typennummer: f-bor-2a
 datering: 17c
 maten: 21/3
 baksel/kleur: faience
 glazuur: tinglazuur
 versiering:
 bodem: standvlak
 oor:
 diversen: misbaksel
 functie/naam: bord
 literatuur:

afbeelding: 85
 inventarisnummer: bkh91-38.31
 vondstcomplex: 5B
 typenummer: f-bor-4
 datering: 18
 maten: 22.5/3.5
 baksel/kleur: faience
 glazuur: tinglazuur
 versiering:
 bodem: standvlak
 oor:
 diversen:
 functie/naam: bord
 literatuur:

afbeelding: 86
 inventarisnummer: bkh91-38.4
 vondstcomplex: 5B
 typenummer: f-bor-5
 datering: 17d/18A
 maten: 22.5/2
 baksel/kleur: faience
 glazuur: tinglazuur
 versiering: blauwkl. beschild.
 Chinees draakmotief en bloemen;
 bodem: standvlak
 oor:
 diversen: bruine rand
 functie/naam: bord
 literatuur:

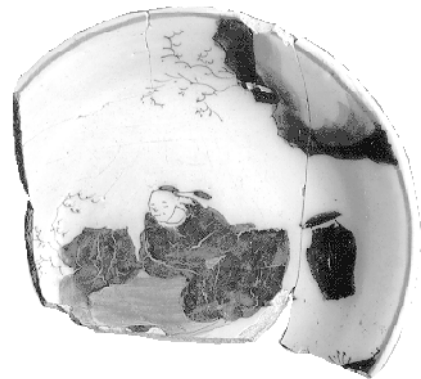

afbeelding: 87a
 inventarisnummer: ann91-81.35
 vondstcomplex: 6
 typenummer: f-bor-7
 datering: 18A
 maten: 16/3
 baksel/kleur: faience
 glazuur: tinglazuur, lichtblauw
 versiering: blauwkl. fruit- en
 plantenmotieven
 op vlag en spiegel
 bodem: standing
 oor:
 diversen:
 functie/naam: bord
 literatuur:
 Clevis en Kottman 1989, p. 124

afbeelding: 87b
 inventarisnummer: ann91-81.34
 vondstcomplex: 6
 typenummer: f-bor-7
 datering: 18A
 maten: 16/3
 baksel/kleur: faience
 glazuur: tinglazuur, lichtblauw
 versiering: blauwkl. plantenmotieven
 op vlag en spiegel
 bodem: standing
 oor:
 diversen:
 functie/naam: bord
 literatuur:
 Clevis en Kottman 1989, p. 124

1:2

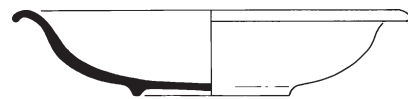

1:2

afbeelding: 88
 inventarisnummer: ann91-209.81
 vondstcomplex: 4B
 typennummer: f-bor-8
 datering: 17d/18a
 maten: 13/3
 baksel/kleur: faience
 glazuur: tinglazuur
 versiering: blauwkl. beschild.;zittend figuur
 bodem: standing
 oor:
 diversen:
 functie/naam: bord
 literatuur:
 Clevis en Kottman 1989, p. 124

afbeelding: 88a
 inventarisnummer: ann91-81.33
 vondstcomplex: 6
 typennummer: f-bor-8
 datering: 17d/18a
 maten: 11.5/4
 baksel/kleur: faience
 glazuur: tinglazuur
 versiering: blauwkl. beschild.; paard
 bodem: standing
 oor:
 diversen:
 functie/naam: bord
 literatuur:

afbeelding: 88b
 inventarisnummer: bkh91-42.11
 vondstcomplex: 5a
 typennummer: f-bor-8
 datering: 17d/18a
 maten: 11.5/3.5
 baksel/kleur: faience
 glazuur: tinglazuur
 versiering: blauwkl. beschild.;
 bodem: standing
 oor:
 diversen:
 functie/naam: bord
 literatuur:

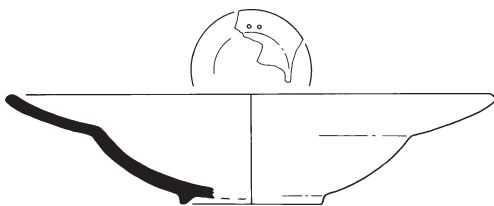
afbeelding: 89
 inventarisnummer: ann91-209.72
 vondstcomplex: 4B
 typennummer: f-bor-8
 datering: 17d/18a
 maten: 15/3.5
 baksel/kleur: faience
 glazuur: tinglazuur
 versiering: blauwkl. beschild.;bloemmotieven
 bodem: standing
 oor:
 diversen:
 functie/naam: bord
 literatuur:

afbeelding: 90
 inventarisnummer: ann91-209.23
 vondstcomplex: 4B
 typennummer: f-bor-11
 datering: 17d/18a
 maten: 13/2.2
 baksel/kleur: faience
 glazuur: tinglazuur
 versiering:
 bodem: standing met gat
 oor:
 diversen:
 functie/naam: bord
 literatuur: Clevis en Smit 1990, p. 205

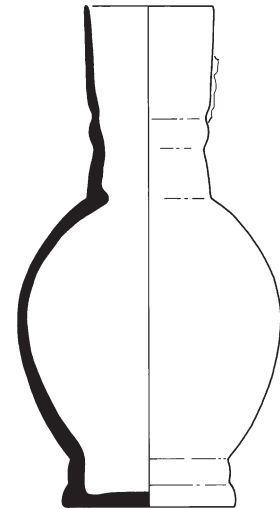
afbeelding: 91
 inventarisnummer: bkh91-35.112
 vondstcomplex: 3
 typennummer: f-bor-11
 datering: 17c
 maten: 21/4
 baksel/kleur: faience
 glazuur: tinglazuur
 versiering:
 bodem: standing,glad
 oor:
 diversen:
 functie/naam: bord
 literatuur: Clevis en Smit 1990, p. 205

afbeelding: 92
 inventarisnummer: bkh91-38.5
 vondstcomplex: 5B
 typenummer: f-bor-13
 datering: 18
 maten: 26/4
 baksel/kleur: faience
 glazuur: tinglazuur
 versiering: blauwkl. beschild. vaas met bloemen
 bodem: standring, holle bodem
 oor:
 diversen:
 functie/naam: bord
 literatuur:

afbeelding: 93
 inventarisnummer: bkh91-35.101
 vondstcomplex: 3
 typenummer: f-bor-14
 datering: 17B
 maten: 28/7
 baksel/kleur: faience
 glazuur: tinglazuur
 versiering:
 bodem: standring
 oor:
 diversen: twee ophanggaatjes
 functie/naam: scheerbekken
 literatuur: Baart e.a. 1990, p. 40

afbeelding: 94
 inventarisnummer: bkh91-35.114
 vondstcomplex: 3
 typenummer: f-kan-3
 datering: 17d
 maten: 9.8/27
 baksel/kleur: faience
 glazuur: tinglazuur
 versiering:
 bodem: standvlak
 oor: afgebroken
 diversen:
 functie/naam: kan
 literatuur: Baart e.a. 1990, p. 35-36

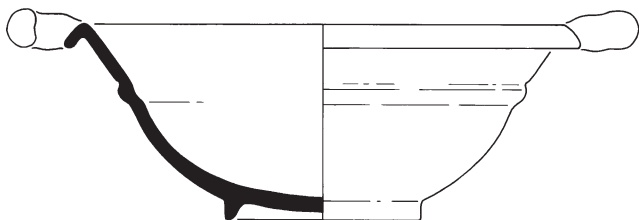
1:2

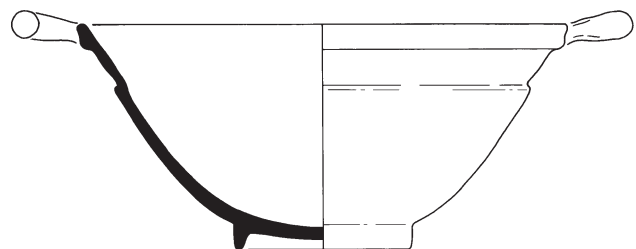
1:2

afbeelding: 95
 inventarisnummer: ann91-86.8
 vondstcomplex: 6
 typennummer: f-kas-1
 datering: 17d/18A
 maten: 4/8
 baksel/kleur: faience
 glazuur: tinglazuur
 versiering: blauwkl. beschild.
 bodem:
 oor:
 diversen:
 functie/naam: miniatuur kaststel
 literatuur:
 Van Veen 1994, p. 26 (afb. 40)

afbeelding: 95
 inventarisnummer: ann91-86.9
 vondstcomplex: 6
 typennummer: f-kas-2
 datering: 17d/18A
 maten: 4/8
 baksel/kleur: faience
 glazuur: tinglazuur
 versiering: blauwkl. beschild.
 bodem:
 oor:
 diversen:
 functie/naam: miniatuur kaststel
 literatuur:
 Van Veen 1994, p. 26 (afb. 40)

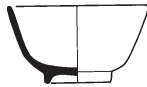
afbeelding: 96
 inventarisnummer: bkh91-35.27
 vondstcomplex: 3
 typennummer: f-kom-4
 datering: 17B
 maten: 27.5/10.5
 baksel/kleur: faience
 glazuur: tinglazuur
 versiering:
 bodem: standing
 oor: twee horiz. worstoren
 diversen:
 functie/naam: kom
 literatuur: Clevis en Smit 1990, p. 206

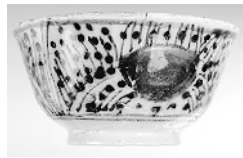
afbeelding: 97
 inventarisnummer: bkh91-42.1
 vondstcomplex: 5A
 typennummer: f-kom-5
 datering: 17d
 maten: 26.5/12
 baksel/kleur: faience
 glazuur: tinglazuur
 versiering:
 bodem: standing
 oor: twee worstoren
 diversen:
 functie/naam: kom
 literatuur: Baart e.a. 1990, p. 33

1:2

afbeelding: 98a
 inventarisnummer: ann91-209.26
 vondstcomplex: 4B
 typennummer: f-kop-1
 datering: 17d/18a
 maten: 7.5/4.5
 baksel/kleur: faience
 glazuur: tinglazuur
 versiering: blauwe beschildering:
 bloemen
 bodem: standing
 oor:
 diversen:
 functie/naam: kop
 literatuur:
 Clevis en Kottman 1989, p. 126

1:2

1:2

afbeelding: 98b
 inventarisnummer: ann91-81.40
 vondstcomplex: 6
 typennummer: f-kop-1

afbeelding: 98c
 inventarisnummer: bkh91-43.161
 vondstcomplex: 3
 typennummer: f-kop-1

1:2

afbeelding: 98d
 inventarisnummer: bkh91-42.7
 vondstcomplex: 5A
 typennummer: f-kop-1

1:2

afbeelding: 99a
 inventarisnummer: bkh91-42.9
 vondstcomplex: 5A
 typennummer: f-kop-2
 datering: 17d
 maten: 6.5/4
 baksel/kleur: faience
 glazuur: tinglazuur
 versiering: blauwkl. bloemmotieven
 bodem: standing
 oor:
 diversen: onderzijde gemerkt:
 Johannes Mersch
 functie/naam: kop
 literatuur:
 Lunsingh Scheurleer 1975, p. 142

afbeelding: 99b
 inventarisnummer: bkh91-42.8
 vondstcomplex: 5A
 typennummer: f-kop-2

afbeelding: 100
 inventarisnummer: ann91-209.27
 vondstcomplex: 4B
 typennummer: f-kop-4
 datering: 17d/18a
 maten: 6.5/4.2
 baksel/kleur: faience
 glazuur: tinglazuur, lichtblauw
 versiering: blauw, landschap
 bodem: standing
 oor:
 diversen: 7-hoekige vorm
 functie/naam: kop
 literatuur:

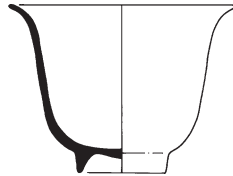
1:2

afbeelding: 101
 inventarisnummer: ann91-81.39
 vondstcomplex: 6
 typennummer: f-kop-5
 datering: 18A
 maten: 8.8/4.5
 baksel/kleur: faience
 glazuur: tinglazuur
 versiering: blauwkl. bloemen-
 motieven, geplooid
 bodem: standring, glad
 oor:
 diversen:
 functie/naam: kop
 literatuur:

1:4

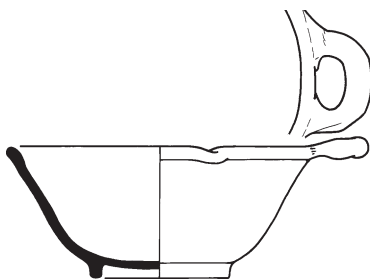

afbeelding: 102a
 inventarisnummer: bkh91-35.42
 vondstcomplex: 3
 typennummer: f-ove-1
 datering: 17c
 maten: 12/8.5
 baksel/kleur: faience
 glazuur: tinglazuur, lichtblauw
 versiering: blauwkl. beschild buiten-
 zijde: gestileerde vogel
 bodem: standring
 oor:
 diversen:
 functie/naam: overpot
 literatuur: Carmiggelt 1991, p. 11

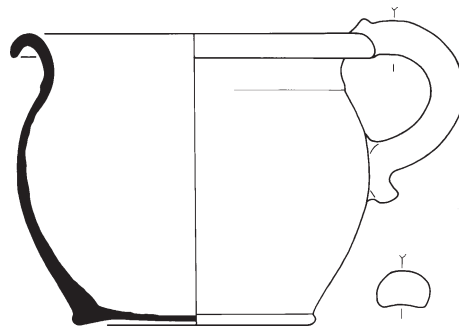

1:2

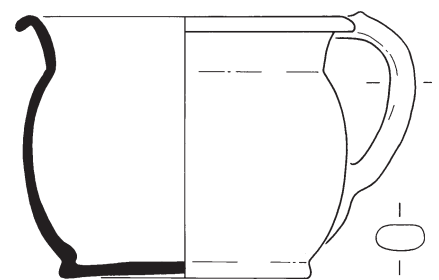
afbeelding: 102b
 inventarisnummer: bkh91-35.41
 vondstcomplex: 3
 typennummer: f-ove-1

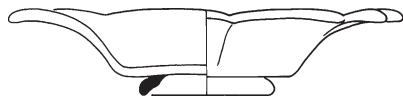
afbeelding: 103
 inventarisnummer: ann91-81.38
 vondstcomplex: 6
 typennummer: f-pap-1
 datering: 17d
 maten: 17/7
 baksel/kleur: faience, lichtblauw
 glazuur: tinglazuur
 versiering:
 bodem: standring
 oor: horizontaal
 diversen:
 functie/naam: papkom
 literatuur: Clevis en Smit 1990, p. 206

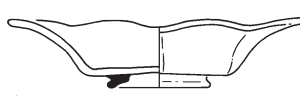
afbeelding: 104
 inventarisnummer: ann91-209.80
 vondstcomplex: 4B
 typennummer: f-pis-1
 datering: 17B
 maten: 20/15.5
 baksel/kleur: faience
 glazuur: tinglazuur
 versiering:
 bodem: standvlak
 oor: worstoor
 diversen:
 functie/naam: pispot
 literatuur: Clevis en Smit 1990, p. 206

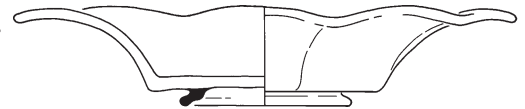
afbeelding: 105
 inventarisnummer: bkh91-35.28
 vondstcomplex: 3
 typennummer: f-pis-1
 datering: 17c
 maten: 17.5/14.5
 baksel/kleur: faience
 glazuur: tinglazuur
 versiering:
 bodem: standvlak
 oor: lintoor met staart
 diversen:
 functie/naam: pispot
 literatuur:
 Clevis en Smit 1990, p. 206
 Van Veen 1994, p. 41 (afb. 72)

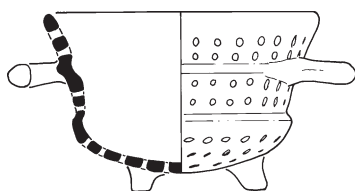
afbeelding: 106
 inventarisnummer: ann91-209.25
 vondstcomplex: 4B
 typennummer: f-plo-3
 datering: 17c
 maten: 21.5/4.5
 baksel/kleur: faience
 glazuur: tinglazuur
 versiering: bloemmotieven op spiegel
 en knorren
 bodem: standing
 oor:
 diversen: 9 brede knorren
 functie/naam: plooi bord/
 schulpschotel
 literatuur: Baart e.a. 1990, p.27 (47)

afbeelding: 107
 inventarisnummer: bkh91-35.29
 vondstcomplex: 3
 typennummer: f-plo-3
 datering: 17c
 maten: 16/4
 baksel/kleur: faience
 glazuur: tinglazuur, lichtblauw
 versiering: blauwkl. beschild.
 Chinese figuur in landschap
 bodem: standing
 oor:
 diversen: 8 knorren
 functie/naam: plooi bord
 literatuur:

afbeelding: 108
 inventarisnummer: bkh91-35.92
 vondstcomplex: 3
 typennummer: f-plo-3
 datering: 17c
 maten: 27/4.8
 baksel/kleur: faience
 glazuur: tinglazuur
 versiering:
 bodem: standing
 oor:
 diversen: 9 knorren
 functie/naam: plooi bord
 literatuur: Baart e.a. 1990, p. 26-27

afbeelding: 109
 inventarisnummer: bkh91-35-26
 vondstcomplex: 3
 typennummer: f-ver-1
 datering: 17B
 maten: 14.5/9.5
 baksel/kleur: faience
 glazuur: tinglazuur
 versiering:
 bodem: drie massieve poten
 oor: twee horiz. worstoren
 diversen: vorm is vergelijkbaar met
 w-ver-2
 functie/naam: vergietkom
 literatuur:

afbeelding: 110
 inventarisnummer: bkh91-35.5
 vondstcomplex: 3
 typennummer: f-zal-1
 datering: 17B
 maten: 6/4.5
 baksel/kleur: faience
 glazuur: tinglazuur
 versiering:
 bodem: standvlak
 oor:
 diversen:
 functie/naam: zalfpot
 literatuur: Clevis en Smit 1990, p.208

afbeelding: 111
 inventarisnummer: ann91-209.7
 vondstcomplex: 4B
 typennummer: f-zal-3
 datering: 17B/18a
 maten: 4/5
 baksel/kleur: faience
 glazuur: tinglazuur
 versiering:
 bodem: standvlak
 oor:
 diversen:
 functie/naam: zalfpot
 literatuur: Clevis en Smit 1990, p. 209

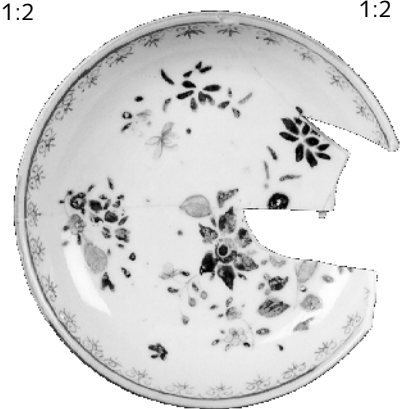
afbeelding: 112
inventarisnummer: bkh91-35.3
vondstcomplex: 3
typenummer: f-zal-3
datering: 17B
maten: 5.5/6
baksel/kleur: faience
glazuur: tinglazuur
versiering:
bodem: standvlak
oor:
diversen:
functie/naam: zalfpot
literatuur: Clevis en Smit 1990, p. 209

1:2

1:2

1:2

afbeelding: 113
inventarisnummer: bkh91-35.4
vondstcomplex: 3
typenummer: f-zal-3
datering: 17B
maten: 4/4.5
baksel/kleur: faience
glazuur: tinglazuur
versiering:
bodem: standvlak
oor:
diversen:
functie/naam: zalfpot
literatuur: Clevis en Smit 1990, p. 209

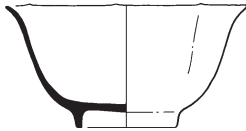

afbeelding: 114a
inventarisnummer: ann91-81.29
vondstcomplex: 6
typenummer: p-bor-1
datering: 18A
maten: 11/2.5
baksel/kleur: porselein
glazuur:
versiering: blauw, drakenmotief
bodem: standing
oor:
diversen:
functie/naam: bord, schoteltje
literatuur:
Clevis en Smit 1990, p. 209
Van Veen 1994, p. 27 (afb. 42)

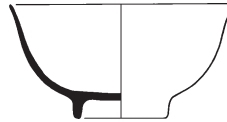
afbeelding: 114b
inventarisnummer: ann91-81.24
vondstcomplex: 6
typenummer: p-bor-1
datering: 18A
maten: 11/2.5
baksel/kleur: porselein
glazuur:
versiering: rood, bruin, goudkl. email
bodem: standing
oor:
diversen:
functie/naam: bord, schoteltje
literatuur:

1:2

afbeelding: 115
 inventarisnummer: bkh91-35.40
 vondstcomplex: 3
 typenummer: p-kom-2
 datering: 17B
 maten: 13/6,5
 baksel/kleur: porselein
 glazuur:
 versiering: blauwkl. buitenzijde landschap met Chinees persoon
 bodem: standing
 oor:
 diversen: achtkantige vorm
 functie/naam: kom
 literatuur:

afbeelding: 116
 inventarisnummer: bkh91-38.6
 vondstcomplex: 5B
 typenummer: p-kom-3
 datering: 18
 maten: 11/6
 baksel/kleur: porselein
 glazuur:
 versiering: blauwkl. bloemmotief binnen- en buitenzijde
 bodem: standing
 oor:
 diversen:
 functie/naam: kom
 literatuur:

1:2

1:2

afbeelding: 117a
 inventarisnummer: ann91-81.30
 vondstcomplex: 6
 typenummer: p-kop-1
 datering: 17d/18A
 maten: 7.5/4
 baksel/kleur: porselein
 glazuur:
 versiering: blauw, bloemmotieven
 bodem: standing
 oor:
 diversen:
 functie/naam: kop
 literatuur:
 Clevis en Kottman 1989, p. 128

afbeelding: 117b
 inventarisnummer: ann91-81.25
 vondstcomplex: 6
 typenummer: p-kop-1

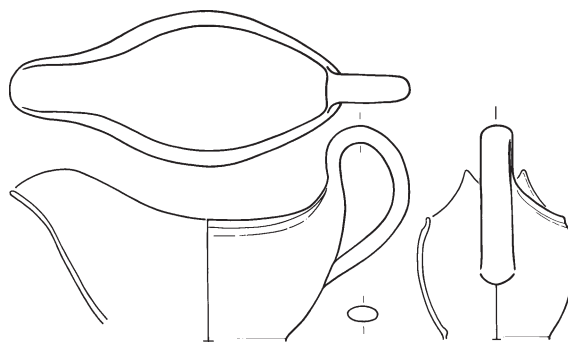
afbeelding: 118
 inventarisnummer: ann91-81.28
 vondstcomplex: 6
 typenummer: p-kop-1
 datering: 17d/18A
 maten: 8.5/4.5
 baksel/kleur: porselein
 glazuur:
 versiering: blauw, bloemmotieven
 bodem: standing
 oor:
 diversen: geplooid
 functie/naam: kop
 literatuur: Bartels 1993, p. 60

afbeelding: 119
inventarisnummer: bkh91-38.7
vondstcomplex: 5B
typenummer: p-kop-1
datering: 18
maten: 7/4
baksel/kleur: porselein
glazuur:
versiering: blauwkl. bloemmotief
binnenzijde
bodem: standring
oor:
diversen: buitenzijde bruin, golfrand
functie/naam: kop
literatuur: Bartels 1993, p. 60

afbeelding: 120
inventarisnummer: ann91-81.42
vondstcomplex: 6
typenummer: ir-kop-1
datering: 18c
maten: 8/5
baksel/kleur: roodbakend
glazuur: loodglazuur, oranje-rood
uiterlijk
versiering: twee zwarte lijnen
bodem: standring
oor:
diversen:
functie/naam: kop
literatuur:
Van Veen 1994, p. 27 (afb. 43 uiterst
rechts)

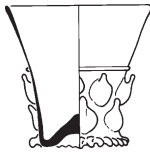
afbeelding: 121
inventarisnummer: ann91-81.44
vondstcomplex: 6
typenummer: iw-jus-1
datering: 18B
maten: 21/
baksel/kleur: creamware
glazuur: loodglazuur, roomkleurig
versiering:
bodem:
oor: bandoor
diversen:
functie/naam: juskom, sauskom
literatuur:

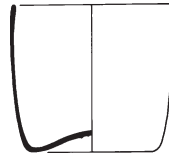
afbeelding: 122
inventarisnummer: bkh91-38.13
vondstcomplex: 5B
typenummer: iw-kop-1
datering: 18B
maten: 9/5
baksel/kleur: creamware
glazuur: loodglazuur
versiering: buitenzijde goudkl. rand
en bloemmotief
bodem: standring
oor:
diversen:
functie/naam: kop
literatuur: Thijssen 1991, p. 119-120

afbeelding: 123
inventarisnummer: ann91-81.46
vondstcomplex: 6
typenummer: iw-kop-1
datering: 18B
maten: 6/3.5
baksel/kleur: creamware
glazuur: loodglazuur, roomkleurig
versiering:
bodem: standring
oor:
diversen:
functie/naam: kop
literatuur:
vgl. Clevis en Smit, 1990, p. 212
Thijssen 1991, p. 119

afbeelding: 124
 inventarisnummer: ann91-220.4
 vondstcomplex: 4A
 typennummer: gl-ber-1
 datering: 16
 maten: 7.5/7.5
 baksel/kleur: blauwgroen
 glazuur:
 versiering: twee horizontale rijen van 7 noppen
 bodem: geknepen voetring, pontilmerk
 oor:
 diversen:
 functie/naam: berkemeier
 literatuur:
 Clevis en Kottman 1989, p. 136
 Van Veen 1994, p. 25 (afb. 37)

afbeelding: 125
 inventarisnummer: bkh91-38.16
 vondstcomplex: 5B
 typennummer: gl-bek-5
 datering: 18A
 maten: 8.5/8
 baksel/kleur: helder
 glazuur:
 versiering:
 bodem: opgestoken, pontilmerk
 oor:
 diversen:
 functie/naam: beker
 literatuur:
 Clevis en Kottman 1989, p. 135

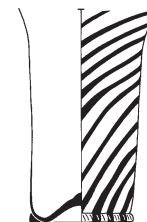
afbeelding: 126
 inventarisnummer: ann91-81.16
 vondstcomplex: 6
 typennummer: gl-bek-6
 datering: 18A
 maten: 7/8
 baksel/kleur: helder
 glazuur:
 versiering: bloemmotieven
 bodem: licht opgestoken, pontilmerk
 oor:
 diversen: radgravure
 functie/naam: beker
 literatuur:
 Clevis en Smit 1990, p. 218
 Carniggelt 1992, p.32

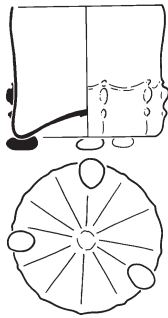
afbeelding: 127
 inventarisnummer: ann91-81.15
 vondstcomplex: 6
 typennummer: gl-bek-6
 datering: 18A
 maten: 7/8
 baksel/kleur: helder
 glazuur:
 versiering:
 bodem: licht opgestoken, pontilmerk
 oor:
 diversen:
 functie/naam: beker
 literatuur: Clevis en Smit 1990, p. 218

afbeelding: 128
 inventarisnummer: ann91-209.37
 vondstcomplex: 4B
 typennummer: gl-bek-8
 datering: 17B
 maten: 5.5/
 baksel/kleur: helder
 glazuur:
 versiering:
 bodem: opgestoken, geribde voetring, pontilmerk
 oor:
 diversen:
 functie/naam: beker
 literatuur: Clevis en Smit 1990, p. 218

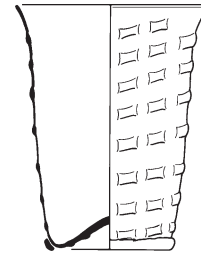
afbeelding: 129
 inventarisnummer: ann91-209.35
 vondstcomplex: 4B
 typennummer: gl-bek-9
 datering: 17b/c
 maten: >7/>11
 baksel/kleur: helder,opaak wit
 glazuur:
 versiering: 'vetro à fili'
 bodem: opgestoken, geribde voetring, pontilmerk
 oor:
 diversen:
 functie/naam: beker
 literatuur:
 Henkes en Stam 1993, p. 371

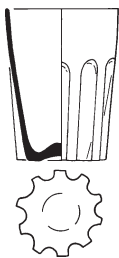
afbeelding: 130
 inventarisnummer: bkh91-42.19
 vondstcomplex: 5A
 typenummer: gl-bek-15
 datering: 17
 maten: 8.5/7.5
 baksel/kleur: helder
 glazuur:
 versiering: 3 rijen van 12 knobbels
 bodem: opgestoken, drie afgeplatte
 bolpootjes, pontilmerk
 oor:
 diversen: in vorm geblazen
 functie/naam: beker
 literatuur: Clevis en Smit 1990, p. 220

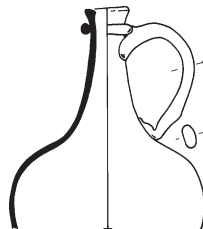
afbeelding: 131
 inventarisnummer: ann91-209.58
 vondstcomplex: 4B
 typenummer: gl-bek-15
 datering: 17B
 maten: 8/7
 baksel/kleur: helder, blauw
 glazuur:
 versiering: 5 rijen van 9 knobbels
 bodem: opgestoken bodem, drie
 blauwe pootjes
 oor:
 diversen: in vorm geblazen
 functie/naam: beker
 literatuur:
 Clevis en Smit 1990, p. 220
 Van Veen 1994, p. 25 (afb. 37)

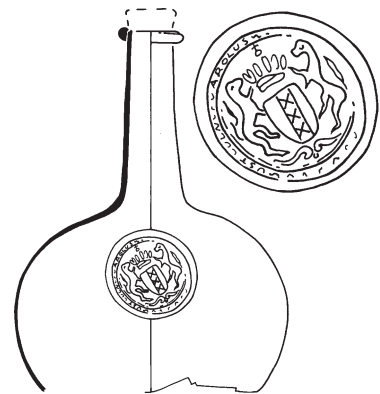
afbeelding: 132
 inventarisnummer: ann91-209.36
 vondstcomplex: 4B
 typenummer: gl-bek-19
 datering: 17
 maten: 10/13
 baksel/kleur: helder
 glazuur:
 versiering: wafelpatroon
 bodem: opgestoken, voetring,
 pontilmerk
 oor:
 diversen: gespiraliseerde glasdraad,
 geblazen in vorm met ribben
 functie/naam: beker, wafelbeker
 literatuur: Clevis en Smit 1990, p. 221

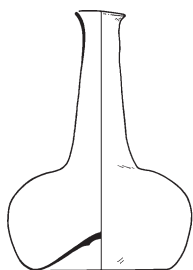
afbeelding: 133
 inventarisnummer: bkh91-42.35
 vondstcomplex: 5A
 typenummer: gl-bek-24
 datering: 18
 maten: 7/8
 baksel/kleur: helder
 glazuur:
 versiering: facetten
 bodem: standvlak, pontilmerk
 oor:
 diversen: in vorm geblazen
 functie/naam: bekeerglas
 literatuur: Thijssen 1991, p. 131

afbeelding: 134
 inventarisnummer: ann91-209.52
 vondstcomplex: 4B
 typenummer: gl-fle-8
 datering: 17B
 maten: 10.4/
 baksel/kleur: groen
 glazuur:
 versiering:
 bodem:
 oor: bandoor
 diversen:
 functie/naam: karaf/geoorde fles
 literatuur: Henkes 1988, p. 220

afbeelding: 135
 inventarisnummer: bkh91-35.8
 vondstcomplex: 3
 typenummer: gl-fle-8
 datering: 17c
 maten: 14.5/>19
 baksel/kleur: groen
 glazuur:
 versiering: glaszegel met wapen van
 A'dam
 bodem:
 oor:
 diversen: herkomst Holstein
 functie/naam: fles
 literatuur:
 Henkes en Stam 1990, afb. 2.65
 Van Veen 1994, p. 43 (afb. 76, links)

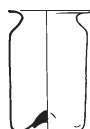
afbeelding: 136
 inventarisnummer: ann91-81.13
 vondstcomplex: 6
 typennummer: gl-fle-10
 datering: 18A
 maten: 9.5/13.5
 baksel/kleur: groen
 glazuur:
 versiering:
 bodem: opgestoken, pontilmerk
 oor:
 diversen:
 functie/naam: fles
 literatuur:
 Thijssen 1991, p. 134
 Van Veen 1994, p. 28 (afb. 46)

afbeelding: 137
 inventarisnummer: ann91-209.55
 vondstcomplex: 4B
 typennummer: gl-fle-11
 datering: 17
 maten: 2.6/7
 baksel/kleur: groen
 glazuur:
 versiering:
 bodem: opgestoken, pontilmerk
 oor:
 diversen:
 functie/naam: medicijnfles
 literatuur: Thijssen 1991, p. 135

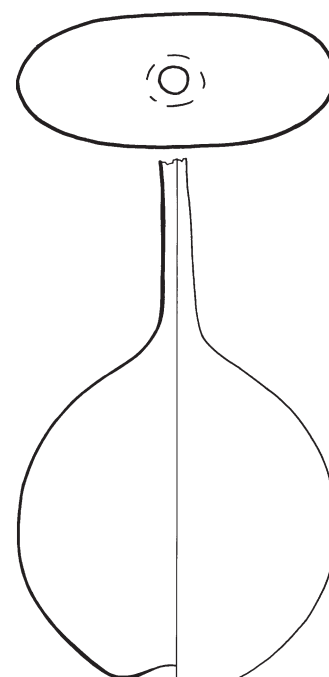

afbeelding: 138
 inventarisnummer: ann91-81.14
 vondstcomplex: 6
 typennummer: gl-fle-11
 datering: 18A
 maten: 4.5/10.2
 baksel/kleur: groen
 glazuur:
 versiering:
 bodem: opgestoken, pontilmerk
 oor:
 diversen:
 functie/naam: medicijnfles
 literatuur: Clevis en Smit 1990, p. 227

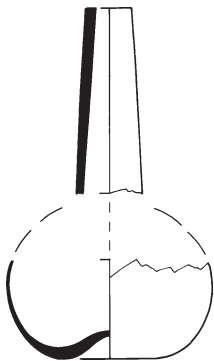
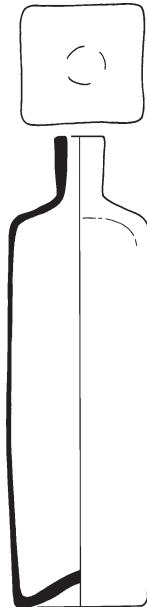

afbeelding: 139
 inventarisnummer: ann91-81.7
 vondstcomplex: 6
 typennummer: gl-fle-11
 datering: 18
 maten: 4/6.4
 baksel/kleur: helder
 glazuur:
 versiering:
 bodem: opgestoken, pontilmerk
 oor:
 diversen:
 functie/naam: medicijnfles
 literatuur:

afbeelding: 140
 inventarisnummer: bkh91-35.77
 vondstcomplex: 3
 typennummer: gl-fle-18
 datering: 17B/18a
 maten: >27.5/17
 baksel/kleur: groen
 glazuur:
 versiering:
 bodem: opgebald
 oor:
 diversen:
 functie/naam: Spawaterfles
 literatuur:
 Mc. Nulty 1971, p. 110
 Laleman e.a. (red.) 1985, p. 106
 Van Veen 1994, p. 43 (afb. 76, rechts)

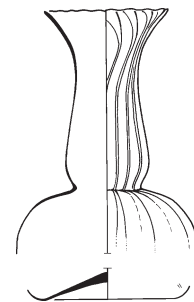
afbeelding: 141
inventarisnummer: bkh91-35.69
vondstcomplex: 3
typenummer: gl-fle-31
datering: 17d-18A
maten: 6.5/25
baksel/kleur: groen
glazuur:
versiering:
bodem: licht opgestoken, pontilmerk
oor:
diversen:
functie/naam: fles
literatuur:

afbeelding: 142
inventarisnummer: bkh91-42.46
vondstcomplex: 5A
typenummer: gl-fle-37
datering: XVIIIA
maten: 12/
baksel/kleur: helder
glazuur:
versiering:
bodem: opgestoken bodem
oor:
diversen:
functie/naam: fles
literatuur:

afbeelding: 143
inventarisnummer: bkh91-42.18
vondstcomplex: 5A
typenummer: gl-sto-1
datering: 18A
maten: 2.5/5
baksel/kleur: helder
glazuur:
versiering:
bodem:
oor:
diversen:
functie/naam: stop
literatuur:

afbeelding: 144
inventarisnummer: ann91-209.63
vondstcomplex: 4B
typenummer: gl-vaa-1
datering: 17B/18a
maten: 9.5/ca.15
baksel/kleur: blauw
glazuur:
versiering: verticale ribben
bodem: opgebold
oor:
diversen: in vorm geblazen
functie/naam: vaas
literatuur:

Eerder verscheen in de reeks Haagse Oudheidkundige Publicaties:

nummer 1: P.W. van den Broeke en J.-K.A. Hagers (redactie: A. Carmiggelt),
Gasleiding als aanleiding. Inventarisatie van archeologische waarden in het
gasleidingtracé Monster-Gaag (Zuid-Holland). Den Haag, 1994.

Te bestellen bij:

Gemeente Den Haag
Dienst Stadsbeheer, Afdeling Archeologie
Postbus 19350
2500 CJ Den Haag

Prijs: fl. 15,-- (incl. verzendkosten)

Uitgave: Gemeente Den Haag
Dienst Stadsbeheer
Afdeling Archeologie

Informatie: Postbus 19 350
2500 CJ Den Haag
070 - 353 30 25

ISBN 90-75073-02-X

Tekeningen: J.T. de Jong
G.F.H.M. Kempenaar

Fotografie: P. van Oosterhout

Ontwerp: J.T. de Jong